

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Středověké a raně novověké trestní právo v oblasti Chebska

se zaměřením na problematiku katů

Bc. Přemysl Pospíšil

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

Středověké a raně novověké trestní právo v oblasti Chebska

se zaměřením na problematiku katů

Bc. Přemysl Pospíšil

Oborové pracoviště: Katedra právních dějin

Studijní program: Právo a právní věda

Obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Vilém Knoll, Ph.D., Katedra právních dějin

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené a řádně citované literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu v minulosti.

V Praze, dne 25.3.2013

Bc. Přemysl Pospíšil

Děkuji tímto svým rodičům za podporu nejen při studiích.

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Vilému Knollovi, Ph.D. za cenné připomínky a rady, které mi v souvislosti s touto prací udělil.

Obsah:

1. Úvod	8
2. Hodnocení pramenů.....	11
3. Středověká a raně novověká společnost	17
3.1. Stavovské uspořádání	17
3.2. Cechovní uspořádání	18
3.3. Osobní čest	18
3.4. Lidé na okraji společnosti	19
4. Fenomén osobní cti a bezectnosti.....	23
5. Nečestná povolání	27
6. Kati	30
6.1. Postava kata.....	30
6.2. Chebští kati.....	30
6.3. Hlavní činnosti kata.....	32
6.4. Důvody marginalizace kata.....	34
6.5. Rozsah marginalizace kata.....	36
6.6. Popravování a trestání	38
6.7. Katův příjem.....	39
7. Průběh trestního a vykonávacího řízení	45
7.1. Vliv na osobní čest	45
7.2. Nalézací část.....	45
7.3. Mučení.....	47
7.4. Vykonávací část	51
7.5. Cesta k popravišti	53
7.6. Na popravišti	54
7.7. Nepovedená poprava	54
7.8. Konec popravy	56
8. Trest smrti.....	57
8.1. Staré tresty smrti	57
8.2. Odplatné a odstrašující tresty smrti.....	59

8.3.	Běžné tresty smrti.....	60
8.4.	Zostření trestu.....	61
9.	Difamující tresty.....	63
10.	Šibenice a pranýř	70
11.	Chebský městský stát, právní a správní vývoj.....	73
11.1.	Chebské městské právo	75
11.2.	Popravy v Norimberku a Chebu, srovnání	77
12.	Závěr	81
13.	Seznam použitých pramenů	85
14.	Seznam použité literatury	86
15.	Resumé.....	89
16.	Přílohy:.....	90
16.1.	Tabulky.....	90
16.2.	Mapy.....	98
16.3.	Obrazová příloha	100

1. Úvod

Vzhledem k tomu, že jsem v roce 2010 vypracoval bakalářskou práci na téma „Festivity v době pobytů Jiřího z Poděbrad v Chebu“, a to na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, rozhodl jsem se pro pokračování výzkumu v této oblasti i v rámci mé diplomové práce. Důvodů pro tuto volbu bylo však více. Oblast Chebska, její specifika a práce s materiály z místního archivu mi nebyly, díky předchozímu studiu, cizí. Nutná znalost němčiny pro analýzu tamních pramenů mě také nijak neomezovala. Celá historie tohoto regionu je mi navíc velmi sympatická tím, že Chebský městský stát, který se v průběhu středověku v oblasti Chebska vytvořil, je uzavřený a relativně jasně vymežitelný historický jev, který umožňuje dobře ohraničit celý výzkum a jeho výsledky. V neposlední řadě jsem uvítal i fakt (stejně jako u práce bakalářské), že kromě několika kratších článků a studií neexistuje na téma mé práce a tuto oblast přehledová práce v češtině.

Po společné konzultaci a na doporučení vedoucího mé diplomové práce, JUDr. Viléma Knolla Ph.D., jsem si nakonec jako téma diplomové práce zvolil problematiku středověkého a raně novověkého trestního práva se zaměřením na problematiku katů a trestání, a to právě v oblasti Chebska. Trestní právo, stejně jako fenomén katů a trestání, je bezesporu velmi široká a populární oblast lidské historie. Má však svá regionální, časová a další specifika, což vede k nutnosti dané téma přesněji vymežit a zúžit. Zaměření na Cheb bylo tak z mého pohledu ideální volbou. K dispozici jsem navíc měl velké množství jen částečně probádaných historických pramenů (jev pro Cheb tolik typický). Také bohatá odborná literatura tamějších německých archivářů (H. Gradl, K. Siegl, H. Sturm) mi poskytla rozsáhlý podklad pro zpracování celé práce.

Cílem mé práce bylo vypracovat přehledovou studii týkající se trestního práva a jeho specifík (tj. hlavně mučení a jeho průběh, způsob popravování a jeho druhy) v pozdním středověku a raném novověku se zaměřením na specifika těchto jevů v oblasti Chebska. Dále jsem se zaměřil na postavení katů jakožto nečestných osob v rámci tehdejší stavovské společnosti a na s tím spojené specifické postavení marginalizovaných osob obecně. V neposlední řadě jsem se pokusil o vytvoření přehledové tabulky, ve které jsem zachytil všechny záznamy obsažené v chebských

kronikách, v hlavním zdroji mého výzkumu. Ve zkratce jsem se pokusil i o porovnání výskytu poprav v Chebu a Norimberku.

Obecné informace o tématu jsem nejdříve načerpal ze sekundární literatury. Koncepti celé práce jsem volil především tak, abych nastínil hlavní zákonitosti a charakteristiky výše zmíněných historických jevů. Na druhou stranu jsem nezacházel do přílišných detailů a jednotlivostí. Ty jsem chtěl získat až z literatury primární a z archivních pramenů. Ze sekundární literatury musím nutně vyzvednout dílo německého autora Richarda van Dülmena, *Divadlo hrůzy*, které je pro moji práci zásadním a v mnohém mě inspirovalo.

Poté, co jsem vytvořil určitou teoretickou kostru práce z informací získaných převážně ze sekundární literatury, doplnil jsem ji o konkrétní data a specifika, která se přímo týkají oblasti Chebska. Tyto informace jsem naopak získal z literatury primární, tj. z německých článků chebských archivářů a z dalších textů zaměřených přímo na problematiku města Cheb. Východiskem pro pochopení problematiky Chebska byla v mé práci převážně zahraniční literatura chebských archivářů, dále dílo PhDr. Františka Kubů a v neposlední řadě i jednotlivé články vedoucího mé diplomové práce (viz seznam literatury).

V posledním kroku jsem práci doplnil o informace získané výzkumem a také o závěry, které jsem vyvodil v rámci analýzy jednotlivých historických a archivních pramenů, tj. z knih výdajů.

S archivními materiály jsem se seznámil prostřednictvím transkripce chebských kronik z 16. století (Konkrétně: 1) *Chronik des Pankraz Engelhart*; 2) *Manual-Chronik des Andreas Baier*; 3) *Aus der Chronik des Johannes Brus*), kterou publikovali chebští archiváři H. Gradl a K. Siegl ve svých edicích (viz seznam literatury).

Cílem mé práce bylo získat co nejkvalitnější teoretický základ ze sekundární literatury, která vystihuje obecné charakteristiky již zmíněných historických jevů (postavení kata v rámci tehdejší společnosti, způsob trestání) a posléze tyto obecné charakteristiky dále doplňovat, upřesňovat o konkrétní informace z Chebska.

Poslední částí práce jsou přílohy. Ty jsou rozdělené na tabulky, mapy a obrazovou přílohu. Tabulky jsou sice strohým, avšak názorným a hmatatelným vyjádřením výsledků mého výzkumu. Snažil jsem se do nich zachytit maximum možných informací, které jsou obsaženy v již zmíněných kronikách. Mapy a obrázky (v tomto případě kniha výdajů z roku 1574) mají sloužit spíše k dokreslení dobové atmosféry a k názornější prezentaci informací v práci uvedených.

2. Hodnocení pramenů

Celkem jsem analýze podrobil 3 kroniky a jedno dílo, které z kronik přímo vychází. Tedy: 1) *Chronik des Pankraz Engelhart*; 2) *Manual-Chronik des Andreas Baier*¹; 3) *Aus der Chronik des Johannes Bruschi*² a 4) *Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574*.³ S prvními dvěma kronikami jsem se seznámil prostřednictvím díla H. Gradla – *Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen*. Kroniku Brushovu mi pak zpřístupnil článek K. Siegla – *Aus der Chronik des Johannes Bruschi*. Článek *Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574* nemá bohužel dohledatelného autora.

Jedná o nejstarší dochované kroniky zabývající se městem Cheb a jeho okolím. Kroniky navíc píše přímo chebští měšťané. Co se časového pokrytí kronik týče, autoři kronik psaných v průběhu 16. století se vždy na začátku kroniky vrací zpět do minulosti – nejdále do 12. století. V těchto záznamech jsou však obsaženy vždy pouze výběrové informace, většinou politického významu. Nejstarší záznam, který se týká kriminality, resp. poprav či trestů, nalezneme v kronice Baierově, konkrétně z roku 1441. V dalších staletích kronik rapidně přibývá.⁴

„*Chronik des Pankraz Engelhart*“ je nejstarší dochovanou chebskou kronikou vůbec. Svými záznamy pokrývá období od roku 1134 do roku 1561. Sám autor Pankraz Engelhart von Haselbach však ve svém díle nevěnoval kriminalitě příliš velkou pozornost, a tak jsou v celé kronice uvedeny celkem pouze 3 záznamy, které se poprav přímo týkají. Navíc první dva záznamy (druhá polovina 15. století) jsou spíše „tradičního“ charakteru, které od sebe (nebo z jiných zdrojů) autoři pravděpodobně opisovali. Podobné záznamy totiž obsahuje i kronika Balthasara Bruschi, z čehož lze usuzovat, že šlo o popravy v té době „neobvyklé“, něčím zajímavé. Právě proto se v kronikách zachovaly a poté se „tradovaly“ ve více zdrojích. (To ovšem neznamená, že se nestaly.) Jednou z nich byla poprava šlechtice a u druhé šlo nejspíše o popravu

¹ Transkripce těchto kronik je obsažena v díle: *Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus*

² Transkripce této kroniky je obsažena v *Egerer Jahrbuch* 28, Eger 1898 s. 49 – 75.

³ ANONYM. *Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574*. In: *Egerer Jahrbuch* 10, Eger 1880. s. 171 – 185.

⁴ K. Siegl, *Aus der Chronik des Johannes Bruschi*. In: *Egerer Jahrbuch* 28, Eger 1898. s. 49 – 50.

významných kriminálních živlů té doby. Ve vztahu k tématu této práce nebyla tedy kronika, co do obsahu informací, příliš bohatá (i když je v ní obsaženo mnoho jiných informací). Proto jsem se ji rozhodl do srovnání a analýz vůbec nezahrnovat.

„*Manual-Chronik Andreas Baier*“ pokrývá svými záznamy období od roku 1179 až do roku 1594. Nacházíme v ní nejstarší záznam o popravě z roku 1441 (nejstarší míněno v rámci mnou zkoumaných kronik) a dále také záznam o popravě dvou židů (1480), který je možno opět označit za „tradiční“, protože jej nacházíme i v kronice Bruschově (ovšem ten ji datuje až do roku 1485). Baierova kronika je ve vztahu k tématu práce zdaleka nejpřínosnějším dílem. Záznamy jsou totiž vedeny velmi přesně a navíc i podrobně. Autor píše jak o popravách, tak dokonce i o jiných, lehčích trestech. Podrobné záznamy pokrývají časové období od roku 1562 až do roku 1594. O přesnosti můžeme mluvit mimo jiné i proto, že autor uvádí ke každé události datum a často i jméno odsouzeného. Srovnáme-li navíc Baierovu kroniku s Bruschovou (v daném období), obsahuje Baierova v převážné většině případů stejné záznamy (co do počtu i způsobu poprav či potrestání). Navíc, mlčí-li v daném roce Baierova kronika, mlčí vždy i kronika Bruschova, což naopak v zásadě neplatí.

„*Balthasar Brush Chronik*“. S obsahem kroniky jsem se seznámil prostřednictvím článku K. Siegla, který kroniku nepřepisoval celou, ale jen výběrově (pouze ty záznamy, které se přímo týkaly Chebu⁵). Kronika pokrývá záznamy období od roku 1134 až do roku 1622, což je z časového hlediska nejrozsáhlejší období ze všech kronik. Tento fakt je způsoben hlavně tím, že kroniku psali i synové Balthasara Brusche – Johann a Abraham. Pravidelné záznamy o popravách a trestání začínají v roce 1515 a končí rokem 1604. Je ovšem třeba zmínit, že se v tomto období vyskytuje poměrně rozsáhlá informační mezera: 1540 – 1558 a pak několik mezer menších: 1584 – 1588, 1590 – 1594. Co se přesnosti a podrobnosti týče, je Bruschova kronika méně obsáhlá a konkrétní než kronika Baierova. Baier totiž v mnoha případech uvádí více poprav a trestání než Brush.

⁵ K. Siegl, Aus der Chronik des Johannes Brusche. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898. s. 54.

Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574. Tento článek neznámého autora je syntézou několika samostatných kronik (konkrétně: *Baiers Manualchronik*, *Rathschronik*, *Kriegelsteins Chronik*⁶), a v důsledku toho vlastně nejúplnějším zdrojem informací, bohužel však pouze pro období pěti let.

Veškeré záznamy, které se týkají poprav a jiných trestů, jsem u každé kroniky (kromě kroniky Pankraze Engelharta) a jednoho článku kvantifikoval a zanesl do tabulky, a to bez jakéhokoliv dalšího třídění. Výsledná podoba je následující:

Tabulka č. 1 – Manual-Chronik des Andreas Baier, výskyt poprav a potrestání

KRONIKA:	
Tagesbuchschronik des Endres Baier	
Časové pokrytí: 1179 - 1594	
Jednoduché popravu celkem:	38
Setnutí	19
Oběšení	11
Lámání v kole	4
Upálení	2
Utopení	0
Nespecifikováno	2
Zostřené popravu celkem: 3	
Setnutí a hlava na popravišti	1
Setnutí a lámání v kole	1
Oběšení a spálení	1
POPRAV CELKEM:	41

KRONIKA:	
Tagesbuchschronik des Endres Baier	
Časové pokrytí: 1179 - 1594	
Jednoduché potrestání celkem:	101
Vykázání	41
Vězení	34
Výprask pruty	14
Pokuta	7
Pranýř	3
Useknutí ruky/prstů	1
Kámen/Flaška hanby	1
Zostřené potrestání celkem: 23	
Pranýř (Láhev hanby) a vykázání	9
Vězení a pokuta	8
Vězení a pranýř	4
Vězení a vykázání	2
POTRESTÁNÍ CELKEM:	124

⁶ ANONYM. Fünf Jahre der Chronica von Eger 1570 – 1574. In: Egerer Jahrbuch 10, Eger 1880. s. 171.

Tabulka č. 2 – Aus der Chronik des Johannes Bruschi, výskyt poprav a potrestání

KRONIKA:	
Balthasar Bruschi Chronik	
Časové pokrytí: 1134 - 1622	
Jednoduché poprav celkem:	63
Setnutí	19
Oběšení	28
Lámání v kole	3
Upálení	4
Utopení	1
Nespecifikováno	8
Zostřené poprav celkem:	3
Upálení s koňmi	1
Štípání kleštěmi a lámání v kole	1
Setnutí a spálení	1
POPRAV CELKEM:	66

KRONIKA:	
Balthasar Bruschi Chronik	
Časové pokrytí: 1134 - 1622	
Jednoduché potrestání celkem:	6
Vykázání	0
Vězení	0
Výprask pruty	3
Pokuta	0
Pranýř	0
Useknutí ruky/prstů	1
Kámen hanby	2
Zostřené potrestání celkem:	2
Pranýř a cejch	1
Uřezání uší a výprask pruty	1
POTRESTÁNÍ CELKEM:	8

Tabulka č. 3 – Aus Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574, výskyt poprav a potrestání

ČLÁNEK	
Fünf Jahre der Chronica von Eger	
Časové pokrytí: 1570 - 1574	
Jednoduché poprav celkem:	7
Setnutí	3
Oběšení	3
Lámání v kole	1
Upálení	0
Utopení	0
Nespecifikováno	0
Zostřené poprav celkem:	1
setnutí a lámání v kole	1
POPRAV CELKEM:	8

ČLÁNEK	
Fünf Jahre der Chronica von Eger	
Časové pokrytí: 1570 - 1574	
Jednoduché potrestání celkem:	15
Vykázání	4
Vězení	7
Výprask pruty	4
Pokuta	0
Pranýř	0
Useknutí ruky/prstů	0
Kámen hanby	0
Zostřené potrestání celkem:	2
Pranýř a vykázání	1
Pranýř a vězení	1
POTRESTÁNÍ CELKEM:	17

Pokud shrnu poznatky získané z výše uvedených zdrojů, podařilo se mi záznamy z kronik a článků pokrýt období od roku 1515 do roku 1604, tj. bezmála jedno století. Toto období však není pokryto celé, jelikož se v něm nachází minimálně jedna informační mezera (1540 – 1558). V ostatních případech je informační mezera jednoho zdroje většinou doplněna zdrojem jiným, popřípadě dochází ke kratším výpadkům v řádu jednotlivých let.

Přísně vzato je tedy konstantními záznamy pokryto období od roku 1559 do roku 1604. Nejpřesněji je nakonec pokryto období od roku 1570 do roku 1574, a to hlavně díky článku *Fünf Jahre der Chronika von Eger 1570 – 1574*. V tomto období se setkávají celkem tři prameny, které bezesporu vytvářejí plastický a dovolím si tvrdit i úplný obraz poprav a trestání té doby.

Co se týče závěrů v práci vyvozených – hlavně je tomu tak u výskytu jednotlivých trestných činů ve vztahu ke spáchanému trestnému činu. Je možné tyto závěry vztáhnout pouze na období druhé poloviny 16. století, s jistou mírou zobecnění i na první polovinu tohoto století. V žádném případě však není možné tyto závěry vztáhnout dále na 17. století, a to z toho důvodu, že v tuto dobu již vstupují v platnost nové absolutistické zákoníky, které značným způsobem mění pojetí trestního práva, procesu a trestu.

Navíc je třeba závěry získané analýzou pramenů nahlížet do určité míry střízlivě. K dané problematice jsem totiž využil jen jeden druh historického pramene (již zmíněné kroniky), který danou problematiku nahlíží vždy pouze z jednoho úhlu pohledu. Je tedy více než pravděpodobné, že informace o výskytu trestů a potrestání v Chebu nejsou zcela kompletní (viz např. informační mezery). Respektive by bylo možné tyto informace doplnit i o další údaje z jiných historických pramenů (např. knihy výdajů města, smolné knihy apod.).

V kronikách z pozdního středověku a raného novověku obecně se často vyskytují záznamy pouze o tom, že byl někdo „*gerichtet*“, tj. popraven, bez dalších doprovodných informací. Chebské kroniky jsou v tomto směru, ve srovnání s kronikami jinými, velmi bohatým zdrojem informací, jelikož jich poskytují mnohem více. Ve většině případů je v nich totiž uveden i způsob popravy – z celkem 72 poprav ve

sledovaném období (1515 – 1604) není pouze u 7 z nich způsob poprav dále specifikován, což je ve výsledku velmi malé číslo.

Dále je u značného počtu záznamů uvedeno i přesné datum nebo celé jméno popraveného, což vypovídá o snaze kronikářů zachytit danou událost co nejpřesněji. Co se však týče důvodů jednotlivých poprav, tj. za co byl daný provinilec v daném případě popraven, jsou kroniky na tento druh informací spíše skoupé. Ze 72 poprav je důvod uveden celkem u 21 z nich. I přesto je to ale relativně vysoké číslo, přihlédneme-li k tomu, že se jedná o kroniky psané měšťany bez právního vzdělání. I tak je však možné z údajů o trestných činech vyčíst určité závěry. U trestu setnutí jsou důvody uvedeny nejčastěji a dominují zde vraždy, naopak u trestu oběšení dominují krádeže. Typický je i případ smilstva, za které byl pachatel upálen. Vše je dobře patrné i z této tabulky:

Tabulka č. 4 – Trestné činy ve vztahu ke způsobu poprav

Druh poprav:	Druh poprav celkem:	Trestné činy:				
		Vražda	Krádež	Cizoložství	Smilstvo	Neuvedeno
Setnutí	31	7	3	1		20
Oběšení	25		6			19
Lámání v kole	5	2				3
Upálení	3		1		1	1
Utopení	1					1
Způsob neuveden	7					7
CELKEM:	72	9	10	1	1	51

Z výše uvedeného hodnocení lze učinit závěr, že chebské kroniky jsou, ve vzájemné kombinaci, velmi dobrým historickým pramenem. Tento pramen poskytuje relativně bohatý informační podklad, jenž je možné považovat za reprezentativní vzorek co se výskytu poprav a trestů týče. Na druhou stranu ale nejde o pramen, který by informace poskytoval v ucelené podobě a bez informačních mezer, na což je třeba během práce s nimi vždy pamatovat.

3. Středověká a raně novověká společnost

3.1. Stavovské uspořádání

Společnost 16. století je mimo jiné typická svým přísným dělením na konkrétní skupiny, celkovým uspořádáním a hierarchií. Společnost raného novověku byla totiž snad bez výjimky rozdělena na jednotlivé (společensky relativně izolované, respektive velmi málo prostupné) stavy, které si navíc nebyly ve svém postavení rovny. Na základě tohoto společenského dělení vznikaly jak vztahy mezi stavy navzájem, tak i vztahy v rámci těchto skupin. Dále byl rozdělen a hierarchizován i samotný stav, v jehož rámci následně vznikaly další vztahy nadřazenosti a podřazenosti.

Kde se vzal tento ideál? Má svůj původ již ve středověku. Středověk totiž toužil, stejně jako před ním antika, ve které má středověká společnost kořeny, po řádu, harmonii a jednotě. Ve středověkém podání se jednalo o řád božský, nadpozemský. Takový řád světa, který existuje již od jeho stvoření a má platit až do jeho konce pro všechny na zemi. Z důvodu božského původu jsou pak všichni ostatní řádu přirozeně podřízeni. Každý člověk měl mít své pevné místo ve světě a jemu odpovídající práva a postavení.

Kromě církevního pohledu na svět je zde i ten laický. Božský řád dal určité základní normy a pravidla. Ovšem laická společnost se na dalším vývoji tohoto řádu podílela také. Dala vzniknout neméně komplikovanému fenoménu středověkého lenního systému. Ten prostřednictvím osobních, respektive lenních vztahů svázal takřka celou středověkou společnost sice do jednoho, avšak velmi rozmanitého celku.

Stavovský a lenní systém měly na společnost obrovský vliv. Lidé si navíc byli vědomi toho, že je společnost určitým způsobem rozdělena a jak. Sami se na tomto dělení aktivně podíleli. Systém totiž lidem poskytoval určitou jistotu a řád. Nejednalo se však o systém rigidní. Naopak, prodělával v průběhu času mnohé změny. Jeho podstata však přetrvala a překonána byla až nástupem osvícenství a absolutismu.

Tehdejší chápání společnosti odpovídalo kolektivnímu pojetí, upřednostňovány byly vždy zájmy kolektivu, společný prospěch, nikoliv prospěch jedince. Jedinec byl

proto vnímán hlavně dle toho, do jaké skupiny či skupin náležel. Jeho osobní vlastnosti tak byly z celospolečenského pohledu spíše druhotné.

3.2. Cechovní uspořádání

Dalším výrazným společenským jevem, který se v rámci středověku utvořil a následně ovlivnil podobu novověké společnosti, byl vznik cechů. Cechovní uspořádání se plně rozvíjí přibližně ve druhé polovině 14. století. V tuto dobu postupně vznikají práva a povinnosti řemeslníků, vymezují se druhy řemesel, ustalují se vztahy mezi nimi, odlišují se řemeslníci od námezdních sil a vzniká nový model výchovy mladých tovaryšů.

Cech původně sloužil hlavně k ochraně již usazených řemeslníků před řemeslníky nově přichozími a také k tomu, aby skupina řemeslníků mohla lépe prosazovat své společné zájmy. Postupně se však jeho funkce v mnohém rozšířila i na další věci: cech poskytoval zázemí a ochranu, urovnával spory a staral se o řádný průběh výroby (např. logistika dodávek materiálu, stanovování cen). Dále je tu sociální spolupráce či náboženská pospolitost. „Základní ekonomická funkce cechu nesměřovala od počátku k pouhé pasivní obraně řemesla, nýbrž k aktivnímu principu regulace, a to jak vně cechu, tak uvnitř.“⁷ Členství v cechu, podmíněné mnoha konkrétními věcmi (obsaženými většinou v písemných statutech daného cechu), se v průběhu času stalo pro řemeslníka vlastně povinností, bez které nemohl řemeslnou výrobu vůbec provozovat. Pokoutné řemeslnictví bylo totiž stíháno. Cechy posléze nabývaly i značného politického vlivu. Původně totiž byli řemeslníci poddanými světské nebo církevní vrchnosti, ovšem po vzniku měst začal být řemeslník „svobodný a postupně se domáhal i podílu na správě města.“⁸

3.3. Osobní čest

Další faktor ovlivňující podobu středověké společnosti byla tzv. „osobní čest“ jedince. I když bylo chápání jedince jako individuality jistě mnohem méně výrazné než

⁷ HOFFMANN, František. Řemeslník a kupec. In: ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. Člověk českého středověku. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. s. 373

⁸ HOFFMANN, František. Řemeslník a kupec. In: ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. Člověk českého středověku. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. s. 375

tomu bude v dalších stoletích, hrála osobní pověst velmi významnou roli v životě každého jedince. To, jakou jedinec zastával v rámci společnosti roli, jaké měl postavení, jak na něj pohlíželi druhové z jeho stavu, se mimo jiné odvíjelo od jeho osobních kvalit.

Zařazení jedince ve společnosti a v rámci stavu bylo tedy dále utvářeno i jeho chováním a vystupováním navenek, vůči ostatním členům společnosti. Tehdejší život byl spíše veřejný nežli soukromý a lidé byli de facto neustále někomu na očích (a pokud náhodou nebyli, stávali se ihned podezřelými). Plnění společenských povinností, dobré mravy a slušné chování podmiňovalo členství „uvnitř“ společnosti. Ta jejich dodržování velmi striktně vyžadovala. Naopak ti, co společenská pravidla a povinnosti nesplňovali nebo se jakkoliv vymykali zažitým uzancím, byli zpravidla vyloučeni „vně“ společnost, což mělo v rámci tehdejších životních podmínek pro jedince většinou fatální následky.

Dalším faktorem, který určoval postavení jedince, byl jeho společenský, ale i geografický původ. Místo, odkud pocházela rodina, stejně jako postavení rodičů a dalších předků, v mnoha případech předurčovalo jedincovo postavení ve společnosti.

Člověk musel tedy ve středověku a bez výjimky i v raném novověku nutně někam patřit a někam patřit pouze tehdy, pokud vyhovoval nárokům, které na něj kladla právě ta daná skupina, do které patřit chtěl. Nikam nepatřit, to si středověký ani raně novověký člověk nemohl dovolit. Celková úroveň tehdejší společnosti (dostupnost jídla, zdravotní péče, přírodní nebezpečí, kriminalita a další faktory) a způsob občanského soužití zkrátka vyžadoval po jedinci příslušnost k nějaké skupině. Na základě toho, k jaké skupině jedinec náležel, na něj následně společnost pohlížela. Sama náležitost ke skupině však nestačila, jak je již zmíněno výše, člověk musel dbát i na své osobní kvality.

3.4. Lidé na okraji společnosti

Co se však stalo s těmi, co nároky na ně kladené nechtěli uznávat nebo uznávat prostě nemohli? Taková skupina musela chtít nechtít vzniknout jako přirozená reakce na přísné nároky platné ve společnosti. „Historikové se shodují na tom, že 13. století znamená zřejmý přelom v dějinách středověkého ostrakismu. Lidé, kteří z nejrůznějších

důvodů přestali vyhovovat nárokům společnosti, z ní začali být různými opatřeními vylučováni.⁹ Není divu, že tomu tak bylo, život a přežití ve středověku a ještě i dlouho do novověku byly samy o sobě velmi náročné a úmrtnost té doby enormní. Vyhovět bylo zkrátka obtížné.

K lidem na okraji můžeme tedy obecně řadit „skupiny a jednotlivce, kteří neuznávali anebo nemohli uznávat normy společnosti, v níž žili, a kteří v důsledku toho nebyli přijatelní pro většinu.“¹⁰

Obecným důvodem vzniku této, v konečném výsledku velmi rozmanité skupiny osob z „okraje“ společnosti, je tedy prostý fakt, že nevyhovovali nárokům na ně kladených. Kde mají tyto nároky svůj původ? Jednalo se o velmi rozmanitý systém. Rozmanitý byl proto, že pocházel od různých mocenských skupin té doby. Tyto skupiny společně utvářely proměnlivý systém hodnot a pravidel platících po celý středověk a novověk. Jednalo se jak o skupiny s „celospolečenským“ vlivem, jakými byly např. církve či šlechta, tak i o skupiny s vlivem „lokálním“, jakými jsou např. cechy, radní apod.

Velmi důležitým aspektem je ona proměnlivost ve společnosti uznávaných hodnot a pravidel. V důsledku toho, že po určitý čas měla jedna ze skupin převažující vliv, začala se ve společnosti dodržovat určitá pravidla pocházející právě od této skupiny. Často však docházelo k tomu, že některé skupiny, a společně s nimi i jejich nároky, zanikly a začala se dodržovat pravidla nová. Tento mechanismus za sebou však přirozeně zanechával i ty, kteří se zaniklými pravidly nadále sympatizovali a ty, kteří si naopak zánik těchto skupin a pravidel přáli. Docházelo tak ke vzniku třecích ploch mezi jednotlivými skupinami a jejich pravidly, což posléze mimo jiné zapříčinilo i to, že začaly vznikat „obecně nechtěné“ skupiny obyvatel „na okraji společnosti“.

Snad nejvýznamnější zásluhu na tom, jak společnost té doby vypadala, měla církve a její představa o tom, kdo je považován za správného křesťana, věřícího. Církve

⁹ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude a ALESSIO, Franco. Encyklopedie středověku. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 344

¹⁰ ŠMAHEL, František. „Lidé na okraji“ pozdně středověké společnosti. In: ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. Člověk českého středověku. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. s. 461

tak má zásluhu na tom, že vznikly skupiny, které v sobě zahrnovaly jedince neuznávající její ideály. Buď tyto ideály nedodržovali, anebo vyznávali náboženství zcela jiné. Ovšem i laická společnost v tomto směru církev následovala a dotvářela takto nastavený model dělení osob na „chtěné“ a „nechtěné“, mezi které se začaly postupem času řadit nejrůznější skupiny osob.

Člověk na okraji společnosti totiž tvořil snad nejrozmanitější skupinu osob ve středověku a raném novověku vůbec. „Jednotícím prvkem jejich kolektivního portréту je vyloučení z uznávané společnosti.“¹¹ Člověk na okraji společnosti byl „individuální nebo i skupinovou negací panujícího řádu, přijatých zásad soužití, závazných norem a příkazů.“¹² Tehdejší společnost vnímala totiž lidi na okraji jako jednu velkou „nechtěnou skupinu“.

Pokud bychom shrnuli vše výše řečené, dají se lidé z okraje společnosti označit prostě jako „nechtění“. Většinová společnost je považovala za nepřijatelné, neužitečné, nehodné a nebezpečné. Důvodem bylo, že dle vládnoucích církevních i světských představitelů, a vlastně i dle většinového názoru tehdejší doby, bylo pro bezpečný a prospěšný život nutné dodržovat řád (ordo). Lidé se museli v zájmu fungování tehdejšího společenského systému chovat tak, „jak se sluší a patří“ na člověka daného společenského postavení. Lidé z okraje společnosti tento řád narušovali, nemohli anebo vůbec nechtěli podle daného řádu žít, a proto byli vnímáni jako skupina, které je třeba se vyhnout v zájmu stability.

Základními předpoklady pro „příkladný“ způsob vedení života byly mimo jiné tyto: člověk měl mít jasný původ a předky, měl být v daném místě domorodcem, nikoliv přistěhovalcem, měl být přirozeně křesťanem, měl se chovat řádně a čestně, jak se na správného křesťana sluší, měl být lidem na očích (tj. neměl se stýkat s nikým z nechtěných nebo provozovat jakoukoliv činnost pokoutně), měl mít slušnou, čistou a stálou práci a tím pádem i stálý výdělek. Jakékoliv zaváhání nebo nerespektování těchto požadavků zavadalo různě silnou záminku pro „vytlačení“ jedince na okraj společnosti, pro tzv. marginalizaci.

¹¹ LE GOFF, Jacques, ed. Středověký člověk a jeho svět. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 27

¹² LE GOFF, Jacques, ed. Středověký člověk a jeho svět. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2003. s. 291

Mluvíme-li o „okraji“, je tím v určitém slova smyslu opravdu míněn pomyslný okraj tehdy osídleného prostoru. Vzhledem k tomu, že hustota obyvatel, resp. obydlených míst nebyla ve středověku ani v raném novověku vůbec vysoká, musíme mít stále na mysli, že člověk vyloučený ze společnosti se musel v mnoha případech opravdu vydat do neobydlených míst, tedy do divočiny. Nebyl-li přímo vyhnán, mohla mu být určena speciální místa či lokality (např. nemocní leprou), nebo i jen čtvrti ve městech (židé).

Jednalo se v konečném důsledku o různě silný druh izolace. Vedle absolutního trestu smrti bylo vyobcování či vyhoštění de facto tím nejpřísnějším trestem dané doby. Vyhnanec byl prostě postaven mimo společnost a nedostalo se mu poté již žádné (v té době tolik potřebné) pomoci od ostatních členů společnosti. Nikdo mu nesměl dát najíst nebo poskytnout přístřešek či jinou pomoc. Ztrácel veškerá práva a také např. nárok na křesťanský pohřeb. Byl mu zabaven majetek. Všechny společenské vazby byly zpřetrhány. Navíc se zabití vyhnance nijak netrestalo. Člověk byl poslán doslova do divočiny, mimo civilizaci a tím pádem vlastně na smrt. Samotný byl v této době snadnou kořistí, ať už pro přírodní živly, nemoci a zranění, nebo pro ostatní lidi.¹³

¹³ LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude a ALESSIO, Franco. Encyklopedie středověku. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 345 – 346

4. Fenomén osobní cti a bezectnosti

Osobní čest, dobrá pověst, bezúhonnost, společenská vážnost, všechny tyto osobní hodnoty (každá zvlášť, ale i jejich vzájemná kombinace) byly pro jedince ve středověku a raném novověku velice důležité. Dá se bez nadsázky říci, že (pokud ovšem člověk dokázal vyhovět nárokům v rámci církevního, stavovského a cechovního uspořádání) osobní čest byla další klíčovou věcí pro to, aby člověk mohl vést na tehdejší poměry „normální“ život. Normální ve vztahu k daným, jakkoliv odlišným životním podmínkám a poměrům v určité oblasti. Okolí, respektive společnost hodnotila každého jednotlivce kromě jiného i skrze optiku osobní cti. „Čest náležela k ústředním kategoriím stavovské společnosti raného novověku (...), nezřídka rozhodovala o sociálním postavení, sociální existenci, a dokonce o životě a smrti.“¹⁴

Mluvíme-li o pojmu osobní cti, je třeba jej nejdříve blíže vymezit. Osobní čest se vždy odvíjela od poměrů daného místa a také v průběhu času. Dále se lišila dle prostředí (město, venkov) a také dle pohlaví. „Lišila se podle společenského postavení a ekonomické úrovně konkrétního člověka.“¹⁵ Navíc tento pojem „očekávané“ osobní cti vytvářeli nikoliv jeho nositelé, nýbrž naopak „všichni ostatní“ – jejich mínění. Osobní čest je tedy do značné míry individuální, každý jedinec má totiž dle svých osobních poměrů okolím nastavenou relativně jinou úroveň osobní cti. Ovšem na druhou stranu je osobní čest zcela kolektivním jevem, jelikož onu úroveň nastavuje právě jedincovo okolí, většinová společnost. Ideální osobní čest je tak vlastně reflexí očekávání, které nastavuje okolní většinová společnost.

Z těchto důvodů musel každý na svoji osobní čest bedlivě dbát. Kdo ji pozbyl nebo komu byla osobní čest „pošpiněna“, mohl se v důsledku toho dostat zcela mimo společnost (a často se také dostával). Jedinec, který svoji čest podle místních poměrů zcela ztratil, byl dřív nebo později ostatními členy společnosti sociálně zcela izolován.

¹⁴ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 85

¹⁵ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 86

Velmi podstatným rysem tohoto procesu postupné izolace (marginalizace) je fakt, že se tak dělo bez rozdílu společenského postavení jednotlivce a vše bylo hodnoceno až úzkostlivě přísně. Člověk byl totiž povětšinou izolován relativně nezávisle na tom, jak hluboce byl předtím do společnosti integrován, a také nezávisle na tom, jak vysoké bylo jeho společenské postavení. Navíc nejenom jednoznačná ztráta cti, ale dokonce i pouhé podezření, že je osobní čest daného člověka pošpiněna, mnohdy stačilo k tomu, aby se v konečném důsledku dostavil stejný následek, tedy izolace. Nestávalo se tak samozřejmě vždy a naprostá izolace tak nemusela nastat nutně, pošpiněná čest však vždy znamenala citelné omezení osobních práv.

Dalším důsledkem ztráty osobní cti mohla být, kromě ztráty společenského postavení obecně, i ztráta právní způsobilosti provinilce nebo alespoň její značné omezení. Osobní čest byla totiž i jedním ze znaků právní způsobilosti osoby (dále např. věk či pohlaví). Ztratil-li tedy člověk svoji osobní čest, nemohl už v budoucnu vystupovat v právních vztazích, nemohl svědčit při právních úkonech, nemohl vstupovat do právních vztahů nebo např. jít dítěti za kmotra apod.

Co se budoucnosti ve vztahu k nepočestnosti týče, docházelo (hlavně u nižších vrstev společnosti) k dědění této nečestnosti z rodičů na děti i na další pokolení. Čím více byla čest pošpiněna, tím silněji se toto pošpinění „šířilo“. Mohlo tak zasáhnout nejenom nejužší rodinu, ale i další – přátele nebo např. celý cech. To vše kvůli nepočestnosti jednoho člověka. Tento princip platil i naopak, jestliže se počestný jedinec stýkal s nepočestnými (nebo byl např. členem cechu, který byl v rámci místních poměrů považován za nepočestný), stal se také nepočestným. Z tohoto pohledu je nepočestnost vlastně „společensky nakažlivá“.

Počestný člověk mohl o svoji čest přijít jak aktivně, tj. vlastním společensky nevhodným, nepočestným chováním, tak pasivně, tj. prostřednictvím pomluv, klepů či veřejných urážek (slovy i gesty). Nepočestným se však člověk mohl i narodit, převážná většina potomků (ne)počestných rodičů byla ve svém životě poznamenána (ne)počestností svých předků.

Jak vidno, bylo velice snadné o čest přijít a naopak velmi obtížné již jednou ztracenou čest znovu získat. Samozřejmě existovala široká varieta možností, jak svoji

čest ochránit. Převážně se tak dělo soudní cestou nebo prostřednictvím záruk ze strany vážených osob tehdejší společnosti. Někdy bylo ale dostačující se pouze ohradit proti hrozící újmě a čest byla jedinci zachována. Záleželo zkrátka na konkrétním případě.

Avšak jednou ztracenou čest šlo již nabýt jen velmi obtížně. Obecně vzato totiž zpětný mechanismus v tomto, původem středověkém systému, takřka neexistoval. Nebyl tu vlastně ani zájem na jeho vzniku. Existovaly samozřejmě jisté instituty, ovšem ty pro nejpočetnější skupinu lidí na okraji společnosti neplatily. Uplatňovaly se hlavně ve vrstvách majetnějších a dobře postavených lidí, kteří si mohli obranu dovolit. Tito výše postavení lidé měli navíc na rozdíl od chudých nejenom majetek, ale také společenské postavení, o které se mohli při obhajobě své cti opřít.

Velmi dobře patrná je citlivost otázky dobré osobní cti v rámci cechovního uspořádání. Cech jako instituce přijímal své členy především na základě původu a dobré cti. Jestliže měl tedy žadatel o vstup do cechu svoji čest jakkoliv pošpiněnou, měl jen pramalou naději na přijetí. Stejně tak si cech hlídal i čest a dobrou pověst svých stávajících členů. Pokud došlo k tomu, že se některý z členů choval tak, že byla byt' jen ohrožena jeho čest, byla tím v sázce i čest celého cechu a přeneseně i všech jeho členů. To si cech přirozeně nemohl dovolit a vyloučení provinilce tak následovalo téměř okamžitě.

Z výše řečeného lze konstatovat, že nároky na dobrou pověst byly velmi přísné a že se společnost až úzkostlivě snažila je dodržovat. Proč byl na tomto systému takový zájem? Jelikož poskytoval pro tehdejší společnost normativní systém, na základě kterého celá společnost fungovala. Byly tu samozřejmě i další zájmy: církevní, ekonomické, konkurenční, represivní a další. Tehdejší drsné poměry a podmínky pro život totiž přímo zavdávaly podnět pro vznik „špatné morálky“ a nepočetných lidí. Ten, kdo požadované nároky neplnil, byl potrestán. Buď přímo na životě, prostřednictvím široké škály tělesných trestů, nebo prostřednictvím stigmatizace a následné marginalizace.

Jaké postavení měli lidé na okraji společnosti lze dobře ilustrovat na tom, jaké se v té době užívaly nadávky. Mezi nejčastější patřily právě takové výrazy, které častovaného měly uvádět do souvislosti s kriminálními živly: zloději, loupežníky,

děvkami, čarodějnicemi, tuláky a vrahy, nebo s lidmi nepočetnými, tj. s katem, jeho pacholkem, pohodným či rasem apod. Tedy s takovými lidmi, kteří se nacházeli mimo společnost.¹⁶

¹⁶ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočetnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 36

5. Nečestná povolání

Takto nastavený systém stavovského a cechovního uspořádání společnosti ve spojitosti s fenoménem osobní cti nutně vedl ke strukturalizaci a k vzájemnému vymezení určitých skupin se společnými zájmy. Tyto skupiny často vykonávaly určité povolání, jež mohlo být považováno za nepočestné. Které z nich byly považovány za nepočestné? „Obecně řečeno šlo o skupiny, kterým bylo na základě původu či vykonávané činnosti upíráno čestné postavení ve stavovské společnosti a v důsledku toho znemožněn sociální vzestup, jakkoliv nepostradatelná byla jejich práce pro život a fungování celé společnosti.“ (55)

Jak vypadalo rozdělení osob na okraji společnosti konkrétně? Existovaly více či méně ustálené skupiny, které byly za nepočestné označovány vlastně automaticky a dlouhodobě. Mezi ně se bezesporu řadí: kati, jeho pacholci a pohodní, respektive rasové. Tito stojí na pomyslném žebříčku nepočestnosti nejvýše a jejich pozice nebyla v průběhu času ani vzhledem k místu nějak výrazně „ohrožena“. Byli tedy za nepočestné označováni de facto vždy a všude.

Dále jsou zde osoby neusazené, tj. potulné a osoby s nejistým původem. Ty tvoří velmi početnou, vykořeněnou sociální vrstvu lidí stojících mimo středověkou a raně novověkou společnost. Na rozdíl od usedlých povolání (a dokonce i na rozdíl od usedlých nepočestných povolání) se těmto osobám nedostávalo žádné ochrany na jejich právech. Kromě příležitostných prací se živili převážně žebrotou, drobným prodejem a v mnoha případech i drobnými krádežemi, proto bylo jen velmi těžké odlišovat tyto lidi od profesionálních zlodějů. Největším problémem bylo pro tuto skupinu znovuzáření do společnosti. Vše spočívalo hlavně na tom, že na ně všude bylo nahlíženo jako na cizince s nejasným původem a právě původ tvořil jednu z důležitých složek tehdejší dobré pověsti a bezúhonnosti. Typický pro tuto skupinu lidí byl i fakt, že ji tvořily osoby zcela rozdílného původu. Patřili sem např. muzikanti, medvědáři, kejklíři, hráči

kapesních her, mastičkáři, brusiči nožů, cikáni, žebráci, psanci, prostitutky, stíhaní zločinci či lidé označení cejchem.¹⁷

Následuje další skupina povolání, která se od té předchozí liší hlavně v tom, že se vesměs jednalo o lidi usedlé, tedy o lidi s „prokázaným“ původem. Bylo tak možné vykonávat určitý dohled nad jejich chováním a osobní ctí. U těchto osob již není rozlišení tak jednoznačné a marginalizace nemusela být vždy nutností. Jednalo se o takové druhy povolání, které neměly k nepočestnosti sice „daleko“, ale záleželo především na místních poměrech a na tom, jak byla tato povolání přijímána většinovou společností. U této skupiny osob je typické ještě další dvojí dělení:

První skupina měla co dočinění se špínou, smrtí nebo s nepočestnými lidmi v rámci výkonu veřejné moci (např. hrobníci, metaři, uklízeči v lázních, dále soudní, policejní sluhové, robotní drábové apod.). U těchto povolání je společenské vyloučení obecně rozšířenější, a i když to byli lidé usedlí, ba co víc, lidé poskytující pro tehdejší společnost nepostradatelné služby, platili většinou za nepočestné. V tomto ohledu lze nalézt určité praktické a racionální důvody izolace. Vzhledem k tomu, že se dostávali denně do kontaktu se špínou, nemocemi či smrtí, stranila se jich většinová společnost i proto, že byli potenciálními nositeli nemocí. Navíc se v rámci své pracovní náplně dostávali do kontaktu s nečestnými lidmi.

Práce další skupiny lidí se neodehrávala lidem tzv. „na očích“. Bylo tomu tak z toho důvodu, že ji konali v noci, mimo obydlí nebo v důsledku své práce hodně cestovali. Tito lidé mohli být nepočestnými i pouze potenciálně, a přesto to stačilo k tomu, aby existovala tendence je ze společnosti vytlačovat. Patřili sem: mlynáři, ovčáci, výběrčí daní, pověžní, ponocní, apod. Důvodem k marginalizaci byl v tomto případě hlavně fakt, že se tito lidé mohli chovat nepočestně a neexistovalo nic, co by dokazovalo opak. Lidé žijící mimo většinovou společnost neměli de facto nikoho, kdo by se za jejich počestnost otevřeně postavil. Nikdo si tak nemohl ověřit, zda tito lidé žijí opravdu počestný život. Typickým případem je nařčení ovčáků ze sodomie. Je

¹⁷ Více o této skupině lidí viz. RHEINHEIMER, Martin. Chudáci, žebráci a vaganti: lidé na okraji společnosti 1450-1850. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003.

nutné dodat, že marginalizace této skupiny však není pravidlem a odvíjí se významně od místních zvyklostí a doby.

V neposlední řadě je tu skupina osob ne přímo nepočetných, ale spíš takových, jejichž povolání bylo většinou společností považováno za (do určité míry) „nepoctivé“ nebo „nekalé“ a ostatní „početné“ cechy je považovaly za povolání podřadná. Patří sem např.: lazebníci, holiči, hrnčíři, pláteníci, koželuhové a další. U této skupiny je možné, že se některá povolání na určitých místech v průběhu času vůbec za nepočetná nepovažovala, respektive je v tomto případě největší pravděpodobnost. Důvod marginalizace této skupiny osob můžeme spatřovat mimo jiné v konkurenčním boji některých povolání, kdy se jeden cech snažil ten druhý zdiskreditovat a využít tak konkurenční výhody.¹⁸

Navíc je třeba si uvědomit ještě jeden velmi významný faktor, který ovlivňuje dělení a pohled na lidi z okraje společnosti. Výše naznačené dělení je totiž založeno převážně na racionálních základech – marginalizace je zde zapříčiněna těmito základními důvody: styk s dalšími nečestnými lidmi, manipulace s mrtvolami, nejasný původ, špína a výskyt mimo většinou společnost, ať už místně nebo časově apod. Tyto důvody jsou samozřejmě přijatelné, ovšem je třeba mít na mysli ještě jeden důvod. Velmi významnou roli totiž ve středověku i raném novověku hrála pověřivost a víra v nadpřirozeno. Přidáme-li ještě tento další důvod k předchozím, je snáze pochopitelný původ nepočetnosti některých povolání. V tomto světle je třeba vykládat např. popravování, manipulaci s mrtvolami, pohřbívání či práci v noci. To vše bylo pro tehdejší společnost něčím mystickým, co zavadalo příčinu k marginalizaci.¹⁹

V neposlední řadě je třeba pamatovat na to, že hranice mezi jednotlivými skupinami, jak jsou popsány výše, nebyly vůbec jednoznačné. V mnoha případech se tak rozdíl často stíraly (a to jak pomyslným směrem nahoru, tak i dolů).

¹⁸ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočetnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. Dělení povolání převzato ze s. 23 - 26

¹⁹ Více o tomto fenoménu viz. SCHMITT, Jean-Claude. Revenanti: živí a mrtví ve středověké společnosti. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002.

6. Kati

6.1. Postava kata

„Již starý Řím pokládal kata za tak nečestného, že (...) musil již ve starém Latium s sebou nosit zvonek, aby se lid již zdaleka mohl vyhnout nečisté osobě jeho.“²⁰ Původně byly v raném středověku popravy vykonávány přímo vrchností, tj. těmi, kdo vynášeli rozsudky. Prvně se profesionální kati (považováni již za nečestné) objevovali v průběhu 11. století.²¹

Povolání kata, respektive poprávce bylo za nepočestné považováno v průběhu času téměř bez výjimky. I přes rozšířenou marginalizaci jak ze strany obyčejných lidí, cechů, tak i ze strany vrchnosti nelze však katy jednoduše považovat za naprosto vyloučené ze společnosti, jak tomu bylo např. u potulné skupiny osob. Existují výjimky (které ale spíše potvrzují pravidlo), kdy i kati měli své vážené společenské postavení a určitá práva. Nesměli být např. bezdůvodně uráženi, napadáni apod. V obecném měřítku měli však kati svá občanská práva a společenské postavení značně omezena.

„Úřad popravčího, resp. kata, neplatil vždy a všude za podezřelý nebo dokonce infamní. Teprve profesionalizace katovského povolání v souvislosti s rozvojem moderního trestního práva, probíhající od 16. století, a ve spojení s jinými činnostmi, které kati začali vykonávat, jako tortura nebo odklizení mrtvol, učinily tuto profesi především v očích řemeslníků nepočestnou.“²²

6.2. Chebští kati

Ze spisu (karton 213, fascikl 283), který je v městském archivu v Chebu přímo věnován katům, je možné vyčíst „*Scharfrichter*“, poprávce od roku 1486 až k poslednímu z nich, který se jmenoval Karl Huß. Kromě označení *Scharfrichter* se v pramenech užívají ještě další pojmenování pro kata: od roku 1400 „*Zuchtiger, Peiniger*,

²⁰ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 8

²¹ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 10

²² DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 43

Nachrichter“. Od roku 1500 přibyly výrazy jako: „*Frenmann, Henker, Scharpsrichter, Scharfrichter*“.²³

První záznamy o představitelích tohoto řemesla jsou na nedatovaných listech, které se dle druhu písma dají odhadnout do období mezi roky 1390 – 1430. Píše se zde: „*Mayster wenczel der czuchtiger: „ich hab euch vor vier jor langk gedienth, ich wil ewrer weyszheit noch vier jor lang dienen*“. Mistr Wenczel poprávce: sloužil jsem vám po celé 4 roky a budu Vaší milosti sloužit ještě další 4. Na dalším listu z roku 1486 se píše: „*Mayster peter, so etlich zeit vnnser zuvhtiger vnd nachrichter gewesen...*“ Mistr Peter, byl v tuto dobu naším poprávce a katem.²⁴

Dále řada katů pokračuje následujícími jmény: 1523 – 1525 Clos Seltenreich; 1525 Hans Mulner aus Joachimsthal; 1528 Meister Conrad aus Bamberg; 1531 Ulrich Liohard aus Culmbach; 1536 Hans Kutner von Hof; 1559 Meister Caspar; 1560 Hans Krehan aus Sals; 1568 Wolf Spiegel; Lucas Tehebes; 1580 Philipp Fischer; 1594 Jacob Fischer; 1613 Christoph Schmidt; 1625 Friß Beringer; 1625 Hans Fischer; 1626 – 1633 Bernhard Fischer; 1634 Kaspar Debner aus Saaz; 1635 Jacob Has Springenfeld; 1636 Wilhelm Fischer; 1708 Jahann Christoph Fisher; 1743 Johann Christoph Husser; 1773 Karl Ilian aus Joachimsthal; 1781 – 1828 Karl Huß (poslední chebský poprávce).²⁵ Celkem je tedy v Chebu v rámci sledovaného období, tj. od roku 1523 do roku 1613, doloženo 12 katů. Což v průměru znamená, že kat pobýval ve městě jen několik (v průměru méně než deset) let.

K tomuto seznamu je však třeba přistupovat spíše opatrněji, jelikož jsem v něm, v podstatě náhodou, objevil jednu nesrovnalost co se roků a jmen katů týče. V knize výdajů z roku 1574 (překlad viz níže) se totiž píše, že za popravu dostal *meistr philipp* za stětí Hanse Schuczna zvaného Weinpreuner 1 zl. 15 gr. Jméno odsouzeného a způsob

²³ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 103 – 104

²⁴ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 103

²⁵ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 103

popravy souhlasí v tomto případě se záznamy z kronik, v seznamu chebských katů výše je však uvedeno, že Philipp Fischer působil v Chebu až od roku 1580.

6.3. Hlavní činnosti kata

Mezi hlavní činnosti, které kat vykonával a které z něj také učinily tak silně marginalizovanou a infamní osobu, patřily: provádění trestů, tj. jak exekuce odsouzených osob, tak i další veřejné i neveřejné tresty a provádění tortury. Další častá činnost, bezprostředně související s popravami, byla nepočestné pohřbívání delikventů a také upalování sebevrahů a další nakládání s tělesnými ostatky popravených. Pohřbívání mrtvol popravených probíhalo většinou pod šibenicí, ale i jinde, každopádně nikdy ne na hřbitově a vždy bez křesťanských poct. Jedinou výjimkou je v tomto směru poprava mečem.

Spektrum činností se však v průběhu času proměňovalo. V dřívějších dobách mohl tak kat provádět i další činnosti, jako např. vykazování malomocných z města; odchyt toulavých zvířat, odklizení mrtvol, hlídání podezřelých osob nebo odsouzených delikventů; tedy práci, která se svojí náplní podobala spíše povolání pohodného. To mělo na pověst kata také do budoucna značný vliv. Postupně se však kat stával čím dál tím více profesionálem, který se soustředil pouze na provádění trestů a tortury.

Dále kat poskytoval společnosti i různé drobné služby. „Tato pomoc katů byla však vyhledávána jen potají a za doby noční, neboť i ten, kdo potřeboval příspěvní podobného, nezapomínal na to, že kat jest osobou nečestnou.“²⁶ Jednalo se především o poskytování drobných lékařských služeb. Kat znal díky své práci na tehdejší poměry velmi dobře lidskou anatomii (jako jeden z mála) a převážně chudší a níže postavené osoby se k němu obracely s žádostí o pomoc při léčení např. zlomenin, vykloubenin či sečných nebo bodných ran.²⁷ „Kat vždy byl kus doktora, uměl hojit rány, zasazovati vyvrácené oudy.“²⁸ Velmi často působili kati i jako veterináři. „V důsledku výkonu těchto vedlejší povolání se kati často dostávali do sporů s ranhojiči nebo lazebníky. Tato

²⁶ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s.97

²⁷ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 44

²⁸ WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 881

řevnivost se mezi povoláními objevovala velmi často a byla podnětem k mnoha hádkám.²⁹

I v chebských kronikách se nachází doklad o tom, že kat poskytoval tento druh služeb. Konkrétně Andreas Baier ve své kronice píše: „1591, Dem 16. april hat Wolf Beyer ien peim abbrochen uf ein wießflecklein im holtz am ranck; hat in meister Philipp, hencker, geheilt.“ 16. dubna si Wolf Beyer zlomil nohu (...); uzdravil mu ji mistr Filip, kat.³⁰

„Rovněž vydatný příjem měli katové z tajného prodeje rozličných věcí s popravou souvisejících, neboť tehdejší pověřivost lidu připisovala zvláštní moc provazu, na němž byl někdo oběšen; zvláště zázračný účinek měla prý tříška z hůlky, jakou soudce při prohlášení rozsudku na smrt ve dvě přelomil a odsouzenému k nohám hodil, ale nejvzácnější byl palec z pravé ruky oběšencovy, zvláště když prý byl ještě teplý z mrtvolky utržen.“³¹ Tento druh prodeje měli ale kati zakázán a v případě odhalení takovéto věci přicházel jak pro kata, tak i pro jeho zákazníka trest.

Důkaz pověřivosti tehdejší doby nalezneme opět v chebských kronikách, kde je zaznamenána následující událost: „1586, den 13. augusti, bey der nacht seind etzliche lose puben auf dem galgen gestigen vnd haben drey arme sunder vnd corper von dem galgen herabgenohmen vnd inen die taumen vnd andere finger abgeschnidten vnd die grossen zehen vnd haben die cörper auf dem galgen, ein itzlichen an ein sonder ort vnd eck gelegt, mehr haben sie vier ketten von galgen mit wegk“ 1586, 13. srpna, v průběhu noci, vystoupali „rozpustilí mladíci“ k šibenici a sundali z ní tři nebohá těla hříšníků,

²⁹ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 104

³⁰ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 163

³¹ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 96

těm pak odřízli palce a také další prsty a vytrhali jim velké zuby, tato těla pak někam odtáhli a navíc odřízli i šibeniční lana.³²

V osobě kata tak spatřujeme určitý rozpor co se okolní společnosti a jejího vztahu k němu týče. Oficiálně, navenek byl kat a vše, co souviselo s jeho povoláním, naprosto pošpiněné a pro počestného jedince zcela nedotknutelné. Jakýkoliv přešlap v této oblasti znamenal ve vztahu k osobní cti značný problém. Na druhou stranu však kat překvapivě poskytoval i různé drobné služby, kterými si přivydělával. Lidé k němu přicházeli dobrovolně a za služby mu platili. Při tom muselo nutně dojít k jeho kontaktu s počestnými lidmi.

6.4. Důvody marginalizace kata

Bez nadsázky se dá říci, že kat zaujímal na pomyslném žebříčku marginalizovaných osob téměř vždy první místo (někdy společně s pohodným). Byl považován za nepočestného, nečistého, nehodného společnosti a celkově za osobu, které je nutné se zcela vyhýbat. „Musil žít zcela odloučeně od ostatních občanů, ba nesměl ani do města vcházeti branami veřejnými, nýbrž byla mu k tomu vykázána obyčejně zvláštní fortna.“³³

Kat měl ve společnosti tak špatnou pověst, že se jeho povolání buď dědilo, nebo jej začali vykonávat pouze takoví lidé, kterým již nezbyla žádná jiná (horší) možnost. Z toho důvodu byl člověk, který se stal katem jinak, než že toto povolání zdědil, vesměs „nízký člověk, často zločinec, prohnáný biřic nebo jiný zoufalec povržený“.³⁴ Tato praxe rozhodně katovskému řemeslu na počestnosti nepřidávala.

Hlavním důvodem špatné pověsti však není, jak by se mohlo zdát, výkon poprav, tedy zabíjení lidí z úřední moci. Správně provedená poprava na smrt odsouzeného delikventa byla v očích tehdejších lidí vnímána jako výkon spravedlnosti, a tudíž jako něco správného. Katovi tedy nebylo primárně předhazováno, že popravuje

³² GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 142

³³ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 37

³⁴ WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 878

nebo popřípadě jinak trestá lidi. I když i tento fakt samozřejmě hrál svoji roli – krev a smrt byla tehdejší společností vnímána negativně. Často je ve spojitosti s popravami katům také vyčítáno, že si za tyto své služby účtuje vysoké sumy.

Větším problémem byl pro kata výkon tortury, který byl sám o sobě velmi drastický. Navíc byla tortura prováděna většinou mimo veřejný prostor, což zadržovalo důvody pro různé pomluvy a pověry. Mnohdy jsou kati popisováni jako osoby s násilnickými až sadistickými sklony, což má původ právě v této oblasti.

Největším problémem pro kata byl však fakt, že se v důsledku výkonu své práce dostával do styku s lidmi, na které tamní společnost pohlížela jako na největší vydědence a ztroskotance té doby. Byli to de facto ti nejpříkladnější lidé z okraje tehdejší společnosti, přesně takoví, jak si je většinová společnost představovala. Vrahové, zloději, lupiči, prostitutky, potulní lidé, podvodníci a další. Ti všichni byli zcela nehodni tehdejší společnosti. Byli za to často žalováni, a tudíž i často souzeni a následně trestáni. Právě s nimi přicházel kat během výkonu svého povolání do styku.

S ohledem na to, jak fungoval tehdejší společenský systém, viz výše, se vlastně v rukou kata nahromadila nejvyšší možná míra (společensky nakažlivé) nepočestnosti té doby, a to v té nejčistší podobě. Protože se s takovými lidmi kat setkával pravidelně, byly mu často přičítány vlastnosti a společenské postavení právě těchto osob. Sdílel zkrátka v plném rozsahu jejich osud co se osobní cti a pověsti týče.

Stejný důsledek mělo pro kata i to, že po popravě dále manipuloval s mrtvolami popravených osob, které buď veřejně vystavoval, popřípadě dále čtvrtil, spaloval, nebo pohřbíval. Je třeba si uvědomit, že mrtvola takto popraveného člověka byla něčím nečistým a tím pádem i nedotknutelným. Kdo se takové mrtvoly dotknul, stával se automaticky nečestným.

Z těchto hlavních důvodů byl tedy kat naprosto tabuizován. Prostřednictvím jeho osoby pak přicházeli i ostatní lidé „do styku“ s těmi, které popravoval nebo jinak trestal, a to si nikdo z nich nemohl přirozeně dovolit. Míra, ve které se kat stýkal s nepočestnými lidmi, se projevila i v míře izolace, ve které se nacházel. Byla naprosto extrémní.

6.5. Rozsah marginalizace kata

Kat byl ze společnosti středověkého města vytěsněn až na její úplný okraj, a to jak symbolicky, tak i prakticky. Lidé se vyhýbali jakémukoliv kontaktu s katem a vším, co s ním bylo spjaté. Dokonce jen promluvit s ním znamenalo pro toho, kdo tak učinil, téměř automaticky pošpinění osobní cti a potenciální vyloučení ze společnosti.

V každodenním životě se tento fakt promítal např. do lokace katova domu, tzv. katovny. „Popravčí žili se svou čeládkou v katovných, které se stavěly mimo města nebo na jejich okrajích v zastrčených uličkách, někdy jako součásti hradeb.“³⁵

Stejně tak, chtěl-li se kat účastnit veřejného života ve městě jinak než v průběhu poprav, kde se jeho účast přirozeně vyžadovala, např. při návštěvě hostince nebo kostela, bylo mu téměř bez výjimky vyhrazeno speciální místo, lavice. Pokud kat do jiného místa přišel vykonat, oč ho požádali, bydlel přímo v šatlavě, vězení.³⁶ „Kat se musel odlišovat i oděvem, aby byl snadno k poznání.“³⁷ Bezectnost katova je dobře patrná i na tom, že dokonce i na smrt odsouzení lidé vrchnost urputně žádali o to, aby se jich kat při popravě vůbec nedotýkal, jelikož by se pak stali bezectnými. Bezectnost se totiž projevovala i v posmrtném životě.

Co se marginalizace týče, nevztahovala se tato pouze na samotnou osobu kata, ale i na další osoby jemu blízké, tj. rodinné příslušníky, jeho pacholky a další osoby, se kterými se z jakýchkoliv důvodů stýkal (např. policejní sluhové, hrobníci). Navíc si kat většinou bral ženy z katovských rodin. „Vyloučení ze společnosti občanské mělo za následek, že se žádný kat nesměl odvážit k tomu, aby si vyhledával ženu v kruzích ostatního obyvatelstva, nébrž mohl si vzít jen zase dceru katovu, čímž se četné rody katovské v Čechách staly mezi sebou příbuznými.“³⁸

³⁵ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 43

³⁶ WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 81 – 82

³⁷ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 92

³⁸ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 38

Dědění úřadu z otce na syna je dalším pravidlem. „Nebyl také žádný syn katův připuštěn k řemeslům neb živnostem počestným, nébrž musil se oddati opět jen krvavému řemeslu otcovu.“³⁹ Typické jsou žádosti a spory o přijetí katovských synů do lékařských cechů, které to vytrvale odmítaly.

Za extrémní se dají považovat situace, kdy se katovi stal např. nějaký úraz nebo nehoda. Jen málokdy se mu totiž dostalo pomoci či podpory od okolních lidí. Ti si zkrátka nemohli dovolit podat katovi pomocnou ruku, stali by se tak ihned nepočestnými. Mnohdy se stávalo, že kat umíral proto, že mu nikdo vlastně ani pomoci nemohl. Stejná situace nastávala i ve spojení s pohřbem kata. Nést jeho rakev, jít v pohřebním průvodu, resp. jakkoliv se účastnit katova pohřbu se mohlo opět obrátit proti těm, kdo tak učinili. Stávalo se proto velmi často, že kata neměl kdo pohřbít. Nebyl nikdo, kdo by mu pohřeb vypravil.

Vezmeme-li v potaz fakt, že i náhodný kontakt s katem např. v hostinci byl silně difamující, není překvapivé, že „jakékoliv setkání s katovským úřadem z rozhodnutí spravedlnosti poškozovalo čest ještě mnohem více. Jakmile někdo přišel do styku s torturou, a to bez ohledu na to, zda mu byla vina prokázána či nikoliv, sotva mohl doufat, že bude moci nerušeně pokračovat ve své dřívější činnosti.“⁴⁰ Lidé, kteří se dostali do křížku s hrdelním právem, byli automaticky považováni za nepočestné a vyloučeni ze společnosti. Mnohdy nepomohlo ani to, že byla nakonec prokázána jejich nevina. Jednalo se o osoby (potenciálně) nebezpečné, a proto i nechtěné.

Dále bylo pro počestného naprosto nepřijatelné společné stolování, sdílení nádobí nebo připíjení si s katem. Člověk, který tak učinil, dokonce i nevědomě, byl prohlášen za nepočestného, a to i přesto, že se různé výnosy snažily takovému postupu předcházet.

Jestliže byla samotná osoba kata, resp. kontakt s ní, pro počestné lidi té doby naprosto nepřijatelná, platilo to bez výjimky i o věcech a místech s osobou kata

³⁹ SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004. s. 38

⁴⁰ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 46

spojenými. Vše, co souviselo s činností kata, bylo silně tabuizováno. Pouhý fyzický kontakt s mučícími nástroji či šibenicí nebo pohyb na místě poprav, byl opět naprosto nepřipustný.

Pokud vztah počestného člověka s katem přerostl ve vztah veřejný či dokonce přátelský, mělo to velmi špatné důsledky nejen pro tohoto člověka, ale i pro jeho rodinu nebo stav. Jednalo se např. o „pozvání kata na křtiny, svatbu či pohřeb, nebo naopak účast na těchto obřadech v jeho rodině; ještě nebezpečnější bylo se do takové rodiny přiženit nebo přivdat.“⁴¹ Stejný efekt mělo i to, že se někdo stal kmotrem katova dítěte.

Přítrž difamací a diskriminací na základě nepočestných povolání nakonec učinil až absolutistický systém v 18. století, který v tomto jevu viděl spíše zátěž – nesoulad, jenž oslabuje funkčnost státu. Nová hospodářská politika absolutistického státu už nepohlížela na poddané jako na (ne)počestné, nýbrž užívala nových kritérií pilnosti, resp. lenosti. I přes to všechno se ovšem nepočestnost katů a pohodných udržela ještě mnohem déle. Jak silně byla tato praxe v rámci společnosti rozšířena a zakořeněna, je patrné i na tom, že za absolutismu stále existovala tendence označovat jedince nebo skupiny osob za nepočestné (jak je patrné z mnohých soudních sporů na toto téma).

6.6. Popravování a trestání

Práce kata nebyla rozhodně jednoduchou záležitostí. Musel znát velmi mnoho věcí a hlavně si během jejich výkonu nemohl dovolit udělat jakoukoliv chybu, mohlo ho to totiž stát i život. „Musel ovládat všechny stupně mučení, usekávat ruce a prsty, uříznout nos a uši, štípat rozžhavenými kleštěmi i vypálit cejch na tváře. A konečně musel být schopen zločince správně pověsit, mít jistou ruku při práci s mečem, musel umět rozdrtit kosti kolem, ubohého hříšníka utopit a rozsekat ho na kusy.“⁴²

Každá poprava tak byla pro kata velmi choulostivou záležitostí. Vše se odehrávalo na veřejnosti. Dav, který popravě přihlížel, se mohl proti němu kdykoliv obrátit (např. proto, že udělal chybu, zacházel s odsouzeným příliš surově, nebo nebyl-li

⁴¹ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 43

⁴² DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 93

dav přesvědčen o vině odsouzeného apod.). Lidé mu mohli nadávat, spílat a házet po něm různé věci. Mnohdy se dav rozhodl popravě i zabránit nebo začal kata lynčovat.

Dále je tu také postava odsouzeného, která se mohla popravě všelijak bránit, což rozhodně nenapomáhalo jejímu hladkému průběhu. „Když se poprava nezdařila a kat musel seknout podruhé, mohlo to být vykládáno jako krutost a v nebezpečí se mohl ocitnout i katův život.“⁴³ Záleželo samozřejmě na okolnostech, ale jsou doloženy případy, kdy došlo k zabití kata během nezdařených poprav. V případě nezdařené popravy nedostával kat také žádnou odměnu.

6.7. Katův příjem

V dobách, kdy se katům dařilo, tj. pokud se konalo ve městě hodně poprav a trestů, měli kati poměrně značné příjmy. Jednotlivé úkony bylo totiž samy o sobě drahé. „Řemeslo“ to však bylo spíše nejisté, jelikož počet poprav nebyl nikterak stabilní a příjem tudíž nepravidelný. Z toho důvodu kati většinou vyžadovali zaplacení téměř všech nákladů spojených s popravou či potrestáním. Typické je tedy účtování po položkách. Na druhou stranu dostávali kati působící ve městě také určitou rentu.

Obecně bylo pro město relativně nákladné mít vlastního kata. Kat proto nebyval stále přítomen v každém městě. Není tedy výjimkou, že město nechalo pro kata poslat jinam. Mnohdy se tak dělo i na relativně dlouhé vzdálenosti (např. kat z Jihlavy nebo Českých Budějovic poskytoval své služby v Hradci Králové apod.⁴⁴)

Město si kata půjčovalo většinou na určitou, pevně stanovenou dobu (nejčastěji půl roku až rok), v průběhu které nemohl, respektive neměl být tento propuštěn. Město se také zavázalo, že bude katovi vyplácet pravidelnou, pevně stanovenou rentu, jejíž část mohla být poskytována v naturáliích a která tvořila jeho pravidelný příjem. Dostával také k dispozici obydlí, katovnu. Kromě toho tvořily však příjem kata i poplatky za výkon jednotlivých úkonů během mučení a poprav. Ty si kat účtoval zvlášť.

⁴³ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 94

⁴⁴ WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 879

V případě, že kat působil v jiném městě, dostalo se mu navíc dalšího příjmu: na cestu (i pro koně), na stravu a pobyt (stejně jako jeho doprovodu) – opět jak v peněžní, tak i materiální podobě. Typické pro půjčování kata do jiných měst je to, že se kat snažil z této „pracovní cesty“ vytěžit maximum, a tak nejenom, že si v průměru nechal za jednotlivé úkony platit více než ve městě, kde bydlíval, ale také si nechal platit za úkony, které v domovském městě vykonával zdarma.

„V českých zemích nebyla po dlouhá léta taxativně stanovena mzda za výkony v mučírně a na popravišti. Mistři ostrého meče proto často zneužívali svého postavení a neúměrně zvyšovali své finanční nároky.“⁴⁵ V průběhu času docházelo k růstu cen za katovy služby v podstatě neustále.

Státní moc se přirozeně snažila nastavit určité standarty co se cen za služby kata týče, o čemž svědčí i vydání všeobecného sazebníku za katovy služby v roce 1683 *Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683*. Už jenom z toho, že první oficiální sazebník byl vydán až v druhé polovině 17. století, lze vyvodit, že kati měli při stanovování cen za své služby nejspíše značnou svobodu a že je tedy v tomto ohledu možné očekávat znační regionální rozdíly. V praxi navíc tato vyhláška spíše pokulhávala a k bezpodmínečnému dodržování došlo až o několik desetiletí později.

Následující část práce uvádím jako reakci na neúspěšnou analýzu městských knih výdajů – spíše pouze pro představu a dokreslení. Vzhledem k tomu, že se jedná o pramen, který byl vydán až v druhé polovině 17. století, nezapadá časově do historického období diplomové práce. Na druhou stranu se jedná o pramen, který je svého druhu jedinečný, jelikož se jedná o první takovýto oficiální „sazebník“, který řeší problematiku cen katových služeb. Navíc je zajímavé i dělení a množství jednotlivých poplatků, ze kterých je možné odvodit, co všechno si kati během výkonu svých služeb nejspíše účtovali.

Taxy, v předpisu z roku 1683 obsažené, se netýkaly pouze katů samotných, ale de facto všech osob zúčastněných na potírání zločinnosti. Odměna městského rychtáře

⁴⁵ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 45.

činila za zatčení osoby podezřelé z trestné činnosti nebo převzetí již zatčeného, který spadal do jurisdikce jiného města, 35 krejcarů (dále Kr). Stejnou odměnu dostal i pomocník u soudu. Za propuštění osoby podezřelé z trestné činnosti, které nebyla vina prokázána, také 35 Kr. Katův pacholek dostával za první den a noc hlídání podezřelé osoby 3, dále 6, 7, 12 až 14 Kr.⁴⁶

Dále spis obsahuje taxy za jednotlivé úkony katů: za předvedení svých mučících nástrojů obviněnému dostal kat odměnu 1 kopy míšeňskou (dále kopa). Za nasazení palečnice 35 Kr. Za popravu mečem nebo oběšením 5 kop. Za popravu osoby ženského pohlaví setnutím hlavy nebo zahrabáním zaživa a zaražením kůlu také 5 kop. Za upálení nebo lámání v kole 6 kop, stejně tak i za lámání v kole zaživa (z vrchu i zespu) a za čtvrcení zaživa. Za vyříznutí jazyka také 6 kop.

V případě, že docházelo během poprav ke kombinaci některých trestů nebo byly tyto tresty nějak zosřeny, nemělo být katovi vyplaceno více než 8 kop. Pokud se vyskytla situace, kdy nebyl odsouzený schopen chůze a bylo tudíž nutné jej na popraviště dovézt na voze, neměl za tuto službu kat dostat více než 4 kopy. Pokud kat musel na odvoz odsouzeného užit vlastních koní a vozu, přináleželo mu navíc ještě 35 Kr za každého koně a také za vůz.⁴⁷

Co se týče cen za vykonání jednotlivých tělesných trestů, stanovoval je sazebník následovně: za bičování a napínání na skřipci; za uříznutí uší nebo nosu, za useknutí ruky nebo prstů a za vypíchnutí očí dostával kat 2 kopy. Za vypálení cejchu pak 1 kopy.⁴⁸

V případě, že bylo třeba, aby měl kat během exekucí pacholka, dostal za každého z nich 35 Kr. Ovšem v ostatních případech, tj. v případě, že se nejednalo o exekuci, ale pouze o lehčí tresty, musel kat nést náklady na své pacholky sám.

⁴⁶ LUDWIG, Karl. Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683. In: MVGDB 49, Prag 1911. s. 375

⁴⁷ LUDWIG, Karl. Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683. In: MVGDB 49, Prag 1911. s. 376 - 377

⁴⁸ LUDWIG, Karl. Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683. In: MVGDB 49, Prag 1911. s. 379

Pokud bylo nutné, aby kat cestoval do města, kde svého vlastního kata neměli, měl právo na také cestovné, které činilo 1 kopy. Z této sumy však musel živit i své pacholky. Pokud měl kat svého vlastního koně, dostával k cestovnému ještě dalších 35 kr.⁴⁹

Ceny v sazebníku z roku 1683 jsou uvedeny buď v krejcarech, nebo v kopách míšeňských. Pro srovnání s výdělkem jiných povolání té doby je nejprve nutné stanovit jejich vzájemný přepočet:

V roce 1692 platil v českých zemích tento směnný kurz: 1 kopa míšeňská = 1 rýnský zlatý a 10 krejcarů = 70 krejcarů.⁵⁰

V druhé polovině 17. století dostávali lidé denně následující mzdu: 1659, učitel měsíčně – 1 tolar, tj. 120 Kr měsíčně, tj. ca 4 Kr denně. 1689, tesař – 14 Kr, nádeník – 6 Kr. 1700, tesař-tovaryš – 14 Kr, zedník-mistr – 22 Kr, nádeník – 8 Kr, pokrývač – 20 Kr, rybníkář – 9-12 Kr.

Pro úplnou představu uvádím i ceny zboží z druhé poloviny 17. století, které byly následující:

1659, 1 kg hovězího masa – 4 Kr, kuře – 2 Kr. 1667, slepice – 5 Kr, husa – 15-17 Kr, kopa vajec – 15Kr, měrice (53,55 l) pšenice – 140Kr, měrice žita – 70 Kr. 1689, kráva – 6-10 zlatých, tj. 360-600 Kr. 1706, stěvíce – 48 Kr.⁵¹

Zda byli kati osobou s velkými příjmy nebo to naopak byli spíše lidé chudí, je otázkou. Narážíme totiž na problematiku nejednotného sazebníku, variability katova příjmu a také na proměnlivost jeho působiště. Kat dostával předně pravidelný příjem od města, kde působil, většinou včetně ubytování. Dále dostával zapláceno i za jednotlivé úkony spojené s mučením a popravami (jejich počet byl však proměnlivý); následují příjmy za případné „služební cesty“, (přičemž výdaje na jeho služby jsou zachyceny v místě výkonu poprav); navíc si kat přivydělával i drobným prodejem a službami,

⁴⁹ LUDWIG, Karl. Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683. In: MVGDDB 49, Prag 1911. s. 381

⁵⁰ SEJBAL, Jiří. Základy peněžního vývoje. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 276 – 277

⁵¹ SEJBAL, Jiří. Základy peněžního vývoje. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. s. 258 - 259

kteře nejsou zpravidla nikde zachycené. Příjem jednoho kata v celé jeho šíři lze tedy jen stěží obsáhnout.

O zámožnosti některých katů svědčí např. to, že se právo katovské v daném městě kupovalo za značné sumy. Navíc, nastupoval-li po svém otci jeho syn jako kat do úřadu, musel tento obci za možnost i nadále vykonávat katovské řemeslo zaplatit poměrně velkou sumu. Vzhledem k tomu, že suma byla povětšinou zaplácena, lze dovozovat, že kati peníze měli.

Podle K. Siegla se průměrná roční mzda kata v Chebu (ovšem za předpokladu, že do tohoto součtu nepočítáme zvláštní odměny za jednotlivé úkony, v rámci poprav a mučení pohybovala v 15. a 16. století mezi 37 – 48 kopami. Určitou část této mzdy však kat dostával v naturáliích (konkrétně dřevo a obilí). Od roku 1660 se součástí mzdy stalo i ubytování, jelikož v tomto roce byla vystavěna pro poprávce katovna, pod hradem na konci Ameneigasse (dnešní Hradní ulice), která mu byla poskytována jako ubytovna.⁵²

V rámci analýzy knihy výdajů z roku 1574 jsem s pomocí Mgr. Zbyňka Černého z Chebského muzea našel následující dva záznamy, které se přímo týkají nákladů města na popravu. Uvádím je opět pouze pro ilustraci. Mimo jiné z nich vyplývá, že kat nebyl jedinou osobou, které dostávala ve spojení s popravou nějakou odměnu, naopak bylo do trestního procesu zapojeno hned několik osob a odměna nebyla pouze finanční, ale i materiální.

Hanß Grießn z Lobensteinu a Jacobi Pirckner z Coburgku – poprava provazem 1zl.

Městští střelci za 28 dní a nocí hlídání 4 zl. 51 gr. 1. hal.

Biřicům za 32 dní hlídání celkem 4 rýnské zl. 50 gr.

Za pivo 20 gr., za víno 1 zl. 26,5 gr.

Za zavírání do želez 37 gr. 1 hal. a 23 g. 1. hal.

Za zavření do temnice a věže 23 gr. 1 hal.⁵³

⁵² SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 104

⁵³ SOkA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555 s. 25

Stětí – Hans Schuczn jinak zvaný Weinprener

městským bincům za 12 dní po 4 gr. a 3 dny za 7 gr. celkem 1 zl. 13 gr.

za zavření 11 gr. 2 hal.

za obžalobu 1 zl.

mistru Philippovi za stětí 1 zl. 15 gr.

městští střelci za 13. dní hlídání 2 gr.⁵⁴

⁵⁴ SOkA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555 s. 26

7. Průběh trestního a vykonávacího řízení

7.1. Vliv na osobní čest

Výslechy a mučení byly v raném novověku neoddiskutovatelným zdrojem infámie. Dokonce i pro toho, kdo vše přečkal, aniž by se k trestnému činu doznal, znamenalo podstoupení tohoto procesu značné pošpinění osobní cti a pověsti. Kontakt s katem a podstoupení tortury difamovalo v některých případech dokonce více než samotný trest. Veřejně odsouzený delikvent, pokud nebyl rovnou popraven, ztrácel následně veškerá svá práva, společenskou vážnost a postavení. „Pokud nebyla čest takových jedinců výslovně obnovena, museli počítat s vykááním s obce, protože setkání s katem z příkazu spravedlnosti znemožňovalo znovu začlenění do společnosti.“⁵⁵

Lidé, kteří se dostali do takové situace v budoucnu, „nemohli svědčit při právních aktech, nemohli jít dítěti za kmotra a ztráceli možnost zabezpečit své rodiny“.⁵⁶ Často se infámie delikventa přenášela navíc i na jeho rodinu a příbuzné.

7.2. Nalézací část

V případě podezření, respektive obvinění z těžkého trestného činu byl jedinec zpravidla uvězněn a poté postaven před hrdelní soud. Následovala první, tzv. „nalézací část“ řízení, tj. inkviziční proces, který se skládal z výslechů a popřípadě i mučení. Výsledkem první části bylo vynesení a následné veřejné vyhlášení rozsudku nebo naopak propuštění jedince na svobodu. V případě viny přicházela na řadu „část vykonávací“, kterou však již nelze zahrnout pod pojem inkviziční proces. „Zatímco nalézání a vynášení rozsudku bylo výhradně věcí vrchnostenské soudní moci a veřejnost z něho byla vyloučena, byl rozsudek vyhlášován veřejně a potrestání se dokonce odehrávalo za přítomnosti početného publika.“⁵⁷

⁵⁵ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 63

⁵⁶ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 61

⁵⁷ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 11

V raném novověku se rozlišovaly de facto pouze dva druhy vězení: Vězení pro dlužníky, kteří měli být omezením osobní svobody přinuceni k vyrovnání pohledávek svých věřitelů. Dalším druhem byla zajišťovací vazba, jež sloužila k zabezpečení provinilce v trestním řízení pro rozsudek a exekuci.⁵⁸ Vězení, do kterého se dávali jedinci podezřelí nebo již obžalovaní z těžkého trestného činu, sloužilo tedy převážně pro detenci do té doby, než bude vyneseno rozhodnutí. Trest vězení jako takový sice existoval, ale nebyl nijak často využíván, respektive začal být využíván až mnohem později. Typické je také to, že za pobyt ve vězení museli vězni platit a stravu si většinou zajišťovali sami.

„Podle spáchaného zločinu měly být sice bez rozdílu trestány osoby ze všech společenských skupin, ale vzhledem k jejich sociálnímu postavení a přímluvám dopadaly tresty na počestné a šlechtické vrstvy méně než na prostý lid.“⁵⁹ Jestliže člověk platil za obecně nepočestného, tj. se špatnou pověstí a sklonem k trestným činům, nebo byl dokonce v minulosti trestán, měl mnohem horší vyhlídky na osvobození ve srovnání s člověkem počestným.

Důkaz o tom, že tresty mohly být změněny ve prospěch odsouzeného, nalezneme i v kronikách. Např. Andreas Baier píše: „1585 Dem 7. may hat des Jorg Peckers, mullners, weib, so mit dem Caspar von Wirspergk gebuhlet, mußen uf der panck neben dem pranger stehen, darnach die flaschen umb dem ring tragen; ist also sambt dem mahn von stadt und land verwießen worden; hat sonsten mit dem schwerd solln gerich werden, ist erbeten worden.“ 1585 byla 7. května vystavena na pranýři žena Jorga Peckerse, mlynáře, musela stát na pranýři a poté nosit láhev hanby okolo náměstí; následně byla vykázána z města a země. Za smilstvo (nejspíše) s mužem jménem

⁵⁸ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Ofis, 2011. s. 59.

⁵⁹ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 168

Kaspar z Wirsbergu. Původně jí měla být setnuta hlava. Za přímluvy byl však rozsudek změněn.⁶⁰

Další případ se stal roku 1589 „*Dem 7. martzi hat man der Marta Klingerin, (...), dem kopf abgeschlagen. man hette sie sonst am galgen gehengt von wegen des grobes diebstahls (...). ist durch grose furbitt zu schwerdt khommen.*“ 7. března byla setnuta hlava ženě jménem Marta Klingerin. (...) Měla být původně oběšena na šibenici, protože spáchala mnohé krádeže. (...) v důsledku velkých přímluv však zemřela mečem.⁶¹

Usvědčený delikvent měl za spáchání hrdelního trestného činu pykat a v tomto smyslu byl tedy trest určitým zadostiučiněním pro společnost a pro ty, kteří byli deliktem nějak poškozeni. Druh trestu proto také často zrcadlil spáchaný trestný čin. Trest, jeho krutost a veřejné provedení mělo dále sloužit k odstrašení ostatních potenciálních zločinců. Měl tedy mimo jiné i exemplární charakter. V neposlední řadě měl trest i svůj rituální účel – svět byl smrtí delikventa očištěn od zla, které spáchal, a jeho smrtí zmizel ze světa i jeho trestný čin.⁶²

Prokázání a následné přiznání obviněného ukončovaly první část soudního procesu. „Dobrovolné“ přiznání bylo nutnou podmínkou pro platnost rozsudku. „K vynesení trestu nestačily výpovědi svědků, ani zřejmé indicie. Potrestání se vždy opíralo o doznání obviněného.“⁶³ Cílem nalézací části bylo právě jeho získání.

7.3. Mučení

Inkviziční proces, proces neveřejný a písemný, se prosadil postupně v průběhu vrcholného středověku, v Českých zemích je doložen nejpozději od druhé čtvrtiny 14.

⁶⁰ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 139

⁶¹ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 149

⁶² MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3., přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003. s. 148

⁶³ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 22

století. „Do konce středověku se prosadil jako převažující forma řízení v závažných trestních věcech u městských soudů ve většině střeoevropských teritorií.“⁶⁴ Ve stejné době, ale spíše až na konci 14. století, se objevuje i první použití tortury.

K mučení sahal soud většinou až jako k poslednímu možnému institutu. Nejdříve se jím hrozilo a až následně bylo opravdu prováděno. Dělo se tak hlavně ve sporných případech (např. když se obviněný odmítal přiznat i navzdory několika svědectvím). Důvodem byla také snaha získat úplně přiznání včetně jmen spolupachatelů nebo popřípadě i dalších trestných činů, které obviněný spáchal. „Trestní řízení mělo totiž inkviziční, tj. vyhledávací charakter a předpokládalo, že dobrovolné vyznání je neúplné, že teprve při mučení přizná delikvent své trestné činy beze zbytku a uvede i své spolutovaryše.“⁶⁵

K tomu, aby se k mučení mohlo vůbec přistoupit, bylo navíc třeba souhlasu vrchnosti a nutné bylo i následné informování o jeho průběhu a výsledcích. V případě nedostatku důkazů a svědků se k mučení přistupovalo častěji. Opět je zde také zohledněno sociální postavení jedince. „Možnost přikročit k mučení se naskýkala v případech, kdy měl obviněný špatnou pověst, stýkal se s podezřelými osobami, byl viděn na místě činu.“⁶⁶

Mučení plně odpovídalo společenským hodnotám a chápání trestného činu tehdejší doby. „Bylo prostředkem nalézání pravdy uznávaným všemi veřejnými institucemi církve a státu, prostředkem, jenž důsledně vycházel z logiky raně novověkého inkvizičního řízení.“⁶⁷ Primárním cílem mučení nemělo být prokázání viny, ale spíše získání přiznání již vinného. „Mučení bylo institucí jasně třídního charakteru a

⁶⁴ KREUZ, Petr. Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. *Oper historica* 8, České Budějovice 2000. s. 422

⁶⁵ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 63

⁶⁶ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 25

⁶⁷ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 29

bylo zásadně použitelné jen proti osobám nižších vrstev. Privilegované stavy byly od něj osvobozeny.⁶⁸

Způsob mučení a celkový počet stupňů, které měl obviněný podstoupit, nebyl obviněnému z taktických důvodů dopředu oznámen. Samotné mučení, jednotlivé stupně, prováděl kat a jeho pacholci. Vše probíhalo v tzv. mučírně a po stupních. Dále se „k mučení smělo přikročit jen za bílého dne, nikoliv v noci.“⁶⁹ Existují přirozeně časové i místní rozdíly, co do způsobu mučení a jednotlivých stupňů o jednotnosti rozhodně nemůže být řeč. Na druhou stranu je nalézací část mnohem jednodušší ve srovnání s částí vykonávací. O pravidlech mučení, aplikovaných na celý trestněprávní systém, lze hovořit až v 18. století, což souvisí s vydáním nových trestních řádů.

Obecně platilo, že mučení bylo rozděleno na tři stupně, které lze v zásadě dělit takto:

1. Nejdříve byl na jedince vyvíjen psychologický nátlak. Bylo mu prezentováno, z čeho je obviněn, jaké jsou proti němu důkazy a co mu hrozí. Posléze přišla na řadu hrozba mučením tj. ukazování nástrojů a vysvětlování jejich funkcí. U všeho byl již přítomen kat, ovšem obviněného se prozatím nedotýkal, byl mu pouze představen. Pokud tento první stupeň nevedl ke kýženému výsledku, přistoupilo se ke stupni druhému.

2. Nasazovaly se palečnice, španělské boty a jedinec při tom již přicházel do styku s osobou kata. Nástroje však ještě nebyly použity v plném rozsahu, tj. vše se prozatím dělo bez utahování. V případě neúčinnosti ve smyslu doznání následoval stupeň další. „Jestli se inkvisit (...) nepřiznal ani teď, byl odveden nazpět do vězení a bylo mu řečeno, že se mu z milosti ponechává ještě nějaký čas na rozmyšlenou, potom že však mučení bude opakováno.“⁷⁰

3. Poslední stupeň je již mučením v pravém slova smyslu. Většinou se tento poslední stupeň ještě dělil na 3 další „podstupně“:

⁶⁸ KLABOUCH, Jiří. Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo). Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967. s. 334

⁶⁹ KLABOUCH, Jiří. Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo). Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967. s. 338

⁷⁰ KLABOUCH, Jiří. Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo). Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967. s. 339

3.1. Šněrování údů provazem, utahování palečnic a španělských bot. Někdy se do údů po utahování ještě tlouklo – pro zvýšení bolesti.

3.2. Natahování na žebřík, skřípec. Někdy i tak, že byly ruce zavázány za zády a při napínání byly posléze vykloubeny. Dále mohl být odsouzenec pověšen za ruce spjaté za zády za hák visící ve stropě a na nohy mu bylo přivázáno závaží. Zesílení spočívalo v délce trvání. Mohly být navíc užity i palečnice či španělské boty, tentokrát již s utahováním a tlučením na ně.

3.3. Poslední stupeň byl spjat s bičováním, pálením syrnými loučemi nebo svazkem svíček, vrážením třísek pod nehty a dalšími přísnými tresty. Tyto tresty podstupoval mučený většinou stále připoután ke skřípci.⁷¹

Mezi jednotlivými úkony docházelo zpravidla k přestávkám. Soud, ať je tento fakt jakkoliv sporný, měl dbát během mučení na to, aby nedošlo k onemocnění či k podstatnému tělesnému zmrzačení delikventa, stejně tak byla nepřípustná sebevražda. „Když delikvent utrpěl tělesná zranění, musel ho vyléčit lékař, především se však o něj postarali samotní kati, kteří uměli nejen mučit, ale také tělo zase vyzdravit pro příští mučení.“⁷²

Míra krutosti při mučení neměla být zcela libovolná, ale měla odpovídat závažnosti trestného činu. Navíc měly být brány ohledy na určité skupiny obyvatel, které neměly být mučeny vůbec. Patřili sem např. mladiství nebo naopak staří lidé. „Nesmělo se přistoupit k tortuře u mládenců pod 18 a dívek pod 15 let (...). Dále se neměli mučit lidé nad 60 let.“⁷³ Na mučidla se nesměli dostat také např. nemocní, choromyslní, němí, hluchí či slepí a ženy v šestinedělí.⁷⁴

⁷¹ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. Dělení stupňů převzato ze s. 33 – 41

⁷² DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 38

⁷³ KLABOUCH, Jirí. Staré české soudnictví: (jak se dříve soudovalo). Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967. s. 342

⁷⁴ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 63

V případě, že obviněný mučení přestál, musel být propuštěn na svobodu jako nevinný. Někdy bylo možné mučení opakovat – maximálně však třikrát. Toto osvobození bylo ovšem velmi relativní, protože „mučení zpravidla zbavovalo cti, protože se při něm člověka dotýkal kat.“⁷⁵ Obviněný musel i přesto, že byl shledán nevinným, nést náklady na uvěznění. „Nárok na odškodnění mučenému nevznikal, a musel uhradit i výlohy vyšetřovací vazby.“⁷⁶

Zajímavá je i skutečnost, že „přiznání učiněné přímo během mučení bylo pokládáno za bezcenné.“⁷⁷ Obviněný musel přiznání vynucené na mučidlech nakonec znovu opakovat před soudem – písemně nebo ústně – v klidu a dobrovolně. Přiznání totiž muselo být z vlastní vůle svobodné a nevynucené. To znamenalo, že odvolané přiznání vyřčené na mučidlech mělo za následek další pokračování procesu vyslýchání, a tedy i další mučení. Po ukončení mučení byl jedinec buď propuštěn, nebo nad ním byl vynesena rozsudek. Po vynesení rozsudku a stanovení trestu následovalo veřejné vyhlášení této skutečnosti. Tímto byla první, inkviziční část procesu ukončena

„Za „vlastní“ inkviziční proces lze tudíž označit jen tu část trestního řízení, která začínala předáním provinilce či podezřelého soudu a končila vynesemím rozsudku. Samotná exekuce (ať již zneuctvujícího, tělesného, zmrzačujícího, kapitálního či nějakého jiného) trestu, jakož i případné úkony jí bezprostředně předcházející měly poněkud jiný charakter.“⁷⁸

7.4. Vykonávací část

Obecně lze konstatovat, „že české městské právo předbělohorské doby ve své psané podobě zakotvovalo pravidla, podle nichž měly soudy postupovat při exekuci

⁷⁵ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 34

⁷⁶ KLABOUCH, Jiří. *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967. s. 350

⁷⁷ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 34

⁷⁸ KREUZ, Petr. *Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské*. In: *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. *Oper historica* 8, České Budějovice 2000. s. 424

kapitálního trestu, nanejvýš jen částečně a neúplně.⁷⁹ Tuto skutečnost je opět třeba mít při čtení této kapitoly na paměti.

Po vyhlášení rozsudku byl odsouzený ponechán ve vězení a posléze předán katovi, který se v této chvíli stával ústřední postavou dalšího dění. Charakteristické pro tuto část exekuce je fakt, že se výkon poprav či potrestání podstatně lišil dle lokálních a teritoriálních zvyklostí, což je oproti nalézací fázi, která byla do značné míry jednotná, velký rozdíl. Navíc se vše odehrávalo na veřejnosti.

Ještě předtím, než došlo k odvedení odsouzence k popravě, měl tento určitá práva. V Koldínových právech městských se mimo jiné dozvídáme o následujících ustanoveních: „prvé ustanovení, podle něhož měla být osobě odsouzené k smrti nejméně tři dny před popravou poskytnuta duchovní útěcha („správa křesťanská“), za druhé ustanovení, podle něhož mělo být odsouzení osobě před popravou uděleno knězem nebo rychtářem „křesťanské napomenutí“, konečně nařízení, podle něhož odsouzenec nesměl být veden na popravu opilý.“⁸⁰

Kat měl kromě samotné exekuce ještě další důležitý úkol, na kterém trvala hlavně vrchnost. Totiž zajistit důstojný průběh celé vykonávací části tak, aby se sympatie přihlížejícího lidu nepřiklonily na stranu odsouzeného. Navíc měla exekuce i samotný kat zapůsobit na okolní dav. Exekuce měla být odstrašující a exemplární akcí.

„Procedury poprav nebyly žádnou spontánní akcí, nýbrž vyžadovaly důkladné přípravy.“⁸¹ Připravovalo se popraviště. Také se řešil logistický průběh poprav, tj. průvod a pořadí poprav. V důsledku velkého sročení lidí se muselo počítat i s nepokoji. Platilo také, že se poprav nesměly vykonávat v noci.

⁷⁹ KREUZ, Petr. Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Oper historica 8, České Budějovice 2000. s. 433

⁸⁰ KREUZ, Petr. Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Oper historica 8, České Budějovice 2000. s. 431

⁸¹ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 83

7.5. Cesta k popravišti

Před popravou docházelo často k jevu, který je ve středověku i raném novověku typický pro většinu poprav vykonávaných v českých, ale i německých zemích, totiž k „slavnostní“ cestě k popravišti. V okamžiku, kdy byl na smrt odsouzený jedinec vyveden z vězení, dostal se „na oči“ okolní společnosti a celá „podívaná“ spojená s veřejnou popravou mohla začít. Lidé měli o popravu obecně velký zájem, hlavně v případech, kdy byl popravován někdo známý nebo měla-li být poprava provedena zvláštním způsobem. Není tedy divu, že se u příležitosti poprav sešlo značné množství lidí.

Cesta z vězení na popraviště byla vlastně nutností. Místo exekuce bylo totiž většinou za městem, tedy několik minut chůze, a proto bylo třeba odsouzeného na toto místo nějak dopravit. V Chebu tomu nebylo jinak, šibenice i stínadla se nacházely mimo město.

Čas strávený cestou na popraviště byl pro exemplárnost a odstrašující efekt poprav využíván pro další úkony. Dělal se různě dlouhé zastávky, které sloužily např. pro exekuci zostřujících trestů, dále mohl být odsouzenému poskytnut čas pro vykonání motlitby nebo si tento prostě jen potřeboval odpočinout. Odsouzený, spoután v okovech, šel na popravu buď pěšky, nebo byl vezen na katově voze. Mohl být ale i smýkán. Průvod se většinou odehrával za zvuků zvláštního zvonu, na který se u této příležitosti zvonilo.⁸²

„Odsouzence doprovázel popravní průvod (eskorta), který vedl městský rychtář. Zpravidla v něm dále byli (vedle kata a jeho pacholků, biřiců a případně i dalších příslušníků městského policejního aparátu) také delegovaní zástupci městské rady, popř. i kněz.“⁸³

⁸² WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 873

⁸³ KREUZ, Petr. Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Oper historica 8, České Budějovice 2000. s. 435

7.6. Na popravišti

Vzhledem k tomu, co bylo výše uvedeno o dobrovolném doznání, nepřekvapí jedna z povinností rychtáře, který se těsně předtím, než se přistoupilo k popravě, musel odsouzence oficiálně optat, zda potvrzuje svojí výpověď a doznání, které učinil před soudem. Odvolání těchto věcí odsouzencem sice neznemožňovalo pokračovat v popravě, ale lid tuto skutečnost mohl vnímat negativně a mohl se proti exekuci i postavit. Z tohoto důvodu soud většinou rozhodl (v závislosti na tom, co odsouzený odvolal) o zastavení exekuce. Odsouzený se vrátil zpět před soudní tribunál a pokračovalo se ve výsleších a mučení.

Nevyskytnul-li se další problém, musel rychtář před popravou vždy přesně oznámit, kdo a za co bude popraven. Nakonec dal pokyn k popravě. Průběh poprav byl přirozeně odvislý od toho, jaký trest měl kat na odsouzeném vykonat (tj. stětí, oběšení, lámání v kole apod.). Dále se celý proces dělil i podle toho, měl-li být odsouzencův trest vykonán „obyčejně“, tj. odsouzený měl být popraven daným způsobem bez dalšího, nebo měl-li být trest smrti nějakým způsobem „ozvláštněn“. Samotnému popravení mohly totiž předcházet různé zmrzačující nebo zneuctvující tresty. Zostřen mohl být i samotný akt popravení anebo mohl být dodatečný trest vykonán na již mrtvém těle.

7.7. Nepovedená poprava

Samotná poprava se mohla proměnit na krvavou podívanou, pokud se katovi nezdařilo utnout hlavu jednou ranou. „Když se poprava mečem nezdařila, vyvolalo to často nejen hlasité protesty ze strany přihlížejících, ale nezřídka i útoky proti katovi.“⁸⁴ Další rány mečem byly totiž obecně vnímány jako neoprávněné a nespravedlivé zostření, které tak převyšuje míru soudem uloženého trestu. Za to si kat podle všeobecného mínění zasloužil trest. „Lid trval na bezchybném provedení poprav a v jeho očích napravilo takovou ukrutnou nešikovnost teprve potrestání kata“⁸⁵

⁸⁴ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 142

⁸⁵ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 142

Důvodem katova pochybení byla ve většině případů prostě jen skutečnost, že provést popravu mečem na jednu ránu bylo zkrátka náročným úkonem. Na jistotě pak katovi nepřidala ani samotná vypjatá situace a v mnohých případech i nesouhlas přihlížejícího lidu se samotnou popravou. Popravě se také mohl bránit sám odsouzený.

Lid se nebál katovi nadávat a spílat, házet po něm hlínu a kamenovat jej. V extrémních případech přicházel kat i o život. Není se tedy třeba divit faktu, že při popravě byli čím dál tím častěji a v hojném počtu přítomni i městští zbrojnoši nebo vojáci. Při zvlášť špatné popravě byl kat většinou propuštěn ze své funkce a nedostával ani zapláceno. Naopak dostával pokutu nebo jiné tresty. Pronásledování katů v důsledku špatně provedených poprav je dochováno i v Českém království, ale jednalo se spíše o ojedinělou událost.

I v Chebu došlo k nezdařeným popravám, jednu z nich popsal ve své kronice Andreas Baier: „*anno 1559, den 16 decem. da hat man im (Aßmus Schirmer) den den kopf abgeschlagen, und wie der henker, meister Caspar, dem armen sunder richten wollen, hat er im im hals gehauen, dass er gefallen ist, und indem er im nicht recht gestroffen, hat der arme sunder aus grossen schmerz dem Kopf wieder empohr gehoben, ist des henkers Knecht da und segt im am halß und Kan im doch nicht herabsegen, also daß der henker noch musr drey gewaltige hieb thun, ehe er dem kopf gahr herabpracht, wehre also der diebshenker wert gewesen, dass man in uf der stelle todt geschossen oder gesteinugt hedte.*“ Roku 1559, 16. prosince, byla muži jménem Aßmus Schirmer setnuta hlava, a když poprávce, mistr Kašpar, tohoto nebohého hříšníka popravít chtěl, ťal ho do krku tak, že tento upadl na zem, ovšem netrefil se správně, a tak zvedl tento nebohý hříšník ve velkých bolestech znovu hlavu vzhůru, poté se na něj podíval pacholek poprávce a pokoušel se hlavu oddělit, a nepodařilo se mu to, na to musel poprávce ještě třikrát mocně udeřit, až se mu podařilo hlavu úplně oddělit. Následně ho za to zastřelili nebo ukamenovali.⁸⁶

⁸⁶ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 89 – 90

7.8. Konec poprav

Celá poprava končila tím, že kat oznámil dokončení svého konání rychtáři a ten následně prohlásil popravu za skončenou. Celý akt poprav netrval v případě exekuce jednoho odsouzeného více než hodinu.⁸⁷ Značně rozdílný byl ale čas poprav jako celku u exekucí více osob anebo u exekucí nějak zostřených.

Usmrcením však poprava jako taková oficiálně nekončila. Osud popraveného těla mohl být velice různý: oběšenci a ti, co byli lámáni kolem, zůstávali často na místě poprav, dokud se zcela nerozpadli; dále mohli být zakopáni v blízkosti šibenice; popel se také zakopával nebo házel do řeky. Jediný, kdo měl právo na pohřeb (jak již bylo zmíněno), ovšem bez všech výsad a bez přítomnosti širšího publika, byl člověk, kterému byla setnuta hlava.

Za předpokladu, že byl odsouzeným stanoven trest, jehož součástí bylo odnětí křesťanského pohřbu (nebo samotná nečestnost činu, za který byl delikvent popraven, tento pohřeb znemožňovala), mohli být i mečem popravení odsouzení zahrabáni u šibenice nebo např. dodatečně spáleni.

Příklad opět nalezneme i v chebských kronikách, konkrétně kronika Baierova: „1565. Dem 22. september hat man dem Merta Prunner zur Schlackhenwald und noch einem die köpf abgeschlagen und bey dem galgen (...) begraben worden.“ 1565. 22. září byla ženě jménem Merta Prunner ze Schlackhenwaldu a ještě jednomu (nejspíše) muži setnuta hlava, oba byli poté zakopáni pod šibenicí.⁸⁸

⁸⁷ WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892. s. 867

⁸⁸ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 94

8. Trest smrti

Škála tzv. těžkých či hrdelních trestných činů, které zasloužily dle tehdejších hodnot hrdelní potrestání, resp. smrt., byla v minulosti rozhodně širší, než je tomu v dnešní době. Můžeme sem zařadit společensky škodlivé jednání, jakým je např.: vražda, zabití, vražda dítěte, krádež, loupež, žhářství ale i zpronevěra, falšování listin, podvod; dále delikty odporující platnému náboženství a církvi: čarodějnictví, kacířství, těžké rouhání; a v neposlední řadě trestné činy proti tehdejší morálce a mravnosti: cizoložství, (násilné) smilstvo či incest.⁸⁹ Je však třeba mít na paměti, že se v tak dlouhém časovém období, jakým je raný novověk, hodnoty ve společnosti v čase i místě měnily a že je tedy nutné dále rozlišovat.

V této kapitole vycházím, co se dělení trestů smrti a jiných potrestání týče, převážně z literatury německého historika Richarda van Dülmena, která sice místy zohledňuje poměry v rakouských a českých zemích, většinou se ale zaměřuje na poměry německé. V německé oblasti je však trestní právo a průběh exekucí od první poloviny 16. století do značné míry ovlivněn trestním zákoníkem Karla V. z roku 1532, tzv. *Carolina*. Na druhou stranu je však i oblast Chebska orientována do značné míry právě směrem do německých zemí (viz níže). Z tohoto důvodu je tedy možné závěry v díle Richarda van Dülmena poměrně dobře využít i pro Cheb. Z tohoto důvodu jsem pro dělení trestných činů jako předlohu zvolil právě dílo tohoto autora.

Následující tři kapitoly jsou koncipovány jako prostý výčet jednotlivých trestů smrti bez dalších souvislostí. Ke každému trestu je dále uvedeno několik příkladů, které se objevily v chebských kronikách.

8.1. Staré tresty smrti

Mezi starobylé tresty, jejichž hlavním smyslem a účelem bylo „vymazání pachatele tak, aby po něm nezůstalo ani stopy, ba dokonce ani vzpomínka či hrob“⁹⁰,

⁸⁹ KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007. s. 58

⁹⁰ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 116

patřily tresty: upálení, utopení a zahrabání zaživa, které se vyskytovaly již od středověku a v průběhu času se od nich spíše upouštělo.

Upálení – byl trestu, který se uděloval hlavně za trestné činy čarodějnictví, kacířství, sodomie apod. Často byl před upálením odsouzenec udušen. Spálení mělo být dokonalé a popel se většinou zahrabával pod šibenicí nebo se sypal do vody.

Svatokrádežnictví: „1562. Item: denn Müllner von Conradtsgrün, den Prünssell genennet, verbrenndt, das er mit hülf seines weibes, sohnes vnnd tochter die Kirchen zu Treinß erbrochen, vnnd viel Kleinodien darauß gestolen, die Meßgewendter zu (zer)schnitten, darauß web vnnd töchtern brämlein vnnd brüstlein gemacht.“ 1562, byl upálen mlynář z Conradtsgrünü, nazývaný Prünssell, a to proto, že se s pomocí jeho ženy, syna a dcery vloupal do kostela v Treinß a mnoho klenotů zde ukradli, také mešní roucha roztrhali a žena je použila jako látky na spodní prádlo.⁹¹

Sodomie: „1604. Denn 24 Septembris wirdt zu Eger Einer mit Nahmen Hanns Bracher vonn Hierßfeldt mit vier Rossen verbrandt, mit denen er unzucht triebenn.“ 1604. 24. září byl v Chebu upálen muž jménem Hanns Bracher z Hierßfeldtu, a to společně se čtyřmi koňmi, se kterými páchal smilstvo.⁹²

Utopení – jednalo se o druh trestu, který byl udělovaný hlavně ženám. „Vedle myšlenky zničení tu hrála velkou roli očistná síla vody ve své symbolice odplavující hříchy.“⁹³ Exekuce se většinou prováděla z mostu, kdy byl svázaný odsouzenec shazován do vody. Někdy se topilo i v pytli společně se zvířaty (např. pes, kočka či kohout).

⁹¹ SIEGL, Karl. Aus der Chronik des Johannes Bruschi. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898. s. 66

⁹² SIEGL, Karl. Aus der Chronik des Johannes Bruschi. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898. s. 73

⁹³ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 117

„1521, montags nach reminiscere hannßen Rappens tochter, Diebstahls halber Ertrenkt.“ 1521, v pondělí po druhé neděli postní byla za krádeže utopena dcera Hannße Rappense.⁹⁴

Zahrabání zaživa – jednalo se o zvlášť těžký trest, udělovaný hlavně ženám (byl určitou alternativou k lámání kolem u mužů) za těžké, hlavně mravnostní, trestné činy – často za vraždu manžela či manželky⁹⁵. Zpravidla bylo zahrabání spojeno s probodnutím kůlem, ať už před nebo po zahrabání.

„1486, Endres Göldtners weib, so ihren Mann mit giefft: vergeben hatte, mit Zangen gerissen, lebendig begraben, mit einem pfahl zuvohr durchschlagen.“ 1486, byla zaživa pohřbena žena Endrese Göldtnera; ještě předtím byla trhána kleštěmi a probodnuta kůlem, a to proto, že jej otrávila jedem.⁹⁶

8.2. Odplatné a odstrašující tresty smrti

Tyto tresty měly svůj hlavní smysl v odplatě vůči odsouzení. Měly také mírou brutality odstrašit přihlížející. Byly vykonávány hlavně na mužích. Opět šlo o tresty, které se udělovaly za zvlášť těžké trestné činy, hlavně za mnohonásobné vraždy. Patřil sem např. trest lámání kolem nebo i trest čtvrcení, který se však v Chebu nejspíše nevyskytoval.

Lámání kolem – jednalo se o velmi rozšířený způsob popravky. S ohledem na dlouhá muka byl tento trest zároveň jedním z nejpřísnějších trestů vůbec. Trest mohl být proveden dvěma způsoby: 1) odspodu nahoru, což byl krutější způsob, 2) od vrchu dolů, což byl způsob milosrdnější. Trest spočíval v přelámání údů odsouzeného prostřednictvím kola. Lámány byly: ruce, nohy, ale i hrud', záda a v případě milosrdenství i vaz. Někdy docházelo dokonce k tomu, že byly některé údy doslova uraženy. Počet úderů kolem se lišil dle závažnosti trestného činu. Následně mohl být

⁹⁴ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

⁹⁵ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

⁹⁶ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

odsouzený vpleten do kola, a to v případě, že bylo toto vpletení součástí trestu. Kolo se následně vystavovalo a tělo na něm bylo ponecháno na pospas přírodním živlům.⁹⁷

Příklady tohoto trestu nalezneme v kronikách hned několikrát, např. v kronice Baierově: „1589. Dem 26. october hat man dem Wilhelm Hertel beim galgen geradprecht und dem lieb uf das rath gelegt.“ 1589 26. října byl Wilhelm Hertel blízko šibenice lámán v kole, posléze byl do kola vpleten a jeho tělo zůstalo takto vystaveno.⁹⁸

8.3. Běžné tresty smrti

Jednalo se o nejčastější druhy trestů, které byly ukládány za nejběžnější druhy trestných činů: krádež a vražda.

Oběšení – v raném novověku šlo o jeden z nejčastějších způsobů poprav. Byl to trest spíše pro muže, ale i ženy byly tímto způsobem popravovány. „Tento trest se dotýkal života a cti nejen delikventa, ale zneuctoval celou jeho rodinu. Proto se příbuzní často pokoušeli dosáhnout cestou milosti změny rozsudku na stětí“⁹⁹ Potupnost trestu vyjadřovala i skutečnost, že oběšenému byl téměř vždy odepřen křesťanský pohřeb a jeho tělo bylo necháno na šibenici napospas přírodním živlům a ptákům, až se samo rozpadlo.¹⁰⁰

Stětí mečem – tento trest byl považován za nejmilosrdnější trest smrti a také za nejčestnější způsob poprav.¹⁰¹ Odsouzenému byly „zavázány oči, ruce spoutány za zády a krk odhalen, aby úderu nic nepřekáželo.“¹⁰² Odsouzený byl většinou stínán v poloze klečmo a se zavázanýma očima. Ženy pak v poloze sedmo. Poprav tohoto typu

⁹⁷ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 101

⁹⁸ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 153

⁹⁹ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 126

¹⁰⁰ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

¹⁰¹ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 89

¹⁰² DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 130

jsou v kronikách zastoupeny nejčastěji.¹⁰³ Vysoce postavené osoby byly popravovány skoro bezvýhradně tímto způsobem. Tento trest navíc následně neznemožňoval, na rozdíl od ostatních trestů, pohřbení v křesťanské půdě. I tak byl ale křesťanský pohřeb pro popravené obecně spíše výjimkou.

8.4. Zostření trestu

V případě obzvláště závažných trestných činů nebo např. u recidivistů docházelo, jak už zmíněno výše, velmi často k zostření trestu smrti prostřednictvím dalších trestů tělesných, difamujících nebo i ke kombinacím několika trestů smrti. Odsouzený mohl být navíc trestán jak zaživa, tak i po smrti, před popravou nebo i v rámci popravu.

K trestům docházelo často již cestou na popraviště. Odsouzenec byl např. k popravišti smýkán, po cestě mu mohl být dán výprask, mohl být štípán žhavými kleštěmi nebo mu mohla být useknuta ruka či prst, stržen kus kůže apod.¹⁰⁴

Příklad takovéhoho zostření můžeme nalézt např. v kronice Balthasara Brusche: „1601. Dem 14. April Ist ein Bauer Sohn vonn frauenreuth, mit Zangen zerissen worden, Ihnm vier Zwickh gegeben, hernacher von untten auff gerädert worden (...).“ 1601. 14. dubna byl nejdříve trhán kleštěmi syn sedláka z Frauenreuthu, a to celkem čtyřikrát, posléze byl odspodu nahoru lámán kolem.¹⁰⁵

V zostření byla často i určitá symbolika. Křivopřísežník tak musel na popravišti podstoupit ještě useknutí prstu, kterým přísahal. Zloději byla useknuta pravá ruka nebo rozžhavenými kleštěmi ucvaknuty prsty. Tomu, kdo se rouhal Bohu, mohl být žhavými kleštěmi vytržen jazyk apod.¹⁰⁶

¹⁰³ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

¹⁰⁴ FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 80

¹⁰⁵ SIEGL, Karl. Aus der Chronik des Johannes Brusch. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898. s. 73

¹⁰⁶ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 98

Zostření mohlo spočívat i v tom, jak se nakládalo s tělem již popraveného člověka. Na mrtvole mohl být např. vykonán ještě další trest. Tělo popraveného se také často nechávalo na popravišti nebo bylo spáleno, tj. popravenému nebyl dopřán křesťanský pohřeb. „1571. diesen Tag (29. April) ist Christoph Aman, der einen Bauern zu Waldsaßen erschossen (...) erstlichen geköpffet und dan aufs Rath gelegen worden.“ 1571 tento den (29. dubna) byla Christophovi Amanovi, který zastřelil sedláky v okolí Waldsaßenu (...) nejdříve setnuta hlava a poté byl ještě vpleten to kola.¹⁰⁷

¹⁰⁷ ANONYM. Fünf Jahre der Chronica von Eger 1570 – 1574. In: Egerer Jahrbuch 10, Eger 1880. s. 174

9. Difamující tresty

Kromě trestů smrti existovaly přirozeně i mírnější formy potrestání. Mezi ně můžeme počítat tresty zneuct'ující nebo tělesné, dále trest vypovězení z města či země nebo povinnost pokání. Rozdíly mezi těmito tresty jsou ovšem spíše teoretické, jelikož velká většina z nich způsobovala v konečném důsledku újmu na cti a mnoho z nich i fyzickou bolest (ta však nebyla v těchto případech ústředním motivem trestu). Navíc bylo často udíleno několik trestů v různých kombinacích najednou. Společným jmenovatelem je zde fakt, že tresty byly prováděny na veřejnosti (na pranýři) a prováděl je (tělesné vždy, zneuct'ující zpravidla) kat nebo jeho pacholci.

„Zneuct'ující a tělesné tresty byly samostatnou formou trestu za určité delikty, jež nebyly trestány smrtí, ale přesto přicházely před hrdelní soud.“¹⁰⁸ Tyto tresty také často nahrazovaly trest smrti v případech omilostnění. Pokud tedy nebyla smyslem trestu přímo smrt odsouzeného, mělo středověké a raně novověké trestní právo poměrně širokou paletu tzv. difamujících trestů. Jejich hlavním smyslem bylo v konkrétním případě, kromě samotného trestu, i poškození cti delikventa. Forma trestu byla záměrně koncipována tak, aby na čest přímo útočila.

Předtím, než bude pojednáno o těchto trestech, je třeba zdůraznit, že soud de facto u všech „lehčích“ provinění, která nebyla trestána smrtí, ale i u trestů smrtelných v některých případech, upřednostňoval řešení sporu formou smíru (spíše ve středověku) a případně pokut (spíše v novověku). Ty měly znovu nastolit spravedlnost a rovnováhu mezi znesvářenými stranami bez trestání delikventa jako takového.

Smírčí smlouva sloužila obecně řečeno k mimosoudnímu (ale i soudnímu) vyrovnání sporu a smíření stran. Tento druh řešení byl v případě pozitivního výsledku výhodný jak ekonomicky, tak i z pohledu ztráty cti. Delikvent totiž v případě smírčí smlouvy nebyl ohrožen na osobní cti. „Na delikventa se hledělo, jako by se ničeho nedopustil.“¹⁰⁹

¹⁰⁸ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 70

¹⁰⁹ KNOLL, Vilém. *Vybrané instituty středověkého trestního práva (konkrétní případy z Chebska)*. In: *Československé trestní právo v proměnách věků. Sborník příspěvků. Acta Universitatis Masarykianae*

Hojně se užívala také peněžité pokuty nebo i majetková náhrada. K pokutě dále připadal ještě další zvláštní poplatek za možnost vyřešit spor touto cestou a také soudní poplatek. Jak výše pokuty, tak i poplatků byla velmi rozmanitá, odvislá od spáchaného činu a dalších okolností. V mnohých případech však strany neměly zájem na vzniku smíru nebo delikventi jednoduše na zaplacení pokuty neměli k dispozici dostatečný obnos, a proto následoval trest.

Dále je třeba poukázat i na to, že každý soudní rozsudek „nemusel nutně znamenat újmu na cti a působit škodu“.¹¹⁰ Existovaly i takové druhy trestů, které sloužily jen k tomu, aby delikvent dostal tzv. „na pamětnou“ bez toho, aby nějak výrazněji utrpělo jeho sociální postavení.

Difamující tresty se dají v základu rozdělit na tři skupiny, které se ovšem v čase a místě opět prolínají, a není proto možné je striktně oddělit.

1) Tresty potupné – ty patřily mezi nejlehčí tresty, které útočily na čest jedince, ovšem jen dočasně. Navíc nebylo jejich hlavním smyslem poškodit čest a vyloučit jedince ze společnosti, nýbrž jen do určité míry zveřejnit provinění odsouzeného. Mezi tyto tresty patřily např.:

Veřejná důtka – byla udělována za ta nejlehčí provinění: rušení veřejného pořádku, lehká urážka, nadávka, klení, hazardní hry.

Veřejné odvolání, odprošení – zde již byla osobní čest ohrožena, trest následoval např. po pomluvě, urážce, nactiutrhaní, rouhání, podvodu, smilstvu. V průběhu veřejného odvolání mohly následovat často potupné tresty spíše symbolického charakteru (stříhaly se vlasy; nosil se potupný oděv, čepec; stálo se v tzv. houslích – ženy; nebo v kládě – muži).

Brunesis. Iuridica No 368 – Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická. Sazek 268. Eds. Pavel Salák – Jaromír Tauchen, Právnická fakulta, Masarykovy univerzita v Brně, Brno 2009. s. 36

¹¹⁰ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 64

Od ostatních trestů se ty potupné lišily hlavně v tom, že nedocházelo k trvalé stigmatizaci potrestaných. „Jakmile si totiž svůj čin odpykali, nesměl si je kvůli němu napříště nikdo dobírat, ani je ze stejné příčiny hanět“¹¹¹ Důležité je také to, že tresty neprováděl většinou přímo kat, ale městský sluha nebo dráb.

2) Tresty zneuct'ující – tyto tresty měly čest jedince pošpinit natrvalo a ve větší míře než tresty potupné. Působily primárně hanbu a ponížení. Potrestání se také odehrávalo veřejně – na pranýři.¹¹²

Nošení kamenů „neřesti/hanby“, nasazení železného nákrčníku a průvod městem (ženy); veřejný výprask (muži) – trest se uděloval za nestoudné klení; silné rouhání; překupnictví; podvod; krádež; nevěru. „Při tomto aktu byli hříšníci vystaveni posměchu publika, od kterého museli strpět každou urážku.“¹¹³

V chebských kronikách jsou hojně zastoupeny i záznamy o trestech, které nejsou přímo spojeny s trestem smrti. To je spíše překvapením, jelikož si kronikáři všímali hlavně poprav jako takových, nikoliv jiných lehčích trestů.¹¹⁴ Pokud už kronikáři lehčí potrestání zmiňují, nejsou v zaznamenávání většinou tak pečliví. Typická pro záznamy o lehčích trestech je mnohem vyšší míra „chybovosti“ (co do zachycení všech případů i co do přesnosti zaznamenání jednotlivých okolností), jelikož se jednalo o případy ze společenského hlediska spíše nedůležité (ve srovnání s popravami, které byly pro město vesměs velkou událostí).

Větší míru chybovosti nebo spíše laxnosti kronikářů lze odhadnout i z porovnání jednotlivých zdrojů – kronik. Pankraz Engelharts si ve své kronice poprav a trestů vlastně nevšiml skoro vůbec, celkem zachytil pouze 3 případy poprav. Balthasar Brush se popravám naopak věnuje velmi pozorně, ovšem potrestání nechává spíše stranou,

¹¹¹ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 66

¹¹² FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století*. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. s. 74

¹¹³ DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 67

¹¹⁴ SCHUSTER, Peter. *Verbrechen und Strafe in der spätmittelalterlichen Nürnberger und Ausburger Chronistik*. In: *Recht und Verhalten in vormodernen Gesellschaften*. Festschrift für Neithard Bulst, Hrsg. A. Bendlage – A. Prieuer – P. Schuster, Bielefeld 2008. s. 2

uvádí pouze 8 případů. Konečně Andreas Baier je z tohoto pohledu nejpečlivějším kronikářem, věnuje se jak popravám, tak i jednotlivým druhům potrestání, navíc v obou případech velmi pečlivě. Uvádí dokonce přes 100 různých případů potrestání. Ve vzájemné kombinaci tak kroniky (hlavně kroniky Balthasara Brusche a Andrease Baiera) tvoří poměrně dobrý zdroj, který poskytuje informace nejenom o popravách, ale i o potrestáních lehčího charakteru.

Zkoumaný vzorek následně potvrdil mnohé závěry teoretické literatury. Např. nošení kamenů „neřesti“ (v Chebu nazývaný „*flasche*“, láhev) bylo čistě ženským trestem. Z 8 zachycených případů nošení této láhve byly všechny tresty bez výjimky uděleny ženám. V kronikách není uveden ani jeden případ, kdy by láhev nosili muži. Tento trest se navíc objevuje v zásadě vždy v kombinaci s dalšími tresty (praní a/nebo vykázání z města). Dostala-li tedy žena tento trest, byl navíc vždy vykonáván na veřejnosti – často musely ženy obcházet s lahví náměstí, dokonce i několikrát. Dále bylo s trestem spojeno i stání na praní.

Andreas Baier popisuje mimo jiné tento typický příklad trestu nošení láhve: „1574. Dem 11. junii ist der alten Klinckervoglin maid am pranger gestanden und hat die flaschen 3mal umb der Ring tragen; darnach ist sie und des Hans Wasseran knecht hinauß geweist worden.“ 1574 byla (11. června) vystavena na praní žena muže jménem Klinckenvogel, dále musela 3x okolo náměstí nosit láhev. Následně byla ona a ještě čeledín Hanse Wassermana (smilstvo?) vykázáni z města.¹¹⁵

Naopak muži dostávali jako alternativu k trestu nošení láhve zásadně výprask pruty (v Chebu nazývaný „*ruten*“), ze 14 zachycených případů nedostala výprask ani jedna žena, vždy pouze muži. Samotný výprask pruty nebyl navíc překvapivě spojen s žádným dalším trestem. „1580. Dem 12. hat man dem Merta Raben mit ruten

¹¹⁵ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 116 – 117

außgestrichen dieberey halber.“ 1580. 12. (prosinec) dostal výprask pruty muž jménem Merta Raben, a to za krádeže.¹¹⁶

Mluvíme-li o trestech výhradně pro ženy a výhradně pro muže, vyplývá z pramenů ještě další závěr. Poté, co dostala trest žena, následoval téměř vždy ještě další trest, a to vykázání z města – v 6 případech z 8. Zatímco u mužů není trest vykázání z města zmíněn jako ten, který by následoval po výprasku pruty, ani jednou ze 14 případů.

Ještě lépe je tento trend patrný ve vztahu k pranýři. Z celkového počtu 16 případů, kdy odsouzený dostal (mimo jiné) trest stání na pranýři, bylo 6 trestů pro muže a 10 trestů pro ženy. V tomto ohledu není tedy mezi muži a ženami výraznější rozdíl. Muži však nebyli z města v těchto 6 případech vykázáni ani jednou, naopak ženy byly vykázány z 10 případů celkem 9krát.

Zdali je možné učinit výše uvedené závěry o trestání žen a mužů bezpodmínečně, je však otázkou. Je totiž třeba brát v potaz skutečnost, že autorem knih jsou vždy muži, kteří nemuseli informace tohoto typu u mužů záměrně uvádět. Na druhou stranu není u mužů uveden ani jeden případ, což lze brát za poměrně spolehlivý ukazatel.

Vykázání – difamující tresty byly často doplněny i trestem vykázání z obce/města/země (podle závažnosti), pod hrozbou dalších trestů. Vykázání mohlo být ukládáno i jako trest samotný. Mohlo, ale nemuselo být časově omezeno. Tento trest byl jedním z nejčastějších trestů vůbec, jednalo se totiž o nenákladný způsob, jak se delikventa zbavit. Navíc se tento trest také ukládal těm, kteří dostali milost od trestu smrti.

V záznamech z chebských kronik je opět potvrzeno, že trest vykázání z města či země byl trestem, který byl ze všech difamujících trestů udělován nejčastěji. Někdy jako trest samostatný, jindy jako trest spjatý s dalšími difamujícími tresty. Celkově je

¹¹⁶ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 128

v kronikách zachyceno 54 případů, což je oproti 16 případům pranýře nebo 14 případům výprasku pruty přibližně trojnásobný počet. Oproti celkovému počtu poprav (72) je to také velmi vysoké číslo.

Např. v kronice Baierově tvoří trest vykázání z města přibližně polovinu z celkového počtu 124 potrestání. Co se týče poměru ženy – muži, není zde signifikantního rozdílu. Muži dostali tento trest celkem ve 28 případech, ženy ve 26. Vše, co je zmíněno výše, je vyjádřeno i v této tabulce:

Tabulka č. 5 – Druhy trestů a poměry mužů a žen

Druhy trestů	Celkem trestů	Muži	Vykázání	Ženy	Vykázány
Vykázání z města, ze země	54	28	0	26	0
Pranýř	16	6	0	10	9
Výprask pruty	14	14	0	0	0
Kámen, flaška hanby	8	0	0	8	6

3) Tresty tělesné - „Smyslem tělesného trestu v žádném případě nebylo pouze způsobit bolest; stejně tak měl zasáhnout i čest odsouzeného.“¹¹⁷ Pro tyto tělesné tresty je typická jejich veřejnost, odehrávaly se téměř bez výjimky na pranýři a prováděl je vždy kat.

Bičování, výprask katem; useknutí ruky, resp. prstu jako mírnější forma (muži), uříznutí nosu, uší (ženy) – tyto tresty byly udělovány za: křivopřísežnictví; těžké ublížení na zdraví s trvalými následky; falešné hazardní hraní; těžké podvody. Kromě viditelného zhyzdění měl tento trest i praktické dopady, jelikož si takový delikvent jen těžko mohl najít manuální práci.

Cejchování – jednalo se o snad nejsilnější způsob difamace. Cejch se vypaloval na viditelná místa a byl ošetřen střelným prachem tak, aby zůstal na doživotí viditelný.

¹¹⁷ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 64

I tyto tresty se v Chebu vyskytují, tvoří však spíše ojedinělé případy. Navíc se u mnoha z nich nevyskytují informace o tom, za jaké trestné činy byly dané tresty uděleny. Proto jsem se v tomto směru neodvážil vyvodit ze záznamů v kronikách v Chebské oblasti obecnější závěry.

Jeden případ za všechny zmiňuje Brusch: „1539 und dem altten Globner Edell Mann ein Daumen abgehauen.“ 1539 a starému Globnerovi, urozenému muži, byl uťat palec.¹¹⁸

¹¹⁸ SIEGL, Karl. Aus der Chronik des Johannes Brusch. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898. s. 63

10. Šibenice a pranýř

Jednalo se o symbol hrdelního soudnictví města. Byla situována vesměs mimo město, jelikož se za prvé jednalo o silně stigmatizované místo, kterému se každý vyhýbal, a za druhé i z hygienických důvodů, jelikož se těla odsouzenců na šibenici často nechávala viset do úplného rozkladu. Konaly se na ní převážně tzv. bezectné druhy poprav (oběšení, lámání v kole, upálení apod.).

Okolní půda také často sloužila jako pohřebiště popravených delikventů. V Chebu tomu nebylo jinak, pod šibenicí se pohřbívalo. Ovšem od 16 století „začalo sloužit k pohřbívání popravených a zavražděných překvapivě dnešní Jánské náměstí, původní centrum města. Zdejší hřbitov u kostela sv. Jana Křtitele sloužil k pohřbívání diskriminovaných jedinců pravděpodobně až do konce 18. století.“¹¹⁹

V Chebu se většina poprav konala na místě zvaném „*Rabenstein*“, stínadla. Nejstarší místo, kde se stínadla dle shodných záznamů těch nejstarších kronik nacházela, bylo na rohu dnešních ulic Březinova a Dlouhá. Majitel tohoto domu (č.p. 14) platil totiž městu ještě roku 1852 zvláštní poplatek, tzv. „*Galgenzins*“ (šibeniční poplatek). Druhé popraviště se poté nacházelo nedaleko „*Rosenbühl*“, růžového kopečku¹²⁰. „Její existenci ve 2. polovině 14. století pak nečekaně potvrzuje (...), nejstarší lenní kniha landkrabí z Leuchtebergu z let 1396 až 1399, která hovoří o některých pozemcích v Chebu jako o ležících *an dem Galgenperk* či *am Galgperk*, tedy na Šibeničním vrchu, a nepřímou nám tak potvrzuje existenci šibenice.“¹²¹

V roce 1509 byl *Rabenstein* nově vystaven, a to před mostní branou. Toto místo sloužilo ovšem pouze pro potřeby poprav mečem, kolem, zahrabáním. Pro popravu

¹¹⁹ KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007. s. 62

¹²⁰ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 102

¹²¹ KNOLL, Vilém. O smolných knihách chebských. In Právněhistorické studie 40, Univerita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2009. s. 395

zločinců provazem či ohněm sloužilo jiné popraviště, které bylo vystavěno v roce 1569 na *Galgenbergu* (a to nejspíše z důvodu hygienických).¹²²

Oprava tohoto silně difamovaného místa byla většinou důvodem k velké nevoli ze strany těch, kteří ji měli opravovat. Každý cech (nejčastěji zedníci, zámečníci, tesaři) si vždy vyžádal, aby bylo veřejně vyhlášeno a co nejvíce zdůrazněno, že tato práce se v budoucnu nedotkne jejich cti. Situace se řešila i tak, že se na stavbě nakonec podílely symbolicky všechny městské cechy, někdy dokonce i včetně honorace, aby nikdo nemohl nikoho nařknout ze ztráty cti. Často se z celé akce udělala určitá forma slavnosti s hudbou a průvody. „Cechy se účasti na stavbě šibenice vždy bránily, a to i tehdy, když je k tomu nutila vrchnost, resp. garantovala bezúhonnost zúčastněných řemeslníků.“¹²³

V kronice Bairově nacházíme velmi zajímavý záznam i o takovéto události, tj. opravě šibenice z roku 1569. Za povšimnutí stojí spojení „*alle zimmerleuth müssen arbeiten*“, což značí, že účast všech tesařů na opravě byla (nejspíše z výše uvedených důvodů) povinností. „*Dem 18. und 19. dito ha tein e.rath dem galgen lassen new beholtzen; doran haben alle zimmerleuth müssen arbeiten. (...) sind der zimmerluth gewesßen bej 19 und mit drumel und pfeiffen zum gerich und wieder darvon gangen; so hat inen ein e. rath zu einer verehrung geben 4 aimer groschen-pier.*“ 18. a 19. toho měsíce (listopad) nechala chebská rada opravit šibenici; na této opravě museli pracovat všichni tesaři. (...) 19. se konal slavnostní průvod s bubeníky a pištky k soudu a zpět; za to jim chebsští radní dali 4 vědra grošů a pivo jako odměnu.¹²⁴

V některých případech se poprava odehrávala na místě, které za normálních okolností k popravám nesloužilo. Buď tomu tak bylo ze „slavnostního“ důvodu, např. když byl popravován někdo vysoce postavený (jako vyjádření úcty), nebo naopak někdo s kreditem vysoké společenské nebezpečnosti (pro exemplárnost). V letech 1455 – 1561

¹²² SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 102

¹²³ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 48

¹²⁴ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 103

se v Chebu popravovalo např. přímo na náměstí.¹²⁵ Pro tuto příležitost se většinou stavělo speciální lešení, popraviště. Důkaz o této praxi nalezneme i v chebských kronikách:

V roce 1561 píše Baier „*Dem 16. julij hat Erhard Gabler sein weib erstochen. so hat man in, (...) dem 21. dito vor dem Rathaus dem kopf wieder abgeschagen. (...) Am Montag darauf wurd aufn Makrt biem Fischhäusslein ein Brucklein aufgemacht von Holzwerk (...)*“ 16. července probodl Erhard Gabler svoji ženu. Tak ho 21. ten samý měsíc popravili – setnuli mu hlavu. V pondělí pro tuto příležitost postavili tesaři na náměstí vedle domu prodejců ryb malé podium (...).¹²⁶

O několik let později, v roce 1574, následovala oprava chebské šibenice. „*Galgen. Zimmerleuth eine neue Leuther in Galgen aufgericht, 1 fl. Tinkgeld bekommen.*“ Šibenice. Tesaři museli na šibenici připevnit/opravit nový žebřík, za to dostali spropitné 1 kopu.¹²⁷

Pranýř byl ústředním dějištěm výkonu převážně tělesných trestů. Symbolizoval soudní pravomoc města (podobně jako šibenice). Byl obyčejně umístěn na veřejných místech, kde procházelo denně hodně lidí (náměstí, tržiště), a měl podobu buď pouze prostého dřevěného kůlu s okovy, nebo naopak vyvýšené zděné plošiny. „Pranýř sloužil kromě zviditelnění trestného činu jako takového také ke zdůraznění jeho nepočestnosti. Fungoval jako trest i jako výstraha, a zároveň činil potrestaného veřejně známým, aby jej každý obyvatel města mohl identifikovat, kdyby se po vykázání neoprávněně vrátil zpět.“¹²⁸ Mimo jiné musel kromě trestu samotného odsouzený strpět i posměch a nadávky od přihlížejících, kteří po něm mohli házet různé odpadky nebo trus. Pranýřování byli hlavně prostí lidé nebo cizinci, šlechta a měšťané se na pranýř dostali zřídka.

¹²⁵ KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007. s. 60

¹²⁶ GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177) s. 91

¹²⁷ ANONYM. Fünf Jahre der Chronica von Eger 1570 – 1574. In: Egerer Jahrbuch 10, Eger 1880. s. 185

¹²⁸ DÜLMEN, Richard van. Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003. s. 73

11. Chebský městský stát, právní a správní vývoj

V průběhu středověku prošla oblast Chebska poměrně složitým politicko-správním vývojem. Město Cheb, centrum celé oblasti, původně ovládalo mnohem větší území, než je tomu v dnešních dobách. „Centrum historického Chebska dnes leží na našem území, ale jeho původní rozloha byla mnohem větší. Zasažovalo daleko přes dnešní hranice, do Bavorska i Saska.“¹²⁹ V rámci tohoto území mělo město v průběhu středověku i raného novověku relativně silnou mocenskou i politickou pozici. Dále je také třeba zmínit také to, že území Chebska bylo politicky orientované spíše do oblasti dnešního Německa. Jak velké území Chebsko tvořilo, lze dobře zjistit z grafického ztvárnění (viz Mapa č. 1 – Chebský městský stát v roce 1501).

Vývoj chebského práva a správy byl tedy v zásadě odlišný od vývoje v českých zemích. „Je to dáno tím, že Chebsko nebylo jejich integrální součástí. V trvalém držení českých panovníků se nacházelo ve formě zástavy až od roku 1322, a i poté si v rámci země Koruny České zachovalo autonomnost.“¹³⁰

Cheb vytvořil tzv. městský stát, tedy „suverénní (tj. univerzálními strukturami církve a císařství a různými lenními vazbami omezený), s městským centrem ovládaný středověký územní útvar, jehož plošný rozsah přesahuje bezprostřední okolí města a je alespoň z větší části územně celistvý.“¹³¹

Příčin, které umožnily vznik tohoto útvaru, je hned několik. Jednou z nich je politická situace v této oblasti v raném středověku, kterou zde však nebudu (vzhledem k tématu práce) detailněji rozebírat¹³². Další podstatnou záležitostí byla prosperita města. „Město Cheb bylo největším obchodním a hospodářským střediskem severozápadních Čech i přilehlých částí Říše. Vycházela z něho řada obchodních cest

¹²⁹ KNOLL, Vilém. Terorismus ve středověku? Zamyšlení na příkladu Chebska. In: Terorismus a mezinárodní právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava 23. a 24. november 2006, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007. s. 222

¹³⁰ KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007. s. 1

¹³¹ KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. s. 14

¹³² více viz. KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006.

do ostatních částí Čech, procházel jím také obchodní styk Prahy s Německem, především s Norimberkem.¹³³ Poloha Chebu byla tedy pro rozvoj města strategická a v kombinaci s vedením dobré politiky ve vztahu k panovnické moci to byl předpoklad pro vznik tohoto útvaru i pro hospodářský rozkvět a bohatství města. Cheb se navíc nacházel v relativně odlehlých či spíše okrajových oblastech, vzdálených od centrálních představitelů moci, což mu umožnilo relativně samostatný vývoj. Všechny tyto okolnosti chebští představitelé města také velmi dobře využívali a v průběhu času se jim podařilo samostatnost a nezávislost města ještě více rozvíjet a upevňovat.

„Chebský městský stát se utvořil kolem poloviny 14. století (...). Po polovině 14. století soustředilo město Cheb ve svých rukách prakticky veškerou moc ve zbylém Chebsku a oproti ostatním mocenským složkám (šlechta, církve) v ní získalo tak výraznou převahu, že jimi přestalo být v podstatných věcech omezováno.“¹³⁴

Cheb byl ale i ve smyslu městského státu stále podřízen českému panovníkovi a formálně tak spadal do Českého království. Podařilo se mu ovšem vybudovat politicky, správně i vojensky poměrně stabilní útvar s vlastní vládou, justicí, ozbrojenou silou a hospodářstvím. V tomto ohledu se tak dá hovořit o určité dvoukolejnosti vlády – město a český panovník (ten však svůj vliv postupem času výrazně ztrácel.). „Toto postavení vydrželo po celé 15. století a začalo se zvolna měnit až pod tlakem centralizačních snah Habsburků a českých stavů v průběhu 16. století.“¹³⁵

Základními představiteli a vedoucími postavami města Cheb byli: purkmistři (postupně se jejich počet ustálil na 4), rada (vnitřní rada složená z 19 členů tzv. *senatores*) a obec (složená z 36 členů, tzv. *jurati*). Tyto tři složky veřejné moci držely ve svých rukou faktickou moc města – jednalo se o tzv. velkou radu

Trestání deliktů měl původně na starost zemský soud *iudicium septem virorum* či *Achtgerich*, tvořilo ho 6 přísedících a zemský soudce, který mu předsedal. Postupem

¹³³ KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. s. 56

¹³⁴ KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. s. 36

¹³⁵ KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. s. 76

času (konec 13. století) však tento soud obsadili chebští měšťané. Ve druhé polovině 14. století pak trestní pravomoc zcela přešla na městský soud v Chebu.¹³⁶

„Král Václav IV. listinami z 24. srpna 1368 a 17. srpna 1395 přiznal městu popravu v chebské krajině nad zemskými škúdcí a listinou vydanou 22. listopadu 1400 mu svěřil ochranu země jako takovou. Postupně se tak vyvinula hrdelní pravomoc města, respektive jeho soudu, nad veškerým obyvatelstvem chebské země.“¹³⁷

„Trestáním deliktů v dosahu městského práva se v Chebu zabýval městský soud, *judicium ciuem* neboli *Schöffengericht* či *Schoffenstuhl*, na němž zasedalo třináct každoročně volených členů čili přísežných.¹³⁸ Jak silné postavení Cheb a jeho soud měl, je dobře patrné i na tom, že městský soud nebyl ve své činnosti nijak omezován. Soud byl vždy poslední instancí a odvolání proti jeho rozhodnutí bylo možné pouze k panovníkovi. Toto privilegium ztratil chebský soud až v roce 1725. Od té doby bylo chebské trestní soudnictví podřízeno kontrole z Prahy.¹³⁹

11.1. Chebské městské právo

Cheb navazoval již v raném středověku velmi úzké styky s německými městy, hlavně s Norimberkem, odkud také s velkou pravděpodobností převzal i své městské právo.¹⁴⁰ Celkově se tedy Cheb orientoval, jak již bylo řečeno, spíše na říši německou, ačkoliv spadal správně pod moc českých pánů.

Z toho vyplývá i vývoj co se používané právní úpravy v Chebu týče. Ten byl v obou městech (Norimberku i Chebu) velmi podobný. „Právní příbuznost obou měst byla tak velká, že každá změna práva v jednom působila na právo ve druhém městě.“¹⁴¹ Pevná politicko-ekonomická pozice města byla pro Cheb zároveň i předpokladem pro

¹³⁶ KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007. s. 56

¹³⁷ KNOLL, Vilém. O smolných knihách chebských. In Právněhistorické studie 40, Univerita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2009. s. 396

¹³⁸ KNOLL, Vilém. O smolných knihách chebských. In Právněhistorické studie 40, Univerita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2009. s. 394

¹³⁹ STURM, Heribert. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg: Kraft, 1951. s. 148

¹⁴⁰ STURM, Heribert. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg: Kraft, 1951. s. 158

¹⁴¹ KUBŮ, František a JENŠOVSKÁ, Jana. Právní a správní vývoj středověkého Chebu. Cheb: Chebské muzeum, 1981. s. 1

pevné postavení v právní oblasti. V severozápadních Čechách bylo chebské městské právo dokonce vzorem pro ostatní města v okolí. Dobře je tato skutečnost patrná z grafického ztvárnění (viz Mapa č. 2 – Rozšíření chebského městského práva). Celkem se jednalo o více než 20 (jak zeměpanských, tak i poddanských) měst jak v Čechách, tak i v Říši.

Mluvíme-li o městském právu, má se obecně na mysli hlavně právo na výkon samosprávy města (tj. veřejná správa a soudnictví). „Městské právo jsou tedy okruhy práva, které tvoří vlastní kompetence městských orgánů. Lze ho členit na oprávnění a svobody, které jsou dány vůči pánovi, zřízení, které určuje vnější formy vlády ve městě (rozčlenění a kompetence), vliv měšťanů (soud, formy soužití) a platné právo hmotné, které upravovalo hlavně právo trestní.“¹⁴²

První chebská městská práva je možné nalézt v listině z roku 1279, ve které městu Cheb uděluje privilegia Rudolf I. Habsburský.¹⁴³ Chebské městské právo má ale, jak již bylo zmíněno, svůj původ v právu Norimberském. Tento závěr je mimo jiné možné vyvodit z korespondence, kterou mezi sebou města vedla a která měla jednoznačně právní tematiku. Tato příbuznost navíc trvala několik staletí, jelikož se i později město Cheb v mnohých případech obracelo na Norimberk s žádostí o právní rady v konkrétních případech.¹⁴⁴ Stejně tak Cheb žádal právní rady i od německých právnických univerzit.

Zajímavá je i dohoda, na základě které je velmi dobře patrné příbuzenství obou městských práv. Města se totiž domluvila na tom, „že právní změny budou prováděny pouze po vzájemné dohodě“.¹⁴⁵ To byla dohoda poměrně zásadní, jelikož je třeba mít na paměti, že ke změnám práva jako takového docházelo v Norimberku (a potažmo i

¹⁴² KNOLL, Vilém. Postavení chebského soudu a chebský právní okruh. In: Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací Brno International Business School, KEY Publishing s.r.o. a B.I.B.S., a.s., Ostrava 2007. s. 188

¹⁴³ KÜRSCHNER, Franz. Das Stadtrecht von Eger und seine Verbreitung. In: Mittheilunen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, IV: Jahrgang, Prag 1866. s. 197

¹⁴⁴ KÜRSCHNER, Franz. Das Stadtrecht von Eger und seine Verbreitung. In: Mittheilunen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, IV: Jahrgang, Prag 1866. s. 197

¹⁴⁵ KNOLL, Vilém. Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141/2. Praha 2002. s. 190

v Chebu) prostřednictvím jednotlivých dodatků relativně často. „Bylo to možné díky tomu, že norimberské právo nebylo uzavřeným zákoníkem.“¹⁴⁶ Právo se tak stále měnilo dle aktuálních potřeb. Tato tendence je patrná i v právu chebském, což je vidět na mnohých tzv. řádech (*ordnung*), které byly často vydávány a upravovaly vždy určitou, přesně vymezenou oblast (např. řád školní, tržní, lesní apod.).¹⁴⁷

Chebské městské právo je tedy svým charakterem právo „otevřené“, tj. skládá se z množství jednotlivých řádů a nařízení, která jsou v průběhu času přidávána nebo naopak rušena. Ucelené právní dílo, které by pokrývalo větší právní oblast, tedy v Chebu nenajdeme (i když snahy o tvorbu takových soupisů se v historii objevily).

Z příbuznosti obou městských práv dále vyplynulo také jedno z mnoha jedinečných chebských privilegií. Cheb se totiž jako jediné město v Českém království mohl v právních sporech dovolávat i do zahraničí.¹⁴⁸

V 16. století začal Cheb používat i říšský trestní zákoník Karla V. *Constitutio Criminalis Carolina* (1532). „Tento zákoník však nebyl výlučný, měl pouze charakter podpůrného pramene a ponechal v platnosti ty staré normy, které mu přímo neodporovaly.“¹⁴⁹ Dále se v Chebu užíval i právní spis Pavla Kristiána z Koldína. Samostatnost a výlučnost chebského práva nakonec skončila roku 1768, kdy byl vydán první výlučný trestní zákoník platný v českých zemích včetně Chebska (Hrdelní řád Marie Terezie, *Constitutio Criminalis Theresiana*).¹⁵⁰

11.2. Popravy v Norimberku a Chebu, srovnání

Jak už bylo zmíněno výše, Cheb převzal své zemské právo ze značné části z německého Norimberku. V tomto směru se tedy nabízí ideální příležitost k porovnání kriminality a jejího potírání v obou městech.

¹⁴⁶ KNOLL, Vilém. Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141/2. Praha 2002. s. 191

¹⁴⁷ STURM, Heribert. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg: Kraft, 1951. s. 159

¹⁴⁸ KÜRSCHNER, Franz. Das Stadtrecht von Eger und seine Verbreitung. In: Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, IV: Jahrgang, Prag 1866. s. 197

¹⁴⁹ KNOLL, Vilém. Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141/2. Praha 2002. s. 193

¹⁵⁰ KNOLL, Vilém. Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141/2. Praha 2002. s. 193

16. století je navíc obecně stoletím, ve kterém je výskyt poprav velmi vysoký. „Města byla totiž lidnatější a navíc se s budováním systému soudů výrazně zlepšila kontrola. Zvlášť mnoho exekucí připadá na léta 1560 – 1600.“¹⁵¹ Z tohoto pohledu je možné období druhé poloviny 16. století označit (s jistou mírou zobecnění) za jedno z „nejhojnějších“ období co se počtu poprav týče. Přesně tento časový úsek je nejlépe pokryt i záznamy z chebských kronik.

Dá se předpokládat, že mají-li obě města stejné trestněprávní normy, budou se ve stejné míře objevovat i jednotlivé druhy potrestání. Ovšem tedy za předpokladu, že v obou městech bude stejná míra kriminality, resp. přibližně stejné složení trestných činů, což je vzhledem ke vzdálenosti měst přinejmenším pravděpodobné. Dále je třeba při srovnávání zohlednit i rozdílnou velikost měst v počtu obyvatel. Cheb má v druhé polovině 16. století oproti 40 000 obyvatelům Norimberku okolo 6000 obyvatel. Tento rozdíl se bezesporu musí promítnout do celkových součtů poprav. Nejspíš bude i samotná kriminalita ve větším Norimberku, kde je vyšší kumulace lidí, rozšířenější. Na druhou stranu by měl být i přes tento podstatný rozdíl alespoň podobný poměr ve výskytu jednotlivých druhů poprav.

Další překážkou pro zcela přesné srovnání počtu poprav v obou městech je již zmiňovaná informační mezera v období let 1540 – 1558, která může do určité míry zkreslit konečná čísla pro Cheb. Podobně je tomu např. i v prvních 20 letech 16. století, kdy je záznamy v Chebu pokryto pouze posledních 5 let; nebo naopak na konci století, kdy posledních 5 let chybí. Vzhledem k tomu, že se ve srovnání budou zohledňovat pouze poměry jednotlivých poprav, vyjádřené v procentech, neměl by tento nedostatek být natolik zásadní. Poslední důležitou věcí, kterou je třeba zmínit, je fakt, že u téměř 10% případů nelze v Chebu dohledat způsob popravy.

Z knihy Richarda van Dülmena – Divadlo hrůzy se mi podařilo získat podrobné údaje o počtu poprav v Norimberku v 16. století, které autor dále rozpracoval i co do

¹⁵¹ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 110

druhu poprav.¹⁵² Autor pro zpracování těchto údajů vychází (na rozdíl od výzkumu v této práci) z více druhů pramenů, které jsou navíc přímo zaměřeny na popravování (na rozdíl od kronik, které psali měšťané bez právního vzdělání). Proto je třeba na závěry ze srovnání nahlížet opět jako na zobecněné, ale i přesto stále platné. Jak vypadala situace v Chebu a v Norimberku, je možné vyčíst z následujících tabulek:

Tabulka č. 6 – Výskyt poprav v Chebu a jejich druhy

CHEB										
Roky	Popravy celkem:	Roky	Popravy celkem:	Ženy celkem:	Setnutí	Oběšení	Lámání v kole	Upálení	Utopení	Způsob neuveden
1515 - 1539	23 (1 žena)	1515 - 1520	6	0	1	3				2
		1521 - 1530	8	1	1	5		1	1 (žena)	
		1531 - 1539	9	0	2	4				3
1540 - 1558		<i>Informační mezera</i>								
1559 - 1610	49 (8 žen)	1559 - 1570	11	3	6 (3 ženy)	2	2	1		
		1571 - 1580	14	0	8	5	1			
		1581 - 1590	12	2	7 (1 žena)	4 (1 žena)	1			
		1591 - 1600	4	2	3 (2 ženy)					1
		1601 - 1604	8	1	3 (1 žena)	2	1	1		1
CELKEM:		72	11 (7,9%)	31 (43%)	25 (35%)	5 (7%)	3 (4%)	1 (1,5%)	7 (10%)	

Tabulka č. 7 – Výskyt poprav v Norimberku a jejich druhy¹⁵³

NORIMBERG									
Roky	Popravy celkem:	Roky	Popravy celkem:	Setnutí	Oběšení	Lámání v kole	Upálení	Utopení	Zahrabání za živa
1503 - 1540	173	1503 - 1520	83	55	16	4		3	5
		1521 - 1540	90	52	27	3	2	5	1
1541 - 1560	85	1541 - 1560	85	60	7	9	1	8	
1561 - 1600	353	1561 - 1580	172	97	49	14	2	10	
		1581 - 1600	181	82	84	13	1	1	
CELKEM:		1503 - 1600	611	346 (56,5%)	183 (30%)	43 (7%)	6 (1%)	27 (4,5%)	6 (1%)

Z tabulek vyplývají mimo jiné tyto závěry. Jak již bylo řečeno, výskyt poprav je v Norimberku několikanásobně vyšší, což však vzhledem k rozdílům v počtu obyvatel nepřekvapí.

¹⁵² DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 113

¹⁵³ DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001. s. 113

Velmi dobře je na kompletních záznamech z Norimberku vidět postupný nárůst počtu poprav v průběhu století a jeho mírný pokles na jeho konci. Podobný je nárůst a následný pokles počtu poprav i Chebu, (zde však zobecňuji). V první polovině století, v letech 1521 – 1539, tj. 19 let, se v Chebu popravovalo celkem v 17 případech. V druhé polovině století je poprav o něco více. V letech 1559 – 1580, tj. 22 let, se jich v Chebu odehrálo celkem 25. V letech 1581 – 1600 narážíme na 5 let dlouhou informační mezeru zkreslující konečná čísla.

Norimberk využíval celkem 6 způsobů poprav, Cheb pouze 5. V 16. století zde nemáme oproti Norimberku doložen žádný případ trestu zahrabání zaživa, který se však v Chebu používal.¹⁵⁴ Skladba trestů a jejich poměr je však v obou případech až překvapivě podobný.

V obou městech dominují v celkovém součtu popravy mečem – Norimberk 56,5%, Cheb o něco méně, 43%. Dá se tedy říci, že popravy mečem tvoří v obou městech přibližně polovinu poprav z celkového počtu. Na druhém a třetím místě jsou popravy oběšením a následně lámání v kole, kde jsou srovnání měst vlastně identická. Oběšení – Norimberk 30%, Cheb 35%; lámání v kole – Norimberk 7%, Cheb 7%.

Jak je uvedeno výše, upálení, utopení a zahrabání zaživa jsou spíše starobylé tresty, od kterých se postupně upouštělo, čemuž odpovídá i jejich výskyt. Opět lze v obou městech vysledovat stejný trend. Tyto tři druhy poprav (v Chebu pouze dvě) společně tvoří v Norimberku pouze 6,5% případů, v Chebu 5,5%. Ve srovnání s popravou mečem nebo s oběšením jsou tyto tresty tedy bezesporu na ústupu.

Ačkoliv není informace o poměru mužů a žen dostupná pro Norimberk, v Chebu jsem se o ni pokusil. Překvapivé je, že popravené ženy zastupují v celkovém součtu pouze 7,9%.

¹⁵⁴ SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901. s. 100

12. Závěr

Původním záměrem mé diplomové práce bylo zjistit průměrný příjem chebského kata a jeho finanční možnosti za určité období. K tomu jsem nutně potřeboval znát hned několik druhů informací, ze kterých bych následně mohl sestavit odpověď na tuto primární otázku.

Mezi tyto informace jsem zařadil následující: 1) počet poprav, které se v Chebu odehrály; 2) druh poprav a počet popravených osob; 3) výskyt katů v Chebu, průměrná délka jejich působení; 4) složení katova platu, tj. z jakých činností měl kat příjem; 5) přesné sumy, které si kat za provedené popravy a případné další činnosti účtoval. 6) průměrné příjmy jiných osob a ceny jednotlivých komodit zkoumané doby.

Předesílám přitom, že se mi bohužel nepodařilo najít odpověď na všechny zmíněné otázky, a proto jsem nakonec musel slevit z nároků na celkové pojetí práce.

S vědomím těchto základních otázek jsem začal v prvním kroku mého výzkumu analyzovat tři již zmíněné kroniky z 16. století. Během této analýzy vyšlo mimo jiné najevo, že se jedna z kronik jako informační zdroj pro moji práci nehodí, jelikož neobsahuje potřebné typy údajů. Na druhou stranu se mi ve zbylých dvou kronikách nakonec podařilo najít kvalitní informace, ze kterých jsem vytvořil přehledovou tabulku o výskytu poprav (a navíc i potrestání) ve městě Cheb v 16. století. Z této tabulky je dobře patrné, kolik poprav (a jaké druhy) se v Chebu za dané časové období odehrálo. Tímto se mi podařilo najít odpovědi na první dvě položené otázky.

Co se práce s kronikami týče, nejdříve jsem sepsal ty záznamy, které obsahovaly události spojené s tématem mé práce (tj. popravy nebo potrestání). Každý záznam je buď doslovným, nebo alespoň částečným překladem textu kroniky. Částečný záznam jsem volil v okamžiku, kdy se zbytek informací obsažený v zápise zcela netýkal tématu mé práce nebo v případě, že se mi nepodařilo bezpečně přeložit jeho význam. Následně jsem tyto informace zanesl do tabulky. Tabulka č. 8 – Jednotlivé záznamy chebských kronik v jednotlivých letech je tak statistickým zpracováním všech podstatných údajů z kronik, relevantních ve vztahu k tématu mé práce.

U poprav jsem do tabulky vždy zanesl (pokud byly informace v kronice uvedeny): datum, způsob popravy, za jaký čin byl popravený odsouzen, jméno popraveného, pohlaví popraveného, případné zostření trestu a další relevantní informace (např. místo popravy, okolnosti popravy apod.). Záznamy o popravách mají většinou u obou autorů podobnou strukturu, což umožňovalo poměrně dobrou kvantifikaci získaných formací. U potrestání jsem se snažil informace zachytit ve stejném rozsahu. U těchto záznamů je však kvantifikace o něco složitější. Zaprvé docházelo u difamujících trestů často ke kombinaci několika trestů navzájem a za druhé nejsou záznamy o potrestání (co do formy) jednotné do takové míry, jako je tomu u poprav.

Na základě informací uvedených v přehledové tabulce jsem zpracoval i tabulky další, které z ní vycházejí. Informace jsem třídil z různých úhlů pohledů, tak abych je mohl následně použít v textu práce. Další tabulky se věnují kategoriím jako: celkové součty všech záznamů v jednotlivých kronikách, způsob poprav (setnutí, oběšení, lámání v kole, upálení, utopení), poměr žen a mužů u poprav, za jaké trestné činy byly tresty udělovány, druhy potrestání a jejich kombinace.

Z primární literatury (hlavně články K. Siegla) a také ze sazebníku z roku 1638 se mi dále podařilo vytvořit určitý přehled o tom, co všechno tvořilo celkový příjem kata, a v tomto ohledu jsem tedy našel dostatek informací pro zodpovězení otázky čtvrté. Také jsem zde získal informace o výskytu katů v Chebu, odpověď na otázku třetí. Informace o průměrných mzdách a cenách jsem pro změnu našel v literatuře sekundární, a tím tak zodpověděl otázku šestou.

Posledním krokem mého výzkumu tak měla být analýza chebských knih výdajů tzv. *Ausgabbuch*. Jsou to poměrně pečlivě vedené účetní knihy, které obsahují velké množství z celkového počtu nákladů města v daném roce. Mimo jiné obsahují tyto účetní knihy i náklady na jednotlivé popravy, včetně výdajů na služby kata, které jsem v nich chtěl najít.

Bohužel jsem během analýzy tohoto pramene narazil na „kvalitu“ záznamů a vzhled písma, respektive na hranice mých paleografických znalostí. V rámci výzkumu, který jsem provedl v průběhu výzkumu v mé bakalářské práci (analýza knih výdajů z 15. století), jsem přitom narazil na podobný problém, tj. paleografické znalosti. Ten se

mi ovšem posléze podařilo vyřešit. V textu K. Siegla jsem totiž našel hned několik transkripcí ze zkoumaných účetních knih, které mi posloužily jako vzor pro další práci s textem. Díky nim jsem se posléze naučil písmo poměrně dobře číst.

Při volbě historického pramene pro diplomovou práci jsem doufal v to, že písmo bude v účetních knihách ze 16. století podobné tomu ze století 15. Bohužel tomu tak ale nebylo a navíc jsem nenašel ani žádnou rozsáhlejší transkripci, která by mi ve čtení písma posloužila jako vzor. Účetní knihy jsou přitom poměrně přehledné, jelikož jsou rozděleny na jednotlivé rubriky, které jsou stejné (i stejně řazené) pro každý rok. Žádná z rubrik však není přímo věnována osobě kata.

Posléze jsem zjistil, že se záznamy o výdajích na služby kata nacházejí v nejrozsáhlejší rubrice účetní knihy s názvem „obecné výdaje“ (*gemeine Ausgaben*). Tato rubrika však byla sestavována tím způsobem, že se do ní zapisovaly a připisovaly údaje dle potřeby a „jak šel čas“, což z ní dělá de facto nejnepřehlednější a v jistém smyslu zbytkovou rubriku celé účetní knihy. Mimo jiné se v ní nacházejí informace o výdajích na: jídlo a pití (během úřadování), almužny pro chudé lidi, dary farnímu kostelu, opravy různých městských budov, služby strážníkům nebo např. výdaje na požární ochranu města apod.

Výše zmíněné překážky mi následně znemožnily najít v chebských účetních knihách potřebné údaje o nákladech města na služby katů v potřebném měřítku. Nakonec jsem se, abych alespoň částečně dostal svým závazkům, které jsem si na začátku práce vytyčil, spojil s pracovníkem muzea v Chebu, Mgr. Zbyňkem Černým, který mi velmi ochotně pomohl a přeložil alespoň jednu z knih výdajů, konkrétně tu z roku 1574, kde se nakonec nacházejí pouze 2 záznamy o popravách (z celkových tří poprav). Tímto bych mu chtěl za pomoc poděkovat.

V důsledku chybějících údajů o nákladech města na služby katů nacházím v mé diplomové práci na jednu stranu určité nedostatky. Avšak na stranu druhou zde vidím i prostor pro další výzkum a případné rozpracování tohoto tématu např. v rámci disertační práce.

Doufám, že se mi v mé práci i přes neúspěch v analýze chebských účetních knih podařilo přehledně shrnout všechny podstatné rysy středověkého a raně novověkého trestního práva a také charakteristiku osob katů. Za největší přínos mé práce považuji hlavně přehledovou tabulku o výskytech jednotlivých poprav a potrestání v Chebu, která může posloužit dalším historickým badatelům v jejich budoucí práci.

13. Seznam použitých pramenů

- GRADL, Heinrich. Die Chroniken der Stadt Eger. Deutsche Chroniken aus Böhmen. Band III. Ed. H. Gradl, Prag 1884 (Chronik des Pankraz Engelharts s. 1 – 70; Manual-Chronik des Andreas Baier s. 71 – 177).
- SIEGL, Karl. Aus der Chronik des Johannes Brus. In: Egerer Jahrbuch 28, Eger 1898.
- SOkA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555.

14. Seznam použité literatury

- ANONYM. Fünf Jahre der Chronica von Eger 1570 – 1574. In: Egerer Jahrbuch 10, Eger 1880.
- KÜRSCHNER, Franz. Das Stadtrecht von Eger und seine Verbreitung. In: Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, IV: Jahrgang, Prag 1866.
- LUDWIG, Karl. Die Scharfrichter-Instruction für Böhmen aus dem Jahre 1683. In: MVGDB 49, Prag 1911.
- SCHUSTER, Peter. Verbrechen und Strafe in der spätmittelalterlichen Nürnberger und Ausburger Chronistik. In: Recht und Verhalten in vormodernen Gesellschaften. Festschrift für Neithard Bulst, Hrsg. A. Bendlage – A. Prieuer – P. Schuster, Bielefeld 2008.
- SIEGL, Karl. Über Todesstrafen nach Alt Egerer Kriminalrecht. In: Egerer Jahrbuch 31, Eger 1901.
- STURM, Heribert. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg: Kraft, 1951.

- FRANCEK, Jindřich. Zločin a trest v Pardubicích 16.-18. století. Vyd. 1. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.
- DÜLMEN, Richard van. Bezecní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2003.
- DÜLMEN, Richard van. Divadlo hrůzy: soudní praxe a trestní rituály v raném novověku. Vyd. 1. Praha: Rybka, 2001.
- HOFFMANN, František. Řemeslník a kupec. In: ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. Člověk českého středověku. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002.
- KLABOUCH, Jiří. Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo). Vyd. 1. Praha: Orbis, 1967.

- KNOLL, Vilém. Hrdelní tresty středověkého Chebska a jejich výkon. In: Karlovarská revue, č. 2, Vysoká škola Karlovy Vary, o.p.s., Karlovy Vary 2007.
- KNOLL, Vilém. O smolných knihách chebských. In Právněhistorické studie 40, Univerita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha 2009.
- KNOLL, Vilém. Postavení chebského soudu a chebský právní okruh. In: Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací Brno International Business School, KEY Publishing s.r.o. a B.I.B.S., a.s., Ostrava 2007.
- KNOLL, Vilém. Terorismus ve středověku? Zamyšlení na příkladu Chebska. In: Terorismus a mezinárodní právo. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava 23. a 24. november 2006, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava 2007.
- KNOLL, Vilém. Vybrané instituty středověkého trestního práva (konkrétní případy z Chebska). In: Československé trestní právo v proměnách věků. Sborník příspěvků. Acta Universitatis Masarykianae Brunensis. Iuridica No 368 – Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Řada teoretická. Sazek 268. Eds. Pavel Salák – Jaromír Tauchen, Právnická fakulta, Masarykovy univerzita v Brně, Brno 2009
- KNOLL, Vilém. Vývoj chebské zemské a městské správy do počátku 15. století. In: Právník. Teoretický časopis pro otázky státu a práva 141/2. Praha 2002
- KREUZ, Petr. Poprava jako divadlo práva? K otázce právní relevance popravního rituálu v českých městech doby předbělohorské. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. Oper historica 8, České Budějovice 2000.
- KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006.

- KUBŮ, František a JENŠOVSKÁ, Jana. Právní a správní vývoj středověkého Chebu. Cheb: Chebské muzeum, 1981.
- LE GOFF, Jacques, ed. Středověký člověk a jeho svět. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2003.
- LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude a ALESSIO, Franco. Encyklopedie středověku. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008.
- MALÝ, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 3., přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003.
- RHEINHEIMER, Martin. Chudáci, žebráci a vaganti: lidé na okraji společnosti 1450-1850. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003.
- SEJBAL, Jiří. Základy peněžního vývoje. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- SCHMITT, Jean-Claude. Revenanti: živí a mrtví ve středověké společnosti. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002.
- SVÁTEK, Josef. Dějiny poprav a katů v Čechách. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Havran, 2004.
- ŠMAHEL, František. „Lidé na okraji“ pozdně středověké společnosti. In: ŠMAHEL, František, ed. a NODL, Martin, ed. Člověk českého středověku. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002.
- WINTER, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý, Život veřejný mezi r. 1420-1620. V Praze: Matice česká, 1892.

15. Resumé

This thesis deals with the general problems of the medieval and early modern criminal law. It especially focuses on the specifics of the criminal law in the area of Cheb.

The first part is devoted to the medieval and early modern society and its specificities, mainly focusing on the issues of the people in the margins of society, dishonest professions and the phenomenon of personal honor.

The main topic of this thesis is the issue of executioners and their status as unworthy people within the society. The description of these people further relates to their occurrence and activities in the region of Cheb. Finally, the thesis also focuses on the income of executioners.

The next part includes the process of death penalties and other corporal punishment, including the process of the actual execution itself.

The final part focuses on the characteristics of the city of Cheb, its administrative and legal developments.

The research section is based on foreign literature from German authors and Cheb archivists K. Siegl, H. and H. Sturm. Regarding research, three of the oldest Cheb Chronicles (Chronik des Pankraz Engelhart; 2) Manual-Chronik des Andreas Baier; 3) Johannes Brusck Chronik) were utilized. The research focused on the occurrence of individual executions in Cheb in the 16th century and their further processing.

16. Přílohy:

16.1. Tabulky

Tabulka č. 8 – Jednotlivé záznamy chebských kronik v jednotlivých letech

(na následující straně, celkem 7 částí)

Rok	KRONIKA: Pankraz Engelharts s Chronik Časové pokrytí: 1134 - 1561		Druh trestu:	Způsob provedení:	KRONIKA: Tagesbuchchronik des Enderes Baier Časové pokrytí: 1179 - 1594 • Byl popraven muž jménem Wirsperger. • Byl popraven jeden čeleděh.		Druh trestu:	Způsob provedení:	KLONIKA: Balthasar Brusch Chronik Časové pokrytí: 1134 - 1622		Druh trestu:	Způsob provedení:	Kategorie v Chebu	Rok
	ČLÁNEK Fürt Jahre der Chronica von Eger Časové pokrytí: 1570 - 1574													
1441														1441
1442														1442
1443														1443
1444														1444
1445														1445
1446														1446
1447														1447
1448														1448
1449														1449
1450														1450
1451														1451
1452														1452
1453														1453
1454														1454
1455														1455
1456														1456
1457														1457
1458														1458
1459														1459
1460														1460
1461														1461
1462														1462
1463														1463
1464														1464
1465														1465
1466														1466
1467														1467
1468														1468
1469														1469
1470														1470
1471														1471
1472														1472
1473														1473
1474														1474
1475														1475
1476														1476
1477														1477
1478														1478
1479														1479
1480														1480
1481														1481
1482														1482
1483														1483
1484														1484
1485														1485
1486														1486
1487														1487
1488														1488
1489														1489
1490														1490
1491														1491
1492														1492
1493														1493
1494														1494
1495														1495
1496														1496
1497														1497
1498														1498
1499														1499
1500														1500
1501														1501
1502														1502
1503														1503

1584					
1585					
1586					
1587					
1588					
1589					

1584	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (28. ledna) vykázán z města zrně muž jménem Caspar Gjeljei. • Byl (7. února) vazen do věze muž jménem Joerg Gjeljei. • Byl (15. května) vykázán děl ženy z města za smrtivo. Jich otec byl vazen do vězení. Muž jménem Thoma byl také vazen do vězení (nejedná se o napadání). • Byl (15. května) vazen do vězení muž jménem Hieronimus Keffler za neuzdravené dítě. 27. srpna byl propuštěn a musel zaplatit pokutu. • Byla (13. června) vystavena na pranýř žena jménem Hilma Herzscheidt za neuzdravené dítě 5 let staré. Dítě bylo nazváno "Hilke". • Byl (19. prosince) vykázán na 2 roky z města a zrně muž jménem Thoma. 	<p>Vykázání Vězení a pokuta 1x Pranýř flaska hubby 1x</p>	<p>Pozemšťák Pozemšťák Pozemšťák</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (7. dubna) vycpan na pranýř žena Joerg Peckens, musela nosit flasku hubby a byla vykázána z města a zrně. Za smrtivo s mužem jménem Caspar von Wirsperge. Původně měla být setnuta hlava. Za smrtivo byla vykázána z města a zrně. • Byla (14. června) vycpana na pranýř žena Imbarde Starcková a musela 3x okolo náměstí nosit "flasku" hubby. Průč byla vykázána z města. 	<p>Oběšení 1x Vězení a pokuta 1x Pranýř 1x</p>	<p>Poprava 1x Pozemšťák</p>
1585	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (12. srpna) vykázán muž jménem Hans Petz. Byl také posedl bančí. • Byl (18. března) oběšen žena jménem Elisabeth Oberlindner. • 23. srpna přišli k. Benci nezaměstlané a zahn z níž byli vyřazeni z města a zrně. První vyřazení bylo za rak s ozlí šlema (provoz). • Byl (16. prosince) vazen do vězení muž jménem Hieronim Ficker. 23. prosince byl propuštěn a musel zaplatit pokutu. • Byl (16. prosince) vycpan na pranýř muž jménem Joerg Guelter. • Byl (3. března) do vězení vazen muž jménem Joerg Podestaster. • Byl (10. dubna) oběšen muž jménem Hans Guelter. • Byl (11. srpna) vazen do vězení muž jménem Adam Viter a Christoff Lewen. Baníhy dostal navíc pokutu. • Byl (21. března) vazen do vězení muž jménem Joerg Guelter. • Byl (28. března) setnuta hlava muž jménem Bernhard Friedel. • Byl (8. května) vazen do vězení muž jménem Adam Viter. (20. dubna) vazen do vězení muž jménem Eberhart Thrautl. • Byl (15. dubna) vycpan na pranýř muž jménem Joerg Vogel. • Byl (30. ledna) vykázán z města a zrně muž jménem Caspar Gjeljei. • Byl (30. ledna) vykázán z města a zrně muž jménem Wilhelm Hertel na 3 roky. • Byla (14. února) vykázána z města a zrně žena jménem Margareth Heintzen za nemanežské dítě. • Byl (15. května) vycpan na pranýř muž jménem Klieber. Měla být odobřena oběšená, ale za přimluvy byl rozsudek změněn. • Byla (15. března) setnuta hlava muž jménem Paul Stroesen. Původně měl být ještě šlepa klobátem. Za smrtivo byla vykázána z města a zrně. Baníhy musel ale zůstat na šibenici. • Byl (24. března) vykázán z města a zrně muž jménem Clement Ludwig na 3 roky. Přetlín byl 3 roky v vazen. • Byl (24. března) vykázán z města a zrně jednoho zrně na 3 roky. • Byla (24. března) vykázána z města a zrně žena Mettze Zibena na 3 roky. • Byla (24. března) vykázána z města a zrně žena Mettze Zibena na 3 roky. • Byl (7. dubna) setnuta hlava ošermu Jindem Urschula Werta Wolchena Borochie Hans Meiner. • Byl vykázán z města a zrně a jedna žena. • Byl (11. dubna) vykázán z města a zrně z muž a žena člena. 	<p>Pranýř flaska hubby a vydání 1x</p>	<p>Pozemšťák</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Oběšení 1x • Vězení a pokuta 1x • Pranýř 1x 	<p>Poprava 1x Pozemšťák</p>	
1586	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (12. srpna) vykázán z města a zrně muž jménem Caspar Gjeljei. • Byl (7. února) vazen do věze muž jménem Joerg Gjeljei. • Byl (15. května) vykázán děl ženy z města za smrtivo. Jich otec byl vazen do vězení. Muž jménem Thoma byl také vazen do vězení (nejedná se o napadání). • Byl (15. května) vazen do vězení muž jménem Hieronimus Keffler za neuzdravené dítě. 27. srpna byl propuštěn a musel zaplatit pokutu. • Byla (13. června) vystavena na pranýř žena jménem Hilma Herzscheidt za neuzdravené dítě 5 let staré. Dítě bylo nazváno "Hilke". • Byl (19. prosince) vykázán na 2 roky z města a zrně muž jménem Thoma. 	<p>Vykázání Vězení a pokuta 1x Pranýř flaska hubby 1x</p>	<p>Pozemšťák Pozemšťák Pozemšťák</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (7. dubna) vycpan na pranýř žena Joerg Peckens, musela nosit flasku hubby a byla vykázána z města a zrně. Za smrtivo s mužem jménem Caspar von Wirsperge. Původně měla být setnuta hlava. Za smrtivo byla vykázána z města a zrně. • Byla (14. června) vycpana na pranýř žena Imbarde Starcková a musela 3x okolo náměstí nosit "flasku" hubby. Průč byla vykázána z města. 	<p>Oběšení 1x Vězení a pokuta 1x Pranýř 1x</p>	<p>Poprava 1x Pozemšťák</p>
1587	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (12. srpna) vykázán muž jménem Hans Petz. Byl také posedl bančí. • Byl (18. března) oběšen žena jménem Elisabeth Oberlindner. • 23. srpna přišli k. Benci nezaměstlané a zahn z níž byli vyřazeni z města a zrně. První vyřazení bylo za rak s ozlí šlema (provoz). • Byl (16. prosince) vazen do vězení muž jménem Hieronim Ficker. 23. prosince byl propuštěn a musel zaplatit pokutu. • Byl (16. prosince) vycpan na pranýř muž jménem Joerg Guelter. • Byl (3. března) do vězení vazen muž jménem Joerg Podestaster. • Byl (10. dubna) oběšen muž jménem Hans Guelter. • Byl (11. srpna) vazen do vězení muž jménem Adam Viter a Christoff Lewen. Baníhy dostal navíc pokutu. • Byl (21. března) vazen do vězení muž jménem Joerg Guelter. • Byl (28. března) setnuta hlava muž jménem Bernhard Friedel. • Byl (8. května) vazen do vězení muž jménem Adam Viter. (20. dubna) vazen do vězení muž jménem Eberhart Thrautl. • Byl (15. dubna) vycpan na pranýř muž jménem Joerg Vogel. • Byl (30. ledna) vykázán z města a zrně muž jménem Caspar Gjeljei. • Byl (30. ledna) vykázán z města a zrně muž jménem Wilhelm Hertel na 3 roky. • Byla (14. února) vykázána z města a zrně žena jménem Margareth Heintzen za nemanežské dítě. • Byl (15. května) vycpan na pranýř muž jménem Klieber. Měla být odobřena oběšená, ale za přimluvy byl rozsudek změněn. • Byla (15. března) setnuta hlava muž jménem Paul Stroesen. Původně měl být ještě šlepa klobátem. Za smrtivo byla vykázána z města a zrně. Baníhy musel ale zůstat na šibenici. • Byl (24. března) vykázán z města a zrně muž jménem Clement Ludwig na 3 roky. Přetlín byl 3 roky v vazen. • Byl (24. března) vykázán z města a zrně jednoho zrně na 3 roky. • Byla (24. března) vykázána z města a zrně žena Mettze Zibena na 3 roky. • Byla (24. března) vykázána z města a zrně žena Mettze Zibena na 3 roky. • Byl (7. dubna) setnuta hlava ošermu Jindem Urschula Werta Wolchena Borochie Hans Meiner. • Byl vykázán z města a zrně a jedna žena. • Byl (11. dubna) vykázán z města a zrně z muž a žena člena. 	<p>Oběšení 1x Vězení a pokuta 1x Pranýř 1x</p>	<p>Poprava 1x Pozemšťák</p>			
1588	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (12. srpna) vykázán z města a zrně muž jménem Caspar Gjeljei. • Byl (7. února) vazen do věze muž jménem Joerg Gjeljei. • Byl (15. května) vykázán děl ženy z města za smrtivo. Jich otec byl vazen do vězení. Muž jménem Thoma byl také vazen do vězení (nejedná se o napadání). • Byl (15. května) vazen do vězení muž jménem Hieronimus Keffler za neuzdravené dítě. 27. srpna byl propuštěn a musel zaplatit pokutu. • Byla (13. června) vystavena na pranýř žena jménem Hilma Herzscheidt za neuzdravené dítě 5 let staré. Dítě bylo nazváno "Hilke". • Byl (19. prosince) vykázán na 2 roky z města a zrně muž jménem Thoma. 	<p>Vykázání Vězení a pokuta 1x Pranýř flaska hubby 1x</p>	<p>Pozemšťák Pozemšťák Pozemšťák</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Byl (7. dubna) vycpan na pranýř žena Joerg Peckens, musela nosit flasku hubby a byla vykázána z města a zrně. Za smrtivo s mužem jménem Caspar von Wirsperge. Původně měla být setnuta hlava. Za smrtivo byla vykázána z města a zrně. • Byla (14. června) vycpana na pranýř žena Imbarde Starcková a musela 3x okolo náměstí nosit "flasku" hubby. Průč byla vykázána z města. 	<p>Oběšení 1x Vězení a pokuta 1x Pranýř 1x</p>	<p>Poprava 1x Pozemšťák</p>

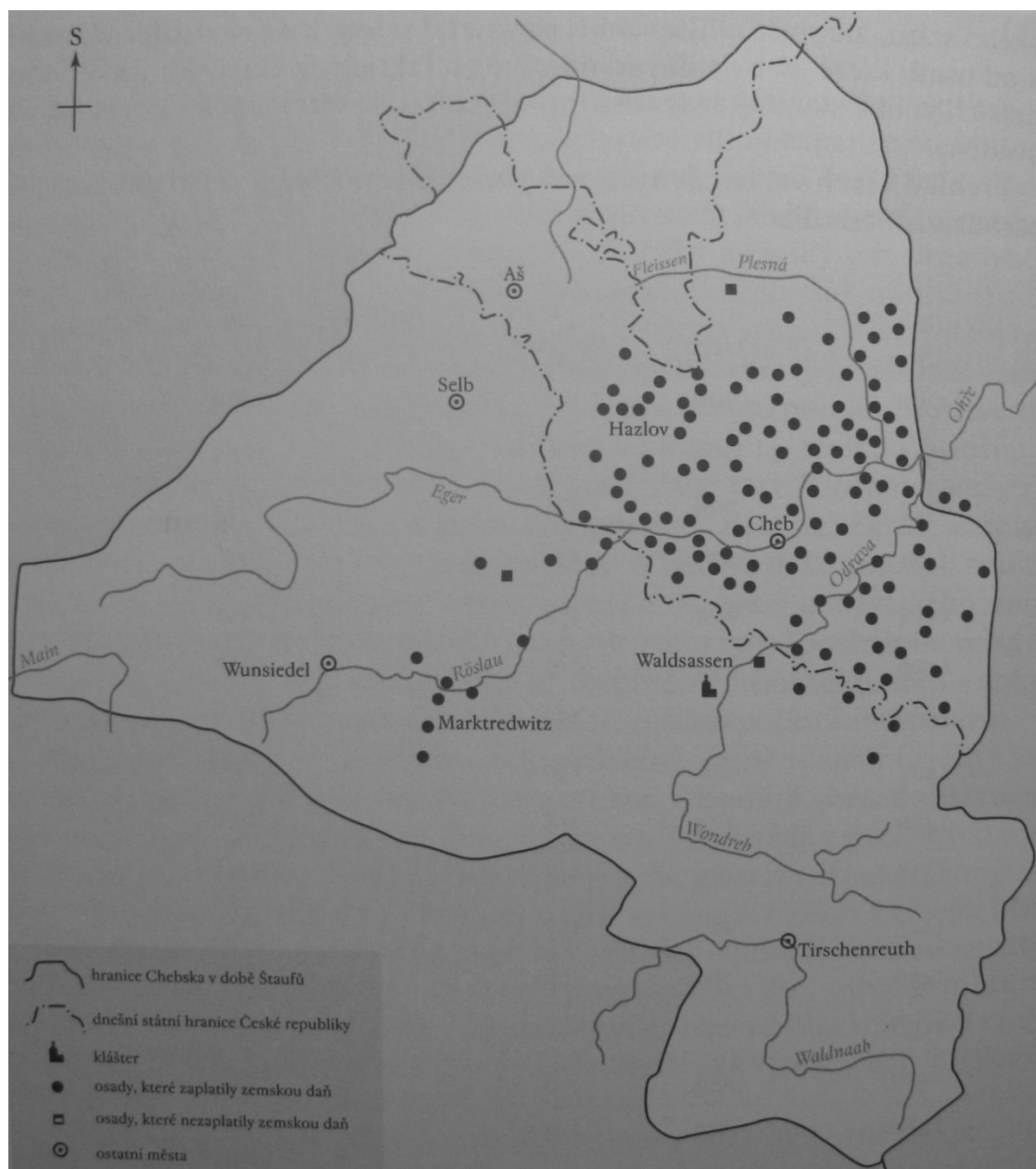
1890	1891	1892	1893				
<p>• Byl (15. květn) vzácn do vězení muž jménem Klose pokutu.</p> <p>• Byl (17. října) vykázán z města děna Hanse Bohrer z nemorálního dítě.</p> <p>• Byl (20. října) vykázán z města.</p> <p>• Byl (26. října) vykázán z města azenné muž jménem Thomaszitz.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Woll (za nemorální dítě s Leopold Schöperl) 2 měsíce.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Woll (za nemorální dítě s Leopold Schöperl) 2 měsíce.</p> <p>• Byl (31. října) vykázán z města zenné.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Kuttarna Schmidtin (za nemorální dítě). Poč byla vykázána z města zenné.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Werner Rabe za krádež. P. podnět měl bý občan.</p> <p>• Byl (1.4. prosince) vykázán z města muž jménem Premier Vogel.</p>	<p>• Byl (26. března) vzácn do vězení muž jménem Adam Vetter. 6. února byl propuštěn. a dostal třet domácího vězení na jeden rok.</p> <p>• Dostal (11. února) muž jménem Hedinus Fischer pokutu.</p> <p>• Byl (28. dubna) za dva poplaha žena za omstivo v městě 3 děti. Ne však v Chebu, ale v městě Kumppegg (Kvilsperk nad Ohl). Nezahnuho do celkové počtu).</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Jozef Bodostriner.</p> <p>• Nosil (4. července) fláka habby žena jménem Anna Halberherr, poté byla vykázána z města.</p> <p>• Byl (10. října) oběšen muž jménem Eugen.</p> <p>• Byl (26. listopadu) vzácn do vězení 3 muž Thomä Merckel, Ehart Merckel a jeho syn. Vykopili se však pokutu - namísto vězení.</p> <p>• Dostal (28. prosince) pokutu muž jménem Adam Schamp.</p>	<p>• Byl (24. března) vzácn do vězení muž jménem Caspar Herrensberger.</p> <p>• Dostal (13. února) pokutu muž jménem Adam Schamp.</p> <p>• Byl (22. září) vzácn do vězení muž jménem Adam Schamp po dvou dnech se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Anton Schamp. Náměst se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Anton Schamp. Náměst se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (13. prosince) byla vzácn do vězení žena lanety Mäna Levere z celoživě. 20 prosince byl vystavena na pramýl a poté vykázána z města.</p> <p>• Byl (13. dubna) vzácn do vězení muž jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (24. května) vzácn do vězení muž jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (28. července) vzácn do vězení muž jménem Hans Pfeiffer.</p>	<p>• Byl (11. srpna) setnuta hlava jedné žité za jménem Kiser Eisen na 5 let.</p> <p>• Byl (7. listopadu) vzácn do vězení muž jménem Hans Vredeckel.</p> <p>• Dostal (28. listopadu) pokutu jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (7. prosince) vzácn do vězení muž jménem Hans Vredeckel.</p>	<p>• Byl (4. února) setnuta hlava jedné jménem Mertha Klingerin za krádež.</p> <p>• Byl znovu uchváno muž jménem Paul Staffle.</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>
1890	1891	1892	1893				
<p>• Byl (15. květn) vzácn do vězení muž jménem Klose pokutu.</p> <p>• Byl (17. října) vykázán z města děna Hanse Bohrer z nemorálního dítě.</p> <p>• Byl (20. října) vykázán z města.</p> <p>• Byl (26. října) vykázán z města azenné muž jménem Thomaszitz.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Woll (za nemorální dítě s Leopold Schöperl) 2 měsíce.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Woll (za nemorální dítě s Leopold Schöperl) 2 měsíce.</p> <p>• Byl (31. října) vykázán z města zenné.</p> <p>• Byl (31. října) vystavena na pramýl žena jménem Kuttarna Schmidtin (za nemorální dítě). Poč byla vykázána z města zenné.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Werner Rabe za krádež. P. podnět měl bý občan.</p> <p>• Byl (1.4. prosince) vykázán z města muž jménem Premier Vogel.</p>	<p>• Byl (26. března) vzácn do vězení muž jménem Adam Vetter. 6. února byl propuštěn. a dostal třet domácího vězení na jeden rok.</p> <p>• Dostal (11. února) muž jménem Hedinus Fischer pokutu.</p> <p>• Byl (28. dubna) za dva poplaha žena za omstivo v městě 3 děti. Ne však v Chebu, ale v městě Kumppegg (Kvilsperk nad Ohl). Nezahnuho do celkové počtu).</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Jozef Bodostriner.</p> <p>• Nosil (4. července) fláka habby žena jménem Anna Halberherr, poté byla vykázána z města.</p> <p>• Byl (10. října) oběšen muž jménem Eugen.</p> <p>• Byl (26. listopadu) vzácn do vězení 3 muž Thomä Merckel, Ehart Merckel a jeho syn. Vykopili se však pokutu - namísto vězení.</p> <p>• Dostal (28. prosince) pokutu muž jménem Adam Schamp.</p>	<p>• Byl (24. března) vzácn do vězení muž jménem Caspar Herrensberger.</p> <p>• Dostal (13. února) pokutu muž jménem Adam Schamp.</p> <p>• Byl (22. září) vzácn do vězení muž jménem Adam Schamp po dvou dnech se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Anton Schamp. Náměst se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (1. prosince) vzácn do vězení muž jménem Anton Schamp. Náměst se vykopul zaplacením pokuty.</p> <p>• Byl (13. prosince) byla vzácn do vězení žena lanety Mäna Levere z celoživě. 20 prosince byl vystavena na pramýl a poté vykázána z města.</p> <p>• Byl (13. dubna) vzácn do vězení muž jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (24. května) vzácn do vězení muž jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (28. července) vzácn do vězení muž jménem Hans Pfeiffer.</p>	<p>• Byl (11. srpna) setnuta hlava jedné žité za jménem Kiser Eisen na 5 let.</p> <p>• Byl (7. listopadu) vzácn do vězení muž jménem Hans Vredeckel.</p> <p>• Dostal (28. listopadu) pokutu jménem Adam Viter.</p> <p>• Byl (7. prosince) vzácn do vězení muž jménem Hans Vredeckel.</p>	<p>• Byl (4. února) setnuta hlava jedné jménem Mertha Klingerin za krádež.</p> <p>• Byl znovu uchváno muž jménem Paul Staffle.</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>	<p>Setnutí žk Setnuta hlava jedné Láňání v kole 1x Vykázání 17x Vězení a vykázání 2x Vykázání 1x Pramýl fláka a Vykázání 1x Pramýl a vykázání 1x</p>
1890	1891	1892	1893				

1594	<ul style="list-style-type: none"> Byl (14. únor) vykázan z místa Jena jménem Anna Balin. Byl (14. března) na prany vystavena Jena jménem Spittler Kette a poté byla vykážana z místa. Byla (8. dubna) setnuta hlava že ne jménem Gertruda Jacob. 	<p>Setnutí Ix Výhodnění Ix Praní z vykážani Ix</p>	<p>Poprava Ix Poprestání Ix</p>	<ul style="list-style-type: none"> Byl (28. únor) dopaden nepřítel Chebu a celého okolí Adam Höllel ze Sankau. Tomu byla 30. února v Sankau a následně byl spáčen v Sankau. Byl (24. 09.1) popraven muž jménem Hans Kefgünster. 	<p>Setnutí Ix a Nepřefilování Ix</p>	1594
1595						1595
1596						1596
1597						1597
1598						1598
1599						1599
1600						1600
1601				<ul style="list-style-type: none"> Byl (14. dubna) setnuta hlava hřeben (14) a poté Janov v botě (zapodurabou) jeden muž. Byl (14. května) popraven (percišlet) jeden muž. Byl (8. května) vyhoštěn muž jménem Endres Gaele z Mühlbachu. Pověsiti mu měla být setnuta hlava z hřeben (14) a poté vyhoštěn muž jménem Endres Gaele. Vzhledem k tomu, že se mu dříve neprovedli, tak dříve, že si pro ně opět přišel a na druhý den mu setnuli hlavu. 	<p>Setnutí Ix a Nepřefilování Ix Výhodnění Ix a setnutí Ix</p>	1601
1602				<ul style="list-style-type: none"> Byl (11. srpna) setnuta hlava muž jménem Hans Eber (z vonka). 		1602
1603				<ul style="list-style-type: none"> Byla (11. únor) setnuta hlava ženě jménem Elisabeth Spanglin (a vzhled svého dítěte). Byl (2. listopadu) oběšen jeden muž. Byl (1. listopadu) popraven jeden muž jménem Hans Kueber z Herfeldu a to společně se 4mi kadmi, se kterými patřila smrtivo. Byl (6. prosince) oběšen jeden muž. 	<p>Setnutí Ix Oběšení Ix</p>	1603
1604					<p>Poprava Ix Oběšení Ix</p>	1604
1605						1605
1606						1606
1607						1607
1608						1608
1609						1609
1610						1610
1611						1611
1612						1612
1613						1613
1614						1614
1615						1615
1616						1616
1617						1617
1618						1618
1619						1619
1620						1620
1621						1621
1622						1622
1623						1623

16.2. Mapy

Mapa č. 1¹⁵⁵

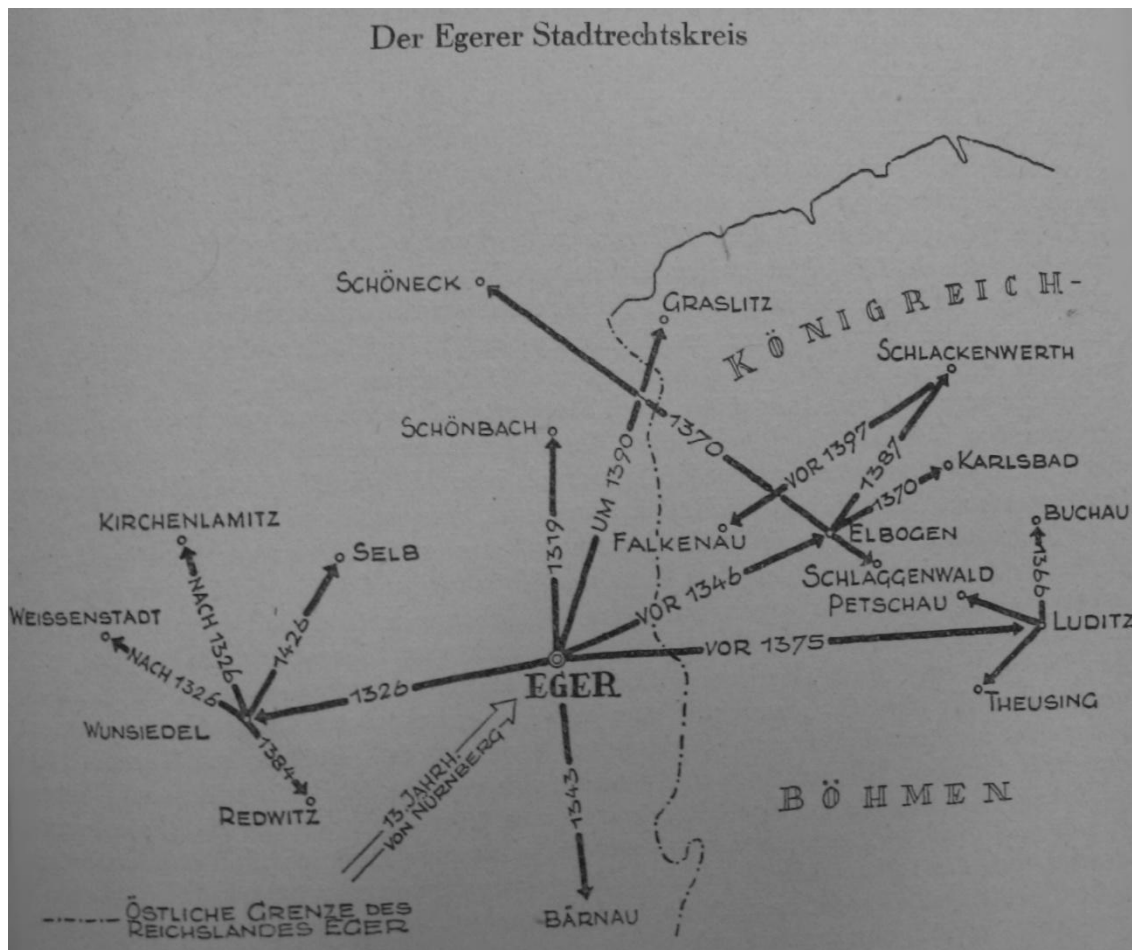
Chebský městský stát v roce 1501

¹⁵⁵ KUBŮ, František. Chebský městský stát: počátky a vrcholné období do počátku 16. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2006. s. 44

Mapa č. 2¹⁵⁶

Rozšíření chebského městského práva

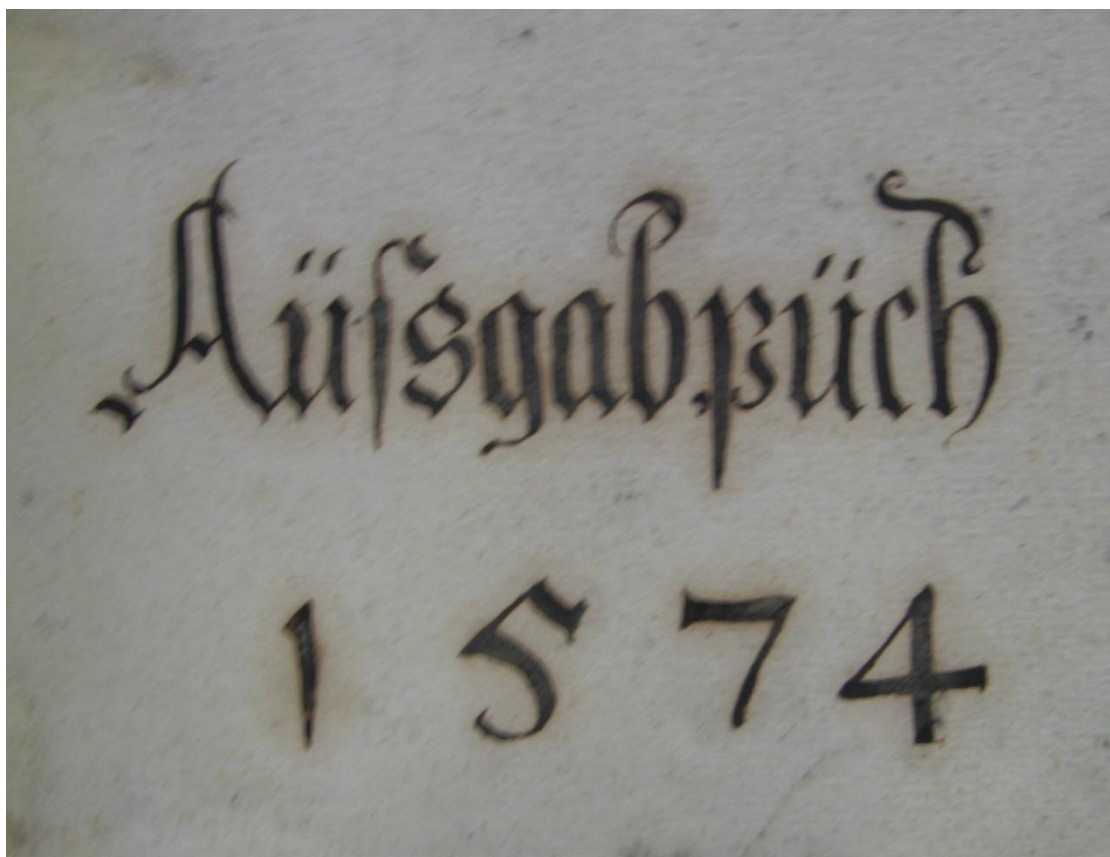

¹⁵⁶ STURM, Heribert. Eger: Geschichte einer Reichsstadt. Augsburg: Kraft, 1951. s. 181

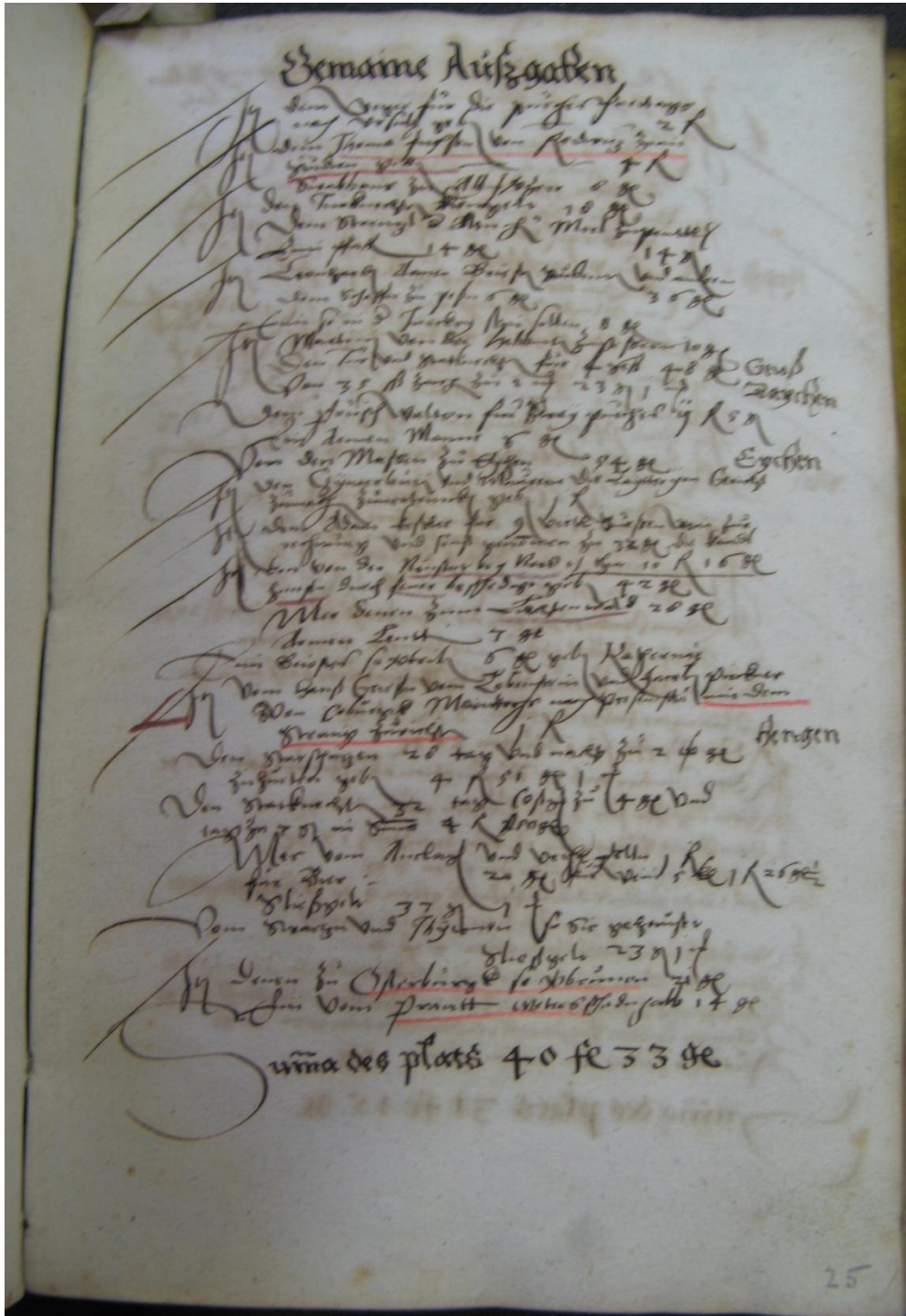
16.3. Obrazová příloha

Obrázek č. 1¹⁵⁷

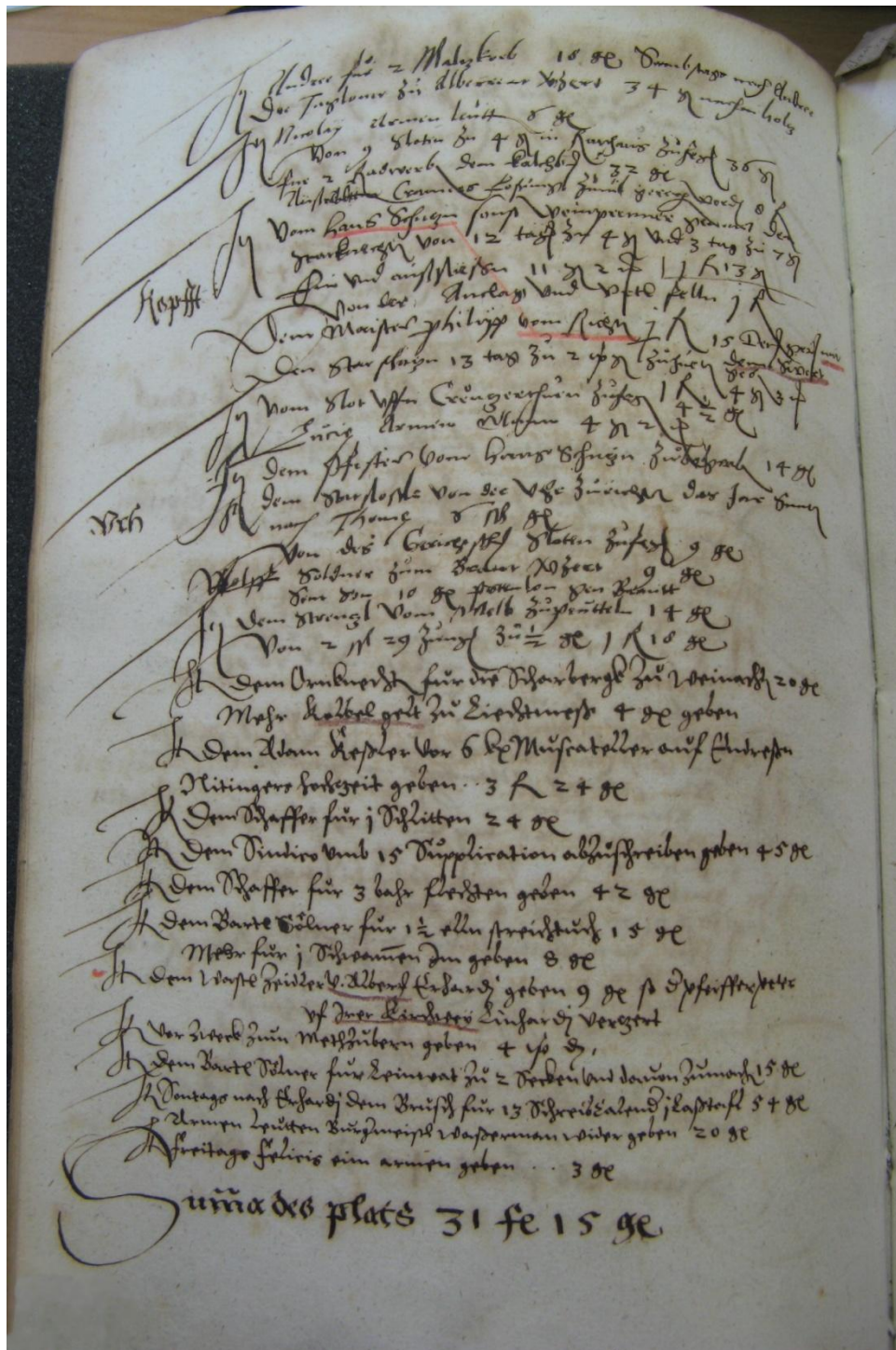
Titulní strana městské knihy výdajů z roku 1574

¹⁵⁷ SOKA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555. s. 1

¹⁵⁸ SOKA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555. s. 25

¹⁵⁹ SOKA Cheb, fond Archiv města Chebu, Ausgabenbuch 1458, sign. 2555. s. 26